

T.C.
Marmara Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı
Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı

**İLKÖĞRETİM İKİNCİ KADEME ÖĞRENCİLERİNİN
ZORBA DAVRANIŞ EĞİLİMLERİNİN OKUL TÜRÜ VE BAZI SOSYO
DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLER İLE İLİŞKİSİ
(DOKTORA TEZİ)**

AYŞİN SATAN

İstanbul – 2006

T.C.
Marmara Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı
Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı

**İLKÖĞRETİM İKİNCİ KADEME ÖĞRENCİLERİNİN
ZORBA DAVRANIŞ EĞİLİMLERİNİN OKUL TÜRÜ VE BAZI SOSYO
DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLER İLE İLİŞKİSİ**

(DOKTORA TEZİ)

AYŞİN SATAN

Danışmanı: Prof.Dr. ADNAN KULAKSIZOĞLU

ÖNSÖZ

Öğrencilerin saldırgan davranışları, uzun bir süredir eğitim ortamında yıkıcı bir unsur oluşturmaktadır. Aynı zamanda şiddet toplumumuzda oldukça yaygın olmakla birlikte, zorbalık da, öğrencilerin duygusal, fiziksel güvenliğini tehdit etmektedir.

Okullarımızda zorbalığın basit bir arkadaş anlaşmazlığı olduğunu düşünerek, zorbalığa uğramış olan mağduru, zorbayı ve diğer öğrencileri ellerimizle tekrar problemin içine itmekteyiz. Zorbalık davranışlarının basit bir anlaşmazlıktan farklı bir durum olduğunun pek farkında değiliz. Bu tez, bu bağlamda okullarımızda var olan zorbalık olaylarını anlamamıza katkı sağlaması amacıyla hazırlanmıştır. Bu araştırma beş yılı aşkın bir süre içerisinde tamamlandı. Bu süreç içerisinde bilimsel birikimlerinden yararlandığım değerli hocalarımdan öncelikle araştırmamın başından itibaren her zaman benden bilimsel bilgi birikimini ve manevi desteğini esirgemeyen tez danışmanım Özel Eğitim Bölümü Başkanı Sayın Prof.Dr. Adnan Kulaksızoğlu'na; Araştırma yapmada bana imkan sağlayan Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü Sayın Prof.Dr. Betül Aydın'a; fikirleri ve yapıcı eleştirileri ile ufkumu açan Sayın Prof.Dr. Esra Aslan'a; ve Araştırmanın istatistiksel veri analizi sırasında yardımlarını esirgemeyen Sayın Yrd. Doç. Dr. Canan Savran'a; Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nde doktora ders aşamasında bana anlayış ve yardımlarını gördüğüm Sayın Prof.Dr. Yıldız Kuzgun'a, Sayın Prof.Dr. Berka Özdoğan'a , Sayın Prof.Dr. Üstün Dökmen'e ve Sayın Prof.Dr. Ezel Tavşancıl'a çok teşekkür ederim. Eğitim hayatımda yanımda ve destekcim olan sevgili anneme çok teşekkür ederim.

ÖZET

Araştırmanın temel amacı, ilköğretim II. kademedeki okuyan (6.,7. ve 8. sınıf) öğrencilerin zorbalık eğilimlerinin çeşitli değişkenler açısından karşılaştırılması ve okul ortamının zorbalık açısından öğrenci görüşleri doğrultusunda incelenmesidir. Araştırmada tarama türünde bir araştırma modeli kullanılmıştır. Araştırmada öğrencilerin, zorbalık eğilimlerini ölçmek için Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeği ve okular da yaşanan zorbalık olaylarıyla ilgili görüşlerini belirlemeye dönük Akran Zorbalığı Değerlendirme Anketi geliştirilmiştir. Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeği, araştırmacı tarafından geçerlik ($r=.67$) ve güvenirlik çalışmaları (Cronbach $\alpha=.95$) yapılmıştır. Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeğinin 4 alt boyutu bulunmaktadır. Bu alt boyutlar; Fiziksel Zorbalık , Sözel Zorbalık, Eğlence Amaçlı Zorbalık ve Duygu Zorbalığı

Araştırma 7 farklı ilköğretim ikinci kademedeki resmi ve özel türdeki okullarda, yaş aralığı,12-14 yaş arasında değişen toplam 496 öğrenci üzerinde gerçekleştirilmiştir. Bunların 288'si kız, 208'i de erkektir.

Araştırmada elde edilen sonuçlar kısaca aşağıda verilmiştir.

1. Cinsiyet değişkenine göre Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeği ve alt boyutlarında (Sözel Zorbalık, Eğlence Amaçlı Zorbalık ve Duygu Zorbalığı) istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık saptanmıştır.
2. Okul değişkenine göre Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeği ve alt boyutlarında (Fiziksel Zorbalık, Eğlence Amaçlı Zorbalık ve Duygu Zorbalığı) istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık saptanmıştır.
3. Yaş değişkenine göre Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeği ve alt boyutlarında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık saptanmamıştır.
4. Annenin eğitim düzeyi değişkenine göre Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeği ve alt boyutlarında (Fiziksel Zorbalık, Eğlence Amaçlı Zorbalık ve Duygu Zorbalığı) istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık saptanmıştır.

5. Babanın eğitim düzeyi değişkenine göre Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeği ve alt boyutlarında (Fiziksel Zorbalık, Eğlence Amaçlı Zorbalık ve Duygu Zorbalığı) istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık saptanmıştır.
6. Algılanan ekonomik düzey değişkenine göre Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeği ve alt boyutlarında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık saptanmamıştır.
7. Öğrencilerin Akran Zorbalığı Anketindeki sorularına (Bir öğrenci veya grup tarafından bu öğretim yılında zorbalığa ne kadar maruz kaldınız; Zorbalığa ne kadar sıklıkla maruz kaldınız; Okulda zorbalık en çok nerelerde yapılmaktadır;Hangi sınıf seviyesinde okuyan öğrenciler zorbalık yapmaktadır) ilişkin görüşleri ile **okul** değişkeni arasında anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Öğrencilerin Akran Zorbalığı Anketindeki sorularına (Son 6 ay içerisinde hangi zorbalık davranışına maruz kaldınız;Size zorbalık yapanlar kimlerdir; yapılmaktadır;Hangi sınıf seviyesinde okuyan öğrenciler zorbalık yapmaktadır;Okulda zorbalık en çok nerelerde yapılıyor;Zorbalık olaylarında öğretmen ve yöneticiler tarafından müdahale ve önleme çalışmaları yapılıyor) ilişkin görüşleri ile **cinsiyet** değişkeni arasında anlamlı bir ilişki saptanmıştır.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	I
ÖZET	II
ABSTRACT	III
İÇİNDEKİLER	IV
TABLolar LİSTESİ	V
Problem	1
Amaç	8
Önem	9
Sayıtlılar	9
Sınırlılıklar	10
Tanımlar	10
İLGİLİ LİTERATÜR VE	11
ARAŞTIRMALAR	
Zorbalık Kavramı	11
Zorba ve Kurbanın Özellikleri	14
Zorbanın Özellikleri	14
Zorbalarda Sosyal Gelişim ve Sosyal	14
Beceri	
Zorbalık ve Saldırganlık İlişkisi	16
Kurbanların Özellikleri	18
Zorbalık ve Yaş İlişkisi	22
Cinsiyet Farklılıkları	24
Ergenlik Döneminde Zorbalık	26
Zorbalığın Sonuçları	29
Zorbalık Döngüsü	33
Okul ve Zorbalık	38
Öğretmen ve Zorbalık	42
Aile ve Zorbalık	45
Kültürel Farklılıklar ve Zorbalık	48

YÖNTEM	51
Araştırma Modeli	51
Araştırmanın Evreni ve Örneklemi	51
Veriler ve Toplanması	52
Kişisel Bilgi Formu	53
Zorbalık Davranış Eğilim Ölçeği	53
Araştırma Grubu	54
Geçerlilik Analizi	67
Güvenirlilik Analizi	80
Akran Zorbalığı Değerlendirme Anketi:	80
Verilerin Çözümü ve Yorumlanması	82
BULGULAR	118
YORUM	154
SONUÇ VE ÖNERİLER	163
KAYNAKÇA	

TABLULAR LİSTESİ

Tablo.1. Çeşitli Ülkelerde Yaş ve Okul Seviyelerine göre Zorbaliğa Maruz Kaldıklarını Belirten Erkek Öğrencilerin Yüzdeleri

Tablo .2. Araştırma Grubundaki Öğrencilerin Sınıf Seviyelerine ve Cinsiyetlerine Göre Dağılım

Tablo .3. Benzer Ölçek(Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeği-Zorbalık Eğilim Ölçeği) Geçerliği Sonuçları

Tablo.4. Zorbalık Eğilim Ölçeğinin Alt Boyutları ile Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeğinin Alt Boyutları Arasındaki İlişki Sonuçları

Tablo.5. Zorbalıkta Bulunma/(ma) Değişkenine Göre Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeği Puanları İçin Yapılan İlişkisiz Grup “t” Testi Sonuçları

Tablo.6. Zorbaliğa Uğrama/(ma) Değişkenine Göre Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeği Puanları İçin Yapılan İlişkisiz Grup “t” Testi Sonuçları

Tablo .7. Kriter(Zorbalık Davranış Eğilim Ölçeği-Matson Çocuklarda Olumsuz Sosyal Becerileri Değerlendirme Ölçeği) Geçerliği Sonuçları

Tablo .8. Kriter(Zorbalık Davranış Eğilim Ölçeği-Matson Çocuklarda Olumlu Sosyal Becerileri Değerlendirme Ölçeği) Geçerliği Sonuçları

Tablo.9. Kaiser-Mayer-Olkin Sonuçları

Tablo.10. Faktör Analizi Sonuçları

Tablo:11. Faktörlere Göre Sorulara Verilen İsimler

Tablo .12. Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeğinin Alt Ölçekleri Bazında Test-Tekrar Test Sonuçları

Tablo 13. Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeğinin Alt Ölçekler için “t”Testi Analizi Sonuçları

Tablo.14. Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeğinin İç Tutarlılık Katsayıları

Tablo.15. Zorbalık Eğilim Ölçeğinin Madde Analizi Sonuçları

Tablo 16. Fiziksel Zorbalık Alt Ölçeğinin İç Tutarlılık Katsayıları

Tablo.17. Fiziksel Zorbalık Alt Ölçeğinin Madde Analizi Sonuçları

Tablo 18. Sözel Zorbalık Alt Ölçeğinin İç Tutarlılık Katsayıları

Tablo.19. Sözel Zorbalık Alt Ölçeğinin Madde Analizi Sonuçları

Tablo 20. Eğlence Amaçlı Zorbalık Alt Ölçeğinin İç Tutarlılık Katsayıları

Tablo.21. Eğlence Amaçlı Zorbalık Alt Ölçeğinin Madde Analizi Sonuçları

Tablo.22. Duygu Zorbalığı Alt Ölçeğinin İç Tutarlılık Katsayıları

Tablo.23. Duygu Zorbalığı Alt Ölçeğinin Madde Analizi Sonuçları

Tablo.24. Araştırmaya Katılan Okullara Göre Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeğini Cevaplayan Kişi Sayısı ve Yüzdesi

Tablo.25. Öğrencilerin Okul Türüne göre Dağılımı

Tablo.26. Öğrencilerin Sınıflara göre Dağılımı

Tablo.27. Öğrencilerin Cinsiyete göre Dağılımı

Tablo.28. Cinsiyet ve Okul Türüne Göre Dağılım

Tablo.29. Öğrencilerin Yaşa göre Dağılımı

Tablo.30. Öğrencilerin Yaş ve Okul Türüne Göre Dağılımı

Tablo.31. Öğrencilerin Annenin Eğitim Düzeyine göre Dağılımı

Tablo.32. Öğrencilerin Babanın Eğitim Düzeyine göre Dağılımı

Tablo.33. Öğrencilerin Algıladıkları Ekonomik Düzeylerine göre Dağılımı

Tablo.34. Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeğinin Aritmetik Ortalama,Standart Sapma ve Standart hata Sonuçları

Tablo.35. Cinsiyet Değişkenine Göre Zorbalık Davranış Eğilimi Toplam Puanları İçin Yapılan İlişkisiz Grup “t” Testi Sonuçları

Tablo.36. Cinsiyet Değişkenine Göre Fiziki Zorbalık Alt Ölçek Puanları İçin Yapılan İlişkisiz Grup “t” Testi Sonuçları

Tablo.37. Cinsiyet Değişkenine Göre Sözel Zorbalık Alt Ölçek Puanları İçin Yapılan İlişkisiz Grup “t” Testi Sonuçları

Tablo.38. Cinsiyet Değişkenine Göre Eğlence Amaçlı Zorbalık Alt Ölçek Puanları İçin Yapılan İlişkisiz Grup “t” Testi Sonuçları

Tablo.39. Cinsiyet Değişkenine Göre Duygu Zorbalığı Alt Ölçek Puanları İçin Yapılan İlişkisiz Grup “t” Testi Sonuçları

Tablo.40. Okul(Resmi/Özel) Değişkenine Göre Zorbalık Davranış Eğilimi Toplam Puanları İçin Yapılan İlişkisiz Grup “t” Testi Sonuçları

Tablo.41. Okul (Resmi/Özel) Değişkenine Göre Fiziki Zorbalık Alt Ölçek Puanları İçin Yapılan İlişkisiz Grup “t” Testi Sonuçları

Tablo.42. Okul(Resmi/Okul) Değişkenine Göre Sözel Zorbalık Alt Ölçek Puanları İçin Yapılan İlişkisiz Grup “t” Testi Sonuçları

Tablo.43. Okul(Resmi/Özel) Değişkenine Göre Eğlence Amaçlı Zorbalık Alt Ölçek Puanları İçin Yapılan İlişkisiz Grup “t” Testi Sonuçları

Tablo.44. Okul (Resmi/Özel) Değişkenine Göre Duygu Zorbalığı Alt Ölçek Puanları İçin Yapılan İlişkisiz Grup “t” Testi Sonuçları

Tablo.45. Yaş Değişkenine Göre Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeği İçin Yapılan Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma

Tablo.46. Yaş Değişkenine Göre Zorbalık Davranış Eğilimi Toplam Puanları İçin Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Tablo. 47. Yaş Değişkenine Göre Fiziksel Zorbalık Eğilimi Ölçeği İçin Yapılan Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma

Tablo.48. Yaş Değişkenine Göre Fiziksel Zorbalık Alt Ölçeği Puanları İçin Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Tablo.49 . Yaş Değişkenine Göre Sözel Zorbalık Eğilimi Ölçeği İçin Yapılan Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma

Tablo. 50. Yaş Değişkenine Göre Sözel Zorbalık Alt Ölçek Puanları İçin Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Tablo. 51. Yaş Değişkenine Göre Eğlence Amaçlı Zorbalık Alt Ölçeği İçin Yapılan Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma

Tablo. 52. Yaş Değişkenine Göre Eğlence Amaçlı Zorbalık Alt Ölçek Puanları İçin Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Tablo.53. Yaş Değişkenine Göre Duygu Zorbalığı Alt Ölçeği İçin Yapılan Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma

Tablo.54. Yaş Değişkenine Göre Duygu Zorbalığı Alt Ölçek Puanları İçin Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Tablo.55. Annenin Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeği İçin Yapılan Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma

Tablo. 56. Annenin Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Zorbalık Davranış Eğilimi Toplam Puanları İçin Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Tablo.57. Annenin Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Fiziksel Zorbalık Alt Ölçeği İçin Yapılan Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma

Tablo.58. Annenin Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Fiziki Zorbalık Alt Ölçeği Puanları İçin Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Tablo.59. Annenin Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Sözel Zorbalık Alt Ölçeği İçin Yapılan Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma

Tablo.60. Annenin Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Sözel Zorbalık Alt Ölçeği Puanları İçin Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Tablo.61. Annenin Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Eğlence Amaçlı Zorbalık Alt Ölçeği İçin Yapılan Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma

Tablo.62. Annenin Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Eğlence Amaçlı Zorbalık Puanları İçin Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Tablo.63. Annenin Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Duygu Zorbalığı Alt Ölçeği İçin Yapılan Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma

Tablo. 64. Annenin Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Duygu Zorbalığı Alt Ölçek Puanları İçin Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Tablo.65. Babanın Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeği İçin Yapılan Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma

Tablo.66. Babanın Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Zorbalık Davranış Eğilimi Toplam Puanları İçin Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Tablo.67. Babanın Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Fiziksel Zorbalık Alt Ölçeği İçin Yapılan Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma

Tablo.68. Babanın Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Fiziksel Zorbalık Alt Ölçeği Puanları İçin Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Tablo.69. Babanın Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Sözel Zorbalık Alt Ölçeği İçin Yapılan Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma

Tablo. 70. Babanın Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Sözel Zorbalık Alt Ölçeği Puanları İçin Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Tablo.71. Babanın Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Eğlence Amaçlı Zorbalık Alt Ölçeği İçin Yapılan Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma

Tablo. 72. Babanın Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Eğlence Amaçlı Zorbalık Puanları İçin Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Tablo.73. Babanın Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Duygu Zorbalığı Alt Ölçeği İçin Yapılan Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma

Tablo.74. Babanın Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Duygu Zorbalığı Alt Ölçek Puanları İçin Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Tablo. 75. Zorbalık Davranış Eğilimi Toplam Puanlarının Algılanan Ekonomik Düzey Değişkenine Göre Kruskal Wallis Testi Sonucu

Tablo. 76. Fiziki Zorbalık Alt Ölçeği Puanlarının Algılanan Ekonomik Düzey Değişkenine Göre Kruskal Wallis Testi Sonucu

Tablo. 77. Sözel Zorbalık Alt Ölçek Puanlarının Algılanan Ekonomik Düzey Değişkenine Göre Kruskal Wallis Testi Sonucu

Tablo. 78. Eğlence Amaçlı Zorbalık Alt Ölçeği Puanlarının Algılanan Ekonomik Düzey Değişkenine Göre Kruskal Wallis Testi Sonucu

Tablo. 79. Duygu Zorbalığı Alt Ölçek Puanlarının Algılanan Ekonomik Düzey Değişkenine Göre Kruskal Wallis Testi Sonucu

Tablo.80. Okula Göre Bu Öğretim Yılında Zorbalığa Maruz Kalama Durumuna İlişkin Kay-Kare Testi Sonuçları

Tablo.81. Cinsiyete Göre Bu Öğretim Yılında Zorbalığa Maruz Kalama Durumuna İlişkin Kay-Kare Testi Sonuçları

Tablo.82. Okul Değişkenine göre Bir Öğrenci Veya Grup Tarafından Bu Öğretim Yılı içerisinde Zorbalığa Maruz Kalma Durumlarına İlişkin Kay-Kare Testi Sonuçları

Tablo.83. Cinsiyet Değişkenine göre Bir Öğrenci Veya Grup Tarafından Bu Öğretim Yılı içerisinde Zorbalığa Maruz Kalma Durumlarına İlişkin Kay-Kare Testi Sonuçları

Tablo.84. Okul Değişkenine göre son 6 ay içerisinde maruz kalınan zorbalık davranışlarına İlişkin Kay-Kare Testi Sonuçları

Tablo.85. Cinsiyet Değişkenine göre son 6 ay içerisinde maruz kalınan zorbalık davranışlarına İlişkin Kay-Kare Testi Sonuçları

Tablo.86. Okul Değişkenine Göre Zorbalık Davranışını Yapan Kişilere İlişkin Kay-Kare Testi Sonuçları

Tablo.87. Cinsiyet Değişkenine Göre Zorbalık Davranışını Yapan Kişilere İlişkin Kay-Kare Testi Sonuçları

Tablo.88. Okul Değişkenine göre Farklı Sınıf Seviyesinde Yapılan Zorbalık Durumuna İlişkin Kay_kare Testi Sonuçları

Tablo.89. Cinsiyet Değişkenine göre Farklı Sınıf Seviyesinde Yapılan Zorbalık Durumuna İlişkin Kay_kare Testi Sonuçları

Tablo.90. Okul Değişkenine göre Zorbalığın Yapıldığı Yer Durumuna İlişkin Kay_kare Testi Sonuçları

Tablo.91. Cinsiyet Değişkenine göre Zorbalığın Yapıldığı Yer Durumuna İlişkin Kay_kare Testi Sonuçları

Tablo.92. Okul Değişkenine Göre Zorbalığı Engelleme Durumuna İlişkin Kay-Kare testi Sonuçları

Tablo.93. Cinsiyet Değişkenine Göre Zorbalığı Engelleme Durumuna İlişkin Kay-Kare Testi Sonuçları

Tablo.94. Okul Değişkenine Göre Öğretmen ve Yöneticilerin Zorbalığı Müdahale ve Önleme Durumuna İlişkin Kay-Kare Testi Sonuçları

Tablo.95. Cinsiyet Değişkenine Göre Öğretmen ve Yöneticilerin Zorbalığı Müdahale ve Önleme Durumuna İlişkin Kay-Kare Testi Sonuçları

BÖLÜM I

PROBLEM

Günümüzde okullarda zorbalığın görülme sıklığı ile ilgili haberler her geçen gün artmaktadır. Zorbalık, okullarda çocukların iyi durumda olmalarından sorumlu olan tüm kişilerin dikkatini ve ilgisini gerektiren önemli bir konu olarak ortaya çıkmaktadır.

Okul akran zorbalığı ile ilgili var olan çok sayıdaki çalışmaya rağmen, yinede yeni bir araştırma konusu sayılmaktadır. Zorbalık problemleri ile ilgili ilk çalışmalar 1970’li yıllarda İsveç’te daha sonra da diğer İskandinav ülkelerinde araştırılmaya başlanmıştır.

İlk olarak İsveç’li araştırmacı Heinemann daha sonra da Norveç’li araştırmacı Olweus zorbalık kavramını tanımlamıştır. İskandinav ülkelerinde zorbalık olayları “Mobbing” sözcüğü ile ifade edilmektedir. Heinemann, “Mobbing”i okul çevresinde kontrol edilemeyen bir grubun bir kişiye uyguladıkları şiddet olarak tanımlamaktadır. Zorbalıkla ilgili yapılmış olan araştırmaların çoğunda Olweus’un zorbalık tanımı kullanılmaktadır. Olweus zorbalığı, saldırganlığın bir biçimi olduğunu ve tahrik edilmeden bir veya daha fazla öğrencinin düzenli olarak ve kasten bir öğrenciye yapmış oldukları *olumsuz davranışlar* olarak tanımlamaktadır (Olweus, 2003).

Olumsuz davranış, zorbalık tanımında özel bir anlam ifade etmektedir. *Olumsuz davranış, bir kişiye kasten ceza vermek veya ceza vermek için girişimde bulunmak, birisini rahatsız etmektir.* Temelde bu tanım saldırgan davranışın ne olduğunu vurgulamaktadır. Vurmak, itmek, tekmelemek, cimciklemek gibi fiziksel temas olumsuz davranış kapsamına girmektedir. Aynı zamanda olumsuz davranışlar, sözel içerikli de olabilir. Örneğin; korkutmak, takılmak, isim takmak ve alay etmek gibi. Ayrıca, fiziksel ve sözel temasta bulunmadan da yapılan olumsuz davranışlar vardır. Bunlar çirkin yüz mimikleri, jest, kasıtlı olarak birini gruptan dışlamak gibi.

Zorbalık, sözel, fiziksel ve dolaylı zorbalık olarak sınıflandırılmaktadır.

Fiziksel zorbalık; vurmak , itmek, engellemek, düşmanca hareket etmek,

Sözel zorbalık; korkutmak, hakaret etmek, utandırmak, susturmak, bağırarak, lakap takmak, kötü bakmak, dil çıkartmak,

Dolaylı zorbalık; arkadaş ilişkilerini bozmak, gruptan dışlamak, görmemezlikten gelmek, dedikodu yapmaktır (Whithney & Smith, 1993).

Zorbalığın değişik tiplerinin sınıflandırılması, zorbalığın vurulma ya da itilme gibi basit fiziksel bir aşağılama olarak ele alınamayacağı şeklinde artan görüşlere katkıda bulunmaktadır (Boulton, Trueman & Flemington, 2002; Dake, Price & Tellijohann 2003).

Zorbalıkla ilgili araştırmalara baktığımızda zorbalığın, çatışma, şiddet veya münakaşadan farklı olduğu belirtilmektedir (Rigby, 1995; Craig, 1998; Ma, 2001). Zorbalık kavramı, fiziksel veya psikolojik olarak aynı güçteki iki öğrencinin kavga etmeleri olarak görülmemelidir. Zorbalık kavramı içerisinde “güç dengesizliğine” dikkat çekmek gerekir. “Güç dengesizliği”, akranlar arasında fiziksel, psikolojik ve sosyal olarak diğerinden daha güçlü olmayı ifade etmektedir. Aynı zamanda zorbalık tanımlarına baktığımızda “süre ve tekrarlanabilir olma” özelliğide vurgulanmaktadır (Sharp, Thompson, Arora, 2000; Olweus, 2003).

Olumsuz davranışa maruz kalan öğrenci, kendini savunmakta başarısız ve kendisine zarar veren öğrenci veya öğrencilere karşı çaresiz kalmaktadır. Bu durumda zorbalığın hedefi olarak seçilen kişi veya kişilere ‘kurban’ adı verilmektedir. Zorba sürekli saldırgan davranışlar gösteren, dürtüsel, baskın, duygudaşlık yapamayan ve fiziki açıdan güçlü olan kişi olarak tanımlanmaktadır. Zorbalar, şiddet kullanmayı olumlu bir kişilik imajı olarak görmekte, problem çözmede saldırganlık içeren stratejiler kullanmakta ve aynı zamanda yapıcı ve olumlu alternatifler üretememektedirler (Xin,2001).

Zorbalık tanımlarında aşağıda belirtilen kriterler sayılmaktadır;

1. Mağdur ve zorba arasında ki psikolojik ya da fiziksel güç dengesizliği
2. Bireye karşı tekrarlanan olumsuz davranışlar,
3. Tahrik edilmeden diğerini incitmek için kasıtlı niyet taşımak (Slee, 1995).

Bu bağlamda zorbalığı, grup etkileşimi sürecinde baskın bir pozisyonu elinde tutan kişinin kuvvetler dengesizliği (fiziksel veya psikolojik) sonucu kasıtlı bir biçimde olumsuz fiziksel ve sözel eylemlerle bir diğer kişinin ruhsal ve/veya fiziksel olarak acı çekmesine neden olması şeklinde tanımlayabiliriz.

1980'lı yıllara gelindiğinde çocuklar arasındaki zorbalık İngiltere, Hollanda, Kanada, Amerika ve Avustralya gibi ülkelerde araştırmacıların dikkatini çekmeye başlamıştır. Avrupa'da ve Amerika'daki çocuklar arasında zorbalık fenomeni ciddi bir sosyal problem olarak görölmektedir. İngiltere'de çocukların ve ergenlerin yaklaşık %23'ü zorbalığa maruz kalmakta aynı zamanda 8-9 yaşındaki öğrencilerin %21'i kurban %17'sinin zorba olduğu bilinmektedir. Buna ek olarak öğrencilerin %15 ile %20'si okul yılları boyunca fiziksel ve sözel zorbalığa maruz kalacakları ile ilgili korkuları bulunmaktadır (Batsche, Knoff, 1994).

İsveç'te yapılmış olan bir araştırmada öğrencilerin %35-40'ı en az bir öğrenci tarafından zorbalığa uğradıklarını ifade etmektedir. Bu araştırma da tek başına bir öğrencinin veya bir grup öğrencinin yapmış olduğu zorbalık bir birine yakın fenomenler olarak kabul edilmektedir (Olweus, 1987).

Olweus'un (1983) Norveç'te 84.000 öğrenci üzerinde yapmış olduğu araştırmada öğrencilerin %15'i zorba-kurban problemlerine karışmıştır. Bu araştırmada her 7 öğrenciden 1'i zorbalıkta bulunmaktadır. Yaklaşık %9 öğrenci kurban ve 9.000 öğrencinin hem kurban hemde zorba oldukları belirtilmektedir.

O'Connell ve arkadaşları (1999) Kanada'da yapmış oldukları araştırmada 5-14 yaşları arasındaki 5000 ilk ve ortaokul öğrencilerin %38'inin bir dönemde en az bir veya iki kez zorbalığa maruz kaldıkları ve %15'nin ise ikiden fazla zorbalık yaşadıklarını bulmuşlardır.

Amerika'da yapılan bir araştırmada ise 12-18 yaşları arasındaki öğrencilerin % 75'nin en az bir kere zorbalığa maruz kaldığını kız ve erkeklerin %14'nün olaydan dolayı travma geçirdikleri belirtilmektedir (Ma, 2001).

Zorbalıkla ilgili yapılan araştırmalarda, zorbalık cinsiyet, yaş, sınıf seviyesine ve bazı değişkenlere göre farklılık gösterdiği görölmektedir. Zorbalıkla cinsiyet arasındaki ilişkiye bakıldığında genel eğilim erkeklerin kizlardan daha çok zorbaca davranışlara başvurduklarını ve kızların erkeklere göre daha fazla zorbalığa maruz kaldığı yönündedir. İngiltere örneğinde zorbalığın %65'inin erkekler, %15'inin kızlar tarafından %19'unun ise hem kız hem de erkekler tarafından yapıldığı görölmektedir (Boulton & Underwood.1992).

Olweus (1983) yaptığı araştırmada 5-7. sınıflardaki (11-13 yaş) erkekler zorbaca davranışlarının büyük bir çoğunluğunu kızlara yönelttiklerini bulmuştur.

Zorbalık biçimleri açısından cinsiyet farkları dikkate alındığında kızlar arasında ilişkisel zorbalık daha çok kullanılırken erkekler arasında fiziksel zorbalık daha fazla tercih edilmektedir (Rigby, 1995). Almanya ve İngiltere’de elde edilen veriler de bu yöndedir (Wolke, 2001; Boulton & Underwood, 2002).

Zorbalıkla yaş/sınıf seviyesini birlikte değerlendirdiğimizde yaş/sınıf seviyesi yükseldikçe zorbalık olaylarının azaldığı görölmektedir. Yüksek sınıflarda zorbalık yapan öğrencilerin okul nüfusuna oranı düşmektedir. Aynı zamanda fiziksel zorbalık yüksek sınıflarda azalırken bunu yerini sözel zorbalığa bıraktığı görölmektedir. Düşük yaş/sınıflarda zorbalık olaylarındaki yükseliş öğrencilerin zorbalığa maruz kaldıklarını daha kolay ifade edebilmelerinden kaynaklandığı ileri sürölmektedir (Olweus,1993; Underwood & Boulton, 1992; Bjorkquist, Lagerspetz & Kaykianen 1992).

Öğrencilerin sınıf seviyesine ve cinsiyetine göre zorbalık eğilimleri araştırılmıştır. Buna göre, sınıf seviyesi artarken kurban olma sistematik ve belirgin bir şekilde azalma gösterirken sınıf seviyesinin artması ile zorbalık eğilimindeki azalma arasında sistematik bir ilişki bulunmamaktadır (Champion, Vernberg, Shipman, 2003).

Salmivalli’ye (2002) göre birçok çalışmada ortaya konan, mağduriyetle ilgili kişisel bildirimlerin yaşın artmasıyla ters orantılıdır. Yapılan çalışmalarda tespit edilen kişisel bildirimli mağduriyette yaşla ilişkili açık bir düşüş olmasına rağmen akran bildirimli ve öğretmen bildirimli mağduriyette herhangi bir düşüş yoktur. Mağduriyetteki açık yaş düşüşü, akran ve öğrenci raporları gibi diğer bilgi kaynaklarını kullanan çalışmalar tarafından doğrulanmamaktadır.

Pikas (1989), zorbalığı, bir grup öğrencinin kendi etkileşimleri içerisinde diğerlerini kendi isteklerine göre davranmaya zorlayan sosyal bir grup davranışı olarak tanımlamaktadır.

Zorba ve kurbanlar bir sınıftaki zorbalık problemlerinin şekillenmesinde anahtar bir rol oynarken, aynı zamanda diğer öğrencilerin zorbalık olayına karşı farklı tutum ve tepkileri

de önemli rol oynamaktadır. *Zorbalık döngüsü*, sınıf içerisinde zorba-kurban problemlerine dahil olan veya etkilenen öğrencilerin çeşitli tepkilerini göstermektedir (Olweus, 2003).

Zorbalık döngüsü ile ilgili olarak Rigby ve Slee'nin 1992' de 685 Avustralyalı öğrenci üzerinde yaptığı alan çalışmasında 12 yaşın altındaki çocukların büyük bir çoğunluğunun kurbanı desteklediklerini kız öğrencilerin %14'ü erkek öğrencilerin de %19'u kurbanı karşı sempati duymadıklarını belirtmektedir. Aynı zamanda araştırmada kurbanı desteklemeyen öğrenciler, kurbanların fiziksel veya psikolojik güçsüzlüğünü olumsuz algılamaktadırlar (O'Connel, Pepler ve Graig'den.1999.s.438).

Başka bir araştırmada ise okul bahçesinde yaşanan zorbalık olaylarının %85'in de akran öğrenciler seyirci durumundadır. Zorbalık olaylarının ancak %11'nde akran öğrencilerin müdahale ettikleri görülmektedir (Craig & Pepler, 1997).

Okul içerisinde, bütün öğrencilerin, öğretmenlerin ve yöneticilerin zorbalığın birçok değişik şekilde olabileceğini, üstelik, ortaya konan bütün bu değişik şekillerin kabul edilemez olduğunu fark etmeleri önemlidir. Bu düşünce benimsenmediğinde zorbalık problemini azaltmak için atılan adımların başarılı olması mümkün değildir (Arora, 1996; Arora & Thompson, 1987; Ross, 1996).

Çocuk yetiştirme stillerinin de zorbalık davranışlarıyla ilişkili olduğu düşünülmektedir. Zorbaların ailelerinde çocuk yetiştirme tutumlarının otoriter bir doğası bulunduğu ve bu doğanın özelliklerinin ceza ve dayakla şekillendiği yapılan araştırmalarda ortaya çıkmaktadır(Ahmed & Valeri, 1999).

Bu konuyla ilgili araştırmalara baktığımızda zorbalık problemlerinin çoğu çocukluk ve ergenlik dönemini kapsamaktadır. Ülkemizde ise ergenlik dönemine ait zorbalık araştırmalarının yetersiz sayıda olduğu görülmektedir.

Ergenlik döneminin spesifik özellikleri, zorba-kurban problemleri ile ilgili çalışmaları bu yaş grubu için önemli kılmaktadır. Ergenlik fiziksel, psikolojik değişikliklerin yoğun ve hızlı olduğu bir dönemdir. Ancak bu hızlı değişim karmaşa, yetersizlik ve güvensizlik duygularına yol açmakta ve pek çok gençte istenmeyen davranış biçimlerini ortaya çıkartmaktadır. Fiziksel değişiklikler taciz, kızdırma, vurma gibi davranışları

güçlendirmektedir. Bu durum, ergene kuvvet açısından ayırt edici avantajlar sağlamaktadır. Ergenlikte, sosyal-bilişsel becerilerdeki değişiklikler, yüksek sosyal kıyaslamayı, benlik bilincini ve sosyal statüye ilişkin kaygıları ortaya çıkartmaktadır. Erinlikte benlik değerinin sık sık değişmesi nedeniyle negatif benlik algısı tipik olarak artmaktadır. Taciz ve dışlama, pozitif benlik algılarının oluşumuna ya da kazanılmasına karşı bir tehdit oluşturmaktadır. Erinlik dönemindeki bu değişiklikler, gençlerin zorba veya kurban olmalarında belirleyici rol oynamaktadır. İlkokuldan orta okula geçiş, ergenlerin yeni sosyal gruplar oluşturmaları ve daha geniş bir yabancı akran kitlesi ile etkileşime geçmeleri konusunda bir talep oluşturarak zorbalık problemlerindeki artış için önemli bir faktör olduğu düşünülmektedir (Rigby, 1991; Batsche & Knoff, 1994).

Tüm bunlardan hareketle bu araştırmanın problemi; ilköğretim II. kademe öğrencilerinin zorbalığa yönelik eğilimlerinin, bu eğilimlerle ilişkili değişkenlerin(sosyo-ekonomik, demografik) ve okulda sergilenen zorbaca davranışların araştırılmasıdır.

Araştırmanın Amacı

Araştırmanın temel amacı; ilköğretim II. kademedeki okuyan (6.,7. ve 8. sınıflar) öğrencilerin zorbalık eğilimlerinin çeşitli değişkenler açısından (yaş, cinsiyet, okul türü, anne ve babanın eğitim düzeyi, ekonomik düzey) karşılaştırmak ve okul ortamında yaşanan zorbalık davranışları öğrenci görüşleri doğrultusunda incelemektir.

Araştırmanın amacı doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap verilmektedir.

1. Öğrencilerin Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeği alt faktör puanları, (1. Alt Faktör:Fiziksel Zorbalık Eğilimi;2.Alt faktör: Sözel Zorbalık Eğilimi; 3. Alt Faktör:Tehdit Edici Zorbalık; 4.Alt Faktör;Duygu Zorbalık Eğilimi) cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermekte midir?

2. Öğrencilerin Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeği alt faktör puanları, (1. Alt Faktör:Fiziksel Zorbalık Eğilimi;2.Alt faktör: Sözel Zorbalık Eğilimi; 3. Alt Faktör:Tehdit Edici Zorbalık; 4.Alt Faktör;Duygu Zorbalık Eğilimi) okula göre anlamlı farklılık göstermekte midir?

3. Öğrencilerin Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeği alt faktör puanları, (1. Alt Faktör:Fiziksel Zorbalık Eğilimi;2.Alt faktör: Sözel Zorbalık Eğilimi; 3. Alt Faktör:Tehdit Edici Zorbalık; 4.Alt Faktör;Duygu Zorbalık Eğilimi) yaşa göre anlamlı farklılık göstermekte midir?

4. Öğrencilerin Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeği alt faktör puanları, (1. Alt Faktör:Fiziksel Zorbalık Eğilimi;2.Alt faktör: Sözel Zorbalık Eğilimi; 3. Alt Faktör:Tehdit Edici Zorbalık; 4.Alt Faktör;Duygu Zorbalık Eğilimi) annenin eğitim durumuna göre anlamlı farklılık göstermekte midir?

5. Öğrencilerin Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeği alt faktör puanları, (1. Alt Faktör:Fiziksel Zorbalık Eğilimi;2.Alt faktör: Sözel Zorbalık Eğilimi; 3. Alt Faktör:Tehdit Edici Zorbalık; 4.Alt Faktör;Duygu Zorbalık Eğilimi) babanın eğitim durumuna göre anlamlı farklılık göstermekte midir?

6. Öğrencilerin Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeği alt faktör puanları, (1. Alt Faktör:Fiziksel Zorbalık Eğilimi;2.Alt faktör: Sözel Zorbalık Eğilimi; 3. Alt Faktör:Tehdit Edici Zorbalık; 4.Alt Faktör;Duygu Zorbalık Eğilimi) algılanan ekonomik düzeye göre anlamlı farklılık göstermekte midir?

7. Öğrencilerin Akran Zorbalığı Anketindeki sorulara (Zorbalığa ne kadar sıklıkla maruz kaldınız?; Son 6 ay içersinde hangi zorbalık davranışına maruz kaldınız?; Size zorbalık yapanlar ?; Hangi sınıf seviyesinde okuyan öğrenciler zorbalık yapmaktadır?, vb.) ilişkin görüşleri ile okul ve cinsiyet değişkenleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Araştırmanın Önemi

Okul zorbalığı, okul çocuklarının önemli bir bölümünü etkileyen kişisel, sosyal ve eğitsel problem olarak ifade edilmektedir. Bu açıdan okullar çocuklara güvenli bir çevre oluşturmanın sorumluluğunu taşımaktadır. Bir okul kapsamı içerisinde, bütün öğrencilerin, öğretmenlerin ve yöneticilerin zorbalığın bir çok değişik şekilde olabileceğini, üstelik, ortaya konan bu değişik şekillerin kabul edilemez olduğunu fark etmeleri önemlidir. Aynı zamanda çocukların zorbalık eğilimlerinin ve eğilim tiplerinin bilinmesi, zorbalık problemlerini azaltmak için atılan adımların uygun bir şekilde başarılı olmasında yardımcı olacaktır.

Bu araştırma ile

1. Geliştirilen Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeği ülkemizde zorba-kurban problemine yönelik geniş çapta düşünülen ilk ölçek olma özelliği açısından önemlidir. Ayrıca bu ölçekle öğrencilerin zorbaca davranışlarda bulunmadan önce onlarda var olan zorbaca davranış eğilimlerinin bilinmesi, bu konuda okulda alınacak önleme ve müdahale çalışmalarının planlanması ve programlanması da yardımcı bir veri kaynağı olarak düşünülmektedir.

2. Zorbalık Değerlendirme anketi ile zorba-kurban problemlerinin okulda işleyiş mekanizmaları hakkında daha detaylı bilgi sağlayacağı düşünülmektedir.

3. Bu çalışma ile okullarda yaşanan zorba-kurban problemine yönelik okul yöneticilerinin, öğretmenlerinin ve ebeveynlerin dikkatini çekeceği düşünülmektedir.

4. Elde edilen veriler zorbalık ile ilgili yapılacak yeni çalışmalara temel bir bilgi kaynağı oluşturacağı düşünülmektedir.

5. Türkiye’de yapılacak diğer çalışmaların kapsamını geliştirmesi açısından önemlidir.

Sınırlılıklar

Zorbalık Davranış Eğilim Ölçeğinin geliştirilmesi aşamasındaki çalışmalar İstanbul Anadolu yakası Kadıköy ilçesindeki resmi ve özel ilköğretim ikinci kademe öğrencileri ile sınırlıdır.

Sayıtlar

1. Geliştirilen Zorbalık Davranış Eğilim Ölçeğine öğrencilerin verdikleri cevaplar onların gerçek düşüncelerini ve duygularını yansıtmaktadır.

2. Geliştirilen Zorbalık Davranış Eğilim Ölçeğinin ölçtüğü özellikler açısından öğrencilerin zorbalık tutumlarını belirlemektedir.

3. Geliştirilen Zorbalık Değerlendirme Anketine öğrencilerin verdikleri cevaplar, okullarımızda yaşanan kurban-zorba problemlerinin okullardaki oluş biçimini yansıtmaktadır.

Tanımlar

Zorbalık: Güçlü durumdaki bir kişi/kişilerin kendi kazançları veya keyifleri için karşı koyma gücü olmayanlara karşı sıkıntı vermek niyeti ile fiziksel, psikolojik, sosyal veya sözel olarak tekrarlanan saldırgan davranışlardır (Besag, 1999).

Zorba: dürtüsel, saldırgan, baskın, duygudaş olmayan ve fiziksel açıdan güçlü olan kişidir (Besag, 1999).

Kurban: bir saldırgan tarafından sık sık sergilenen saldırganlık içeren davranışlarına maruz kalan kişi olarak tanımlamaktadır (Batsche ve Knoff ,1994).

İlköğretim İkinci Kademe: Gerçek veya tüzel kişiler tarafından açılan ve işletilen Milli Eğitim Bakanlığı'nın denetimi ve gözetiminde çalışan bir mesleğe yönelik olmayan İlköğretim kurumu.

Kısaltmalar

ZDETOP: Zorbalık Davranış Eğilimi Toplam Puanı.

II. BÖLÜM

İLGİLİ LİTERATÜR VE ARAŞTIRMALAR

Zorbalık Kavramı

Zorbalık alanındaki çalışmaların çoğunda Olweus'un zorbalık tanımı kullanılmıştır (Boulton, Underwood, 1993; Wolke, Woods ve Schulz, 2001; Boulton, Trueman ve Flemington, 2002; Glover, Gough ve Johnson, 2000). Olweus (2004) zorbalığı, bir kişinin kasti olarak başka birini rahatsız eden veya acı veren davranışları olarak tanımlamaktadır. Aynı zamanda dolaylı ve dolaysız zorbalık arasındaki farkı da vurgulamaktadır. Olweus'a göre dolaysız zorbalık, mağdura yapılan her türlü açık saldırıdır. Dolaylı zorbalık sosyal izolasyonu ve kasıtlı dışlamayı içermektedir.

Zorbalık tanımlarına baktığımızda zorbalık davranışının arkasındaki **kasıt** kavramı vurgulanmaktadır. Bir zorbalık davranışı değerlendirildiğinde, öğrencinin zorbalığa karşı duyduğu ilginin amacına veya kastına bakılmaktadır.

Besag (1989) İngiltere'de zorbalığı kapsamlı bir şekilde araştırmıştır. Zorbalığı, fiziksel, psikolojik, sosyal ve sözel olarak güçlü durumda bulunanın, haz elde etmek ve kendi kazancı için üzüntü, sıkıntı yaratmak amacıyla direnç göstermede güçsüz olan kişi üzerinde saldırı veya saldırılar olarak tanımlamaktadır. Bu tanım, formal veya durumsal bir anlamı ifade etmektedir. Aynı zamanda **kasıt**, zorbalık tanımının merkezinde yer almaktadır. Besag'ın zorbalık tanımının Olweus' dan farkı, Besag, zorbanın kastı olmasını, üzüntü ve sıkıntıya neden olması anlamında ifade etmesidir. Olweus ise kasıtı yaralama veya acı verme olarak kullanmıştır.

İngiltere ve İrlanda'lı araştırmacılar zorbalık tanımlarındaki '**kasıt**' ifadesini Olweus'la benzer anlamda kullanmaktalar. Tattum (1993) ve Herbert (1993) zorbalığı *bilinçli olarak acı vermek isteği* içinde olmak, birini korkutmak olarak tanımlamaktadır. Lane, zorbalığı, korkmaya ve sıkıntıya neden olabilecek bir hareketi, *bilerek yapmak* olarak tanımlamaktadır (Lane, 1989, Akt. Carey, 2003). Bu tanımların her ikisinde de '**kasıt**' kesin olarak yer almaktadır.

Smith ve Sharp (1994) zorbalığı, gücün istismarı olarak tanımlayarak çok genel bir zorbalık tanımını kullanmışlardır. Yapılan bu tanımda da bir kez daha **kasıt** yer almaktadır. Fitzgerald (1999) zorbalık kavramını açıklarken benzer bir tanımda bulunmuştur. Zorbalık, bilinçli olarak acı vermek ve korkutmak isteğini içeren bir güç istismarıdır.

Cartwright (1995) zorbalığı, herhangi bir kişide acı, korku ve dehşet duyguları hissettiren kabul edilemez davranışlar olarak tanımlamaktadır. Bu davranışlar; fiziksel veya sözel olarak vurma, sataşma, gözdağı vermek, korkutmak, tehdit etmek, ilişkiyi kesmek, gruptan dışlamak, bir kişinin sahip olduğu bir eşyaya zarar vermek, ırkı ile ilgili sözler söylemek, seksüel ve sakatlayıcı, yaralayıcı bir şekilde saldırmak, usandırıcı, bezdirici, tedirgin edici tacizlerde bulunmaktır. Zorbalıkta *güç dengesizliği* kavramı üzerinde duran Avustralya'lı araştırmacılardan Slee ve Rigby (1991) zorbalığı fiziksel ya da psikolojik açıdan güçlü olmanın avantajını kullanarak acı vermek olarak tanımlamaktadır.

Zorbalık eşit düzeydeki veya benzer güçteki insanlar arasında anlaşmazlık olduğunda meydana gelmez. Bu ayırım önemlidir çünkü, devamlı olarak saldırıya uğramanın ve daha güçlü bir kişi veya grup tarafından korkutulmanın etkileri, eşit güce sahip birileri tarafından saldırıya uğrama veya korkutulmaktan farklılaşmaktadır. Önceki durumda kişi daha çaresiz hissetme eğilimindedir. Slee ve Rigby (1991) zorbalık tanımında **kasıt** ifadesini açık olarak kullanmamışlardır.

Rigby iki farklı zorbalık davranışından söz etmektedir. Birinci tip zorbalık davranışı iftira atmak (malign) ikinci tip zorbalık davranışı iftira atmadan yapılan zorbalıktır (non-malign). Birinci tip zorbalık davranışında zorbanın niyeti birisine acı vermektir. Daha önce yapılan zorbalık tanımlarına benzemektedir. İkinci tip zorbalık davranışında acıya neden olacak bir niyetin ortada olmamasıdır. Bu tip zorbalık davranışında zorba olan kişi olagelen davranışlarla ilgilidir ve zorbalık dikkatsizce yapılır. Zorba yapmış olduğu davranışın diğer bir kişi için zararlı bir şey olduğunun farkında değildir. Davranışlarının diğer kişinin çok ilgisini çektiğine inanır (Rigby, 2003).

Yapılan çalışmalar, saldırgan hareketleri değişik davranış şekillerine ayırmaktadır. Bu ayırım, zorbalığın değişik tipleri arasında da görülmektedir. Fiziksel, sözel ya da dolaylı zorbalık gibi. Saldırganın muhtemel amaçları arasında da ayırımlar yapılmıştır. Örneğin,

mağduru fiziksel olarak incitmek, mağdurun diğeriyle olan ilişkilerini zedelemektedir. İkincisi, genellikle ilişkisel zorbalık olarak adlandırılır(Crick, 1995).

Roland, zorbalığı, gerçek bir olayda kendini koruyamayan birisine karşı doğrudan grup veya bireyin yaptığı uzun süreli fiziksel ve psikolojik şiddet olarak tanımlamaktadır. Roland, erkeklerin zorbalık için motivasyonlarını genellikle fiziksel anlamda güçlü, kuvvetli olmaları ile ilişkili olduğunu kızların zorbalık için motivasyonlarını kurmuş oldukları ilişkilerden kazandıklarını ifade etmektedir. Roland yapmış olduğu zorbalık tanımında ise davranışın ‘kasıt’ boyutundan söz etmemektedir. Roland, zorbalığın çeşitli davranışlarını tanımlamıştır. Sataşmak gibi bir davranışın kurbanı küçük düşürmek, utandırmak amacıyla yapıldığına inanmaktadır(Roland,1997.Akt:Carey,2003).

Zorbalık tanımlarının merkezinde **kasıt** yer almaktadır. Zorbalık farklı sonuçları ve farklı niyetleri içeren farklı hareketlerin bir koleksiyonu olarak düşünülebilir. Zorbalık kavramı bir araştırma konusu olarak ele alındığında, zorbalığı kavramsallaştırma yollarının da farklılaştığı görülmektedir. Arora ve Thopson, (1987) ’da belirttiği gibi yapılan pek çok zorbalık tanımlarında ortak bileşenin zorbalık davranışının arkasında yatan amaç ve niyettir. Her zorbalık tanımında ufak farklılıklar olmakla birlikte **kasıt** kavramı ifade edilmektedir.

Yukarıda yapılan tanımlar çerçevesinde, zorbalık,bir kişinin yada grubun yukarıda geçen davranışları, kasıtlı olarak belli bir zaman periyodu içersinde fiziksel,psikolojik ve sosyal yönden güçsüz olan kişiye karşı istikrarlı bir şekilde sürdürmesi olarak tanımlanabilir.

Zorbalık, savunmasız bir insana, güç ve saldırganlık kullanarak acı vermek amacıyla ortaya çıkan bir ilişki problemidir. Zorbalığı değerlendirmek için problemin doğasını anlamak gerekir. Bu düşünceden hareketle araştırmamızda zorba ve kurbanın özellikleri, yaşla birlikte nasıl değiştiği, cinsiyete göre nasıl farklılaştığı açıklanmakta ve çocukluktan ergenlik dönemine geçiş süresi için de zorbalığın, aile,okul, öğretmen,sınıf seviyesi, akran grubu ile olan ilişkisi incelenmektedir.

Zorba ve Kurbanın Özellikleri

Zorbanın Özellikleri

Arora ve Thompson (1987) yapmış oldukları araştırmada 12, 13 ve 14 yaşlarındaki öğrencilere, belli sayıdaki özel davranışların zorbalık olup olmadığını belirtmeleri istemiştir. Bu öğrencilerin hepsi 6 ifadeyi zorbaca davranış olarak belirtmişlerdir. Bunlar 'beni incitmeye çalıştı', 'beni korkutmaya çalıştı', 'benden para istedi', 'bana ait bir şeyi kırmaya çalıştı', 'bana vurmaya çalıştı' ve 'beni tekmelemeye çalıştı' şeklindeki ifadelerdir .

Borg (1998) 'un ilk ve orta okullar arasında yapmış olduğu bir başka araştırmada da zorbalar pişmanlık ve yüksek belirsizlik duyguları yaşadıklarını belirtmişlerdir. İlkokuldaki ortaokuldaki kız zorbalar, kurbanı karşı daha fazla pişmanlık duymaktadır. Belirsizlik ve tatmin olma duygusu ortaokuldaki zorbalarda daha fazla ifade edilmektedir.

Olweus, (1993) zorbaların güvensiz ve endişeli bireyler olduğunu vurgulamaktadır. Çoğu zorbalar okuldan hoşlanmamalarına rağmen akademik performansları, diğer öğrencilerden beklenildiği kadar düşük olmamaktadır. Zorbaca davranışlar, okuldaki akademik başarısızlık ve sınıfta kalma ile ilişkili olmadığı düşünülmektedir.

Zorbaların diğer çocuklardan daha düşük benlik saygısına sahip olmadıkları düşünülmektedir. Zorbalar, acı vermekte çok beceriklidirler fakat zorba olarak bilinmek istemezler. Çoğu zorbalık olayları, ilkokuldan daha çok ortaokulda yaşanmaktadır. Zorbalar büyüdüklerinde de zorbalık eğilimi göstermektedir (Xin, 2001)

Araştırma sonuçlarına baktığımızda zorba, dürtüsel, saldırgan, baskın, duygudaş olmayan ve fiziksel açıdan güçlü olan kişi olarak tanımlanmıştır. Zorbalar, şiddet kullanmayı olumlu bir kişilik imajı olarak görmektedir. Zorbalar sürekli saldırgan davranışlar göstermektedir. Zorbalar problem çözmede saldırganlık içeren stratejiler kullanmakta ve aynı zamanda yapıcı ve olumlu alternatifler üretememektedirler.

Zorbalarda Sosyal Gelişim ve Sosyal Beceri

Zorbalıkla ilgili olarak sosyal gelişim ve sosyal beceriyi açıklayan farklı düşünceler bulunmaktadır. Bir zorbanın bilinen özelliği, fiziksel olarak güçlü fakat geç kavrayan

iletişimlerinde şiddet ve saldırganlığa başvuran kişiler olduklarıdır. Literatürde bu bakış açısına çok sık rastlamaktayız (Besag, 1989).

Randall' a göre zorbalılar, tam anlamıyla sosyal bilgiyi yönetememekte ve diğer insanların niyetleri ile ilgili gerçekçi yargılamalar yapamamaktadır. Zorbalılar başkalarının duygularını algılayamamakta aynı zamanda diğer çocukların da onlar hakkında tam olarak ne düşündüklerini bu da onların sosyal körlüklerinin bir işareti olduğunu belirtmektedir(Randall, 1997.Akt.Sutton, Smith & Swettenham,1999).

Hazler'de (1996) zorbalardaki sosyal körlüğü işaret ederek, diğer bireylerin kendilerini nasıl algıladıkları hakkında bilgiye ihtiyaç duyduklarını belirtmektedir.

Dodge,Pettit,McClaskey, Brown (1986)'i zorbalıların sosyal olaylar karşısında tepki vermede saldırganlığı kullanmasını, sosyal algılama, sosyal tepkileri yorumlama,amaç seçimi, strateji belirleme, tepki ve karar vermedeki yetersizlikten ve sosyal bilgi üretimindeki ön yargıdan kaynaklandığını ifade etmektedir. Bu durum, saldırgan çocukların yaşlılarından daha fazla saldırgan davranışlara dikkatini çekmekte ve saldırganlığı kendini savunma aracı olarak görmesine neden olmaktadır. Çünkü zorbalılar diğer çocukların davranışlarına, düşmanlık içeren saldırganlık eğilimini yüklemektedir.

Kohlberg, zorbalardaki sosyal bilişsel yetersizliği, nörotik ya da içe dönük çocuk olma ihtimalinden çok anti-sosyal olabileceklerini ileri sürmektedir. Deneysel ve doğal ortamlardaki gözlem sonuçlarına bakıldığında davranışsal olarak dengesiz çocuklar, empatik tepkiler vermede ve sosyal bakış açısını değerlendirmede diğer çocuklara göre daha yetersizlerdir (Kohlberg,1991. Akt.Temel, Aksoy, 2001).

Zorbaca davranışları açıklayan farklı bir yaklaşımda Akıl Teorisidir. Zorbalılık anti-sosyal ve saldırgan bir hareket olmasına rağmen sosyal bir ortam için gerçekleşmektedir. Akıl teorisine göre bir davranışı tahmin etmek, bireylerin kendilerine ya da diğerlerine uygulamaya çalıştıkları bir yetenektir. Aklın bir şekilde kullanılması, çocuğun önemli bir başarısıdır. Aynı zamanda sosyal dünyanın anlaşılmasında temel oluşturmaktadır. Akıl teorisi sosyal uyumsuzlukla ilişkilidir. Akıl teorisi ya da sosyal biliş netice itibari ile başarılı bir zorbanın aslında başkalarının düşüncelerini üstün bir şekilde algılama yeteneğine sahip olduğunu belirtmektedir. Akıl teorisi zorbalığı, gücün sistematik istismarı olarak

tanımlanmakta ve her zaman sosyal bir yolla genelde karışık sosyal bir yapının içerisinde ortaya çıkan bir etkileşim biçimi olarak görülmektedir. Bu teori, zorbalığın kişiler arasında olabilecek organizasyonları düşünen, güç pozisyonları için uğraşan ya da çevresindeki kişilerin emirlerine itaat etmesini sağlayan olabildiğince yapılandırılmış sosyal bir grubun üyesi olduğunu ileri sürmektedir. Çok kardeşe sahip olmak, zorbalıkla ilgili sosyal biliş yetileri için zengin bir bilgi temelini oluşturduğu ileri sürülmektedir. Zorbalık etkileşimi bu tür bilişsel yetilerin kullanımı için uygun bir alan ve zengin bir bilgi kaynağı sağladığı düşünülmektedir (Perner, Ruffman ve Leekam 1994).

Okul çocukları arasında zorbalığın iki önemli özelliği görülmektedir; organize etme özelliği ve sosyal ilişkiler. Bu sosyal ilişkiler, değişik roller arasındaki etkileşimlerin sonucunda ortaya çıkmaktadır. Zorbalıktaki sosyal biliş yetileri, zorbalığın belirli bazı tiplerinde kullanılmaktadır. Zorbalıkla ilgili sosyal biliş daha çok dışlama ve dedikodu yapma gibi zorbalığın dolaylı şekillerinde daha fazla kullanılmaktadır (Lagerspetz, Bjorkqvist, Berts ve King, 1982).

Zorba, saldırganlığın dolaylı yöntemlerini kullanmada gelişmiş sosyal altyapısını kendi çıkarı için kullanmaktadır. Aslında zorbalığın dolaylı yöntemleri yaşla artarken dolaysız yöntemler de azalma görülmektedir. Dolaylı zorbalık erkeklerden çok kızlar arasında yaygındır. Akıl teorisi, sosyal biliş yetilerinin zorbalıkta kullanılmasında cinsiyet farkının önemini vurgulayarak, dolaylı zorbalığın kızlar lehine olduğunu ileri sürmektedir (Bjorkqvist 1982).

Zorbalık ve Saldırganlık İlişkisi

Saldırganlığın en yalın tanımı davranışçı yaklaşımların da kabul ettiği gibi saldırganlık, başkalarını inciten ya da incitebilecek her türlü davranıştır. Ancak, bu tanım eylemde bulunan kişinin niyetini göz önünde bulundurmamaktadır. “Niyet” önemli bir ögedir.

Yükleme kuramına göre insanlar genellikle, diğer insanların davranışlarına bir nedensellik yüklemektedir. Doğal olarak bu davranışlar saldırgan davranışları da içermektedir. Saldırganlığa ait yüklemde yer alan öge kişinin niyetidir. Bu nedenle, “saldırganlık, başkalarını incitmeyi amaçlayan **niyet** doğrultusunda gösterilen her türlü davranış ya da eylem” olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda davranışsal tanıma geri

döndüğümüzde saldırganlık olarak nitelendirilen davranışlar, herkes için doğru bir tanımlama olmamaktadır. “Niyet” ögesini kapsayan saldırganca davranışlar, bizi yeni bir kavramı tanımlamaya zorlamaktadır. Bu kavram “zorbalık”tır (Dönmez,1998). Bu noktada saldırganlığın tanımından yola çıkarak, Olweus (1999) ve Besag (1989) zorbalığı, bir kişinin kasti (niyet taşıması) olarak başka birini rahatsız eden veya acı veren davranışları olarak tanımlamaktadır. Zorbalık saldırganlığın bir alt boyutu olduğu ifade edilmektedir. Zorbalığı saldırganlıktan ayıran iki önemli özellik bulunmaktadır. Bu özellikler, akranlar arasında eşit olmayan güç ilişkisi ve sürekliliktir.

Zorbalıkta da kullanılan saldırganlık şekilleri genel gelişimsel eğilimleri yansıtmaktadır. Gelişimle sadece zorbalığın şekli değil, kapsamı da değişmektedir. Saldırganlığın doğası ve saldırganlığın değişik biçimlerinin kullanımına yönelik eğilim, fiziksel ve psikolojik gelişmeyle birlikte değişmektedir. Çocuklar yaşamlarının ilk birkaç yılında en saldırgan dönemlerini yaşamaktadırlar. Daha sonra saldırganlık düzeyleri okul öncesi yılları boyunca genellikle düşmektedir. Sözel ve sosyal beceriler geliştikçe çocuklar, sorunlarını ve isteklerini, saldırgan yöntemlere başvurmadan açıkça ifade edebilirler. Çocukların kullandıkları saldırganlık şekillerinde gelişimle birlikte değişiklik göstermektedir. Fiziksel saldırganlığa başvuran çocukların oranı gelişimle birlikte azalmakta, sözel ve dolaylı saldırganlık şekillerine başvuran çocukların oranı çocukluk ve ergenlik dönemi boyunca artmaktadır(Dodge, Coie ve Pettit,1990). Berenda ve Isoe tarafından yapılan çalışmalarda çocukluk yıllarının sonundaki çocuk denekler ve ergenlik yıllarının ortalarındaki ergen denekler kendilerinden daha küçük olan deneklere oranla daha az saldırgan davranışlar göstermişlerdir (akt. Temel, Aksoy, 2001).

Craig’in (1998) Yapmış olduğu araştırma sonuçlarına göre de Erkek zorbalılar başlangıçta kurbanı karşı fiziksel içerikli saldırgan davranışlar gösterirken daha sonra zorbalık stratejilerinin hem fiziksel hem de sözlü saldırganlık içerdiği görülmüştür. Bu sonuç, erkeklerin sözlü repartuvarlarının gelişmesiyle ilgili olduğunu düşündürmektedir. Erkeklerin davranışlarında yaşla beraber fiziksel saldırganlıkta azalma, sözlü saldırganlıkta çoğalma görülmektedir. Fakat dolaylı saldırganlık, yaşa bağlı olarak değişiklik göstermemektedir.

Ergenlikte romantik ilişkilere yönelik artan bir ilgi görülmektedir. Bu yeni ilişki kapsamı, güç ve saldırganlığın kullanımı için uygun bir yer teşkil etmektedir.

Ergenlikle ilişkili olarak ortaya çıkan gelişimsel konular, güç ve saldırganlığın değişen doğasını tanımada önemli olmaktadır. Ortaya çıkan cinsel özelliklerle ve cinsel kimliğe dair yüksek farkındalık ile ergenler, cinsel özellikleri tanıyarak ve bunları cinsel taciz yoluyla zorbalıkta bulunmak için bir araç olarak kullanarak kolaylıkla diğerleri üzerinde güç elde etmektedir. Araştırmalar, cinsel tacizin ergenlik yılları boyunca arttığını erkek ve dişi oluşumuyla bağlantılı olduğunu göstermektedir.

Bu yönde yapılan bir araştırmada ergenlik dönemi içerisinde yer alan 6. ve 7. sınıfa giden öğrenciler arasında zorbaca davranış gösteren kız ve erkeklerin, zorbalık bildirmeyen çocuklara göre pubertal gelişim açısından daha ilerde ve romantik ilişkilerde sözel ve fiziksel saldırganlık daha çok göstermektedirler.

Son zamanlarda yapılan çalışmalar saldırganlığın ve zorbalığın sosyal biçimini araştırmaktadır. Fiziksel saldırganlığın tersine dolaylı saldırganlık, akran ilişkilerinde hasar oluşturabilecek belirgin bir rahatsızlık vermektedir. Dolaylı saldırganlığın sıklığı erkeklere göre kızlarda daha fazla görülmekle birlikte ayrıca kızlar arasında stresli bir atmosfer de yaratmaktadır. Buna bir örnek olarak bir akranı ait olduğu gruptan uzaklaştırmaktır. Buna ek olarak kızlar, erkeklere göre doğrudan saldırganlığın yerine dolaylı saldırganlığı kullanmayı tercih etmektedirler. Bunun nedeni kızların dolaylı saldırganlığı kendilerini önemli olan hedeflere ulaştırmada bir araç olarak görmelerinden kaynaklanmaktadır (Crick, 1995).

Kurbanların Özellikleri

Zorbalık sorunları çerçevesindeki kurban kavramını Batsche ve Knoff (1994) bir öğrenciye bir saldırgan tarafından sık sık sergilenen saldırganlık olarak tanımlamaktadır.

Olweus (2003) iki grupta kurbanları sınıflandırmaktadır. Birincisi savunmakta yetersiz algılama, güvensiz, kaygılı, hassas ve tedbirli olan **pasif kurbanlar**, ikincisi, hareketli, kaygılı, çabuk ve savunmacı davranan **kışkırtıcı kurbanlardır**.

Pasif kurbanlar okulda izole edilmiş çocuklardır. Bu çocuklar güvensiz, sosyal becerileri düşük ve fiziksel zayıflığından dolayı kendilerini savunmakta yetersiz algılamaktadırlar. Geçmişte yaşadıkları travma ve ya istismardan dolayı acı duymaktadırlar.

Kışkırtıcı kurbanlar okulda çoğu zaman yalnız veya akranları tarafından oyunlardan izole edilmişlerdir. Sinirli, güvensiz ve fiziksel olarak zayıf olduklarından kendilerini koruyamazlar. Zorbaliğa uğradıklarında kolayca ağlarlar. Sosyal etkileşim içersinde uzlaşmaya varabilme becerisini gösteremeyen kavga çıkaran ve aynı zamanda öğrenme güçlüğü de yaşayan çocuklardır. Kışkırtıcı kurbanlar rahatsız, huzursuz, çabuk kızan, titiz, ters ve diğer çocukları tahrik eden davranışları çok sık göstermektedirler. Çatışmayı sürdürme eğilimindedirler. Kışkırtıcı kurbanlar kavga sırasında etkisiz saldırganlardır. Bu tip kurbanlar ,pasif kurbanlardan daha zor tanınır. Kışkırtıcı kurbanlarda çatışmayı sürdürme eğilimleri nedeniyle zorbalıkla ilişkisi olduğu düşünülmektedir. Pasif kışkırtıcı kurbanlar aileleriyle özellikle anneleri ile olumlu ilişkileri vardır. Kurbanlar aileleri tarafından çok fazla korunmaktadırlar (Garrity,Jens,Parter ve Sager.1994).

Kurbanların sınıflandırılması farklı şekillerde ifade edilmektedir. Literatürde Olweus'un (2003) tanımladığı pasif ve kışkırtıcı kurban tiplerini Ladd ve Ladd (1998) pasif kurban ve saldırgan kurban olarak tanımlamıştır.

Zorbalıkla ilgili çalışmalarda kurbanların yaygınlığı ile ilgili farklı sonuçlar bulunmaktadır. Bir araştırmada beş kurbandan birinin kışkırtıcı kurban olduğu belirtilirken, Perry (1988) yılında yapmış olduğu araştırmada pasif ve kışkırtıcı kurbanların sayısının birbirine eşit olduğunu belirtilmektedir. Genel düşünce, kurbanların %80-85'nin pasif kurban oldukları yönündedir.

Champion, Vernberg ve Shipman'nın (2003) yapmış olduğu araştırma sonucunda zorbalık puanlarının dağılımı üzerinden kurbanları iki grupta sınıflamıştır.

1. **Zorbalıkta bulunmayan kurbanlar** (*akranları tarafından kendisine sıkça zorbalık yapılan fakat kendisi zorba olmayan*)

Zorbalıkta bulunmayan kurbanlar; tipik olarak seçilen hedef ya da zorbalığa teslim olan, zorbalığa maruz bırakıldığında hemen duygusal bunalıma giren, belirgin bir şekilde iddiacı olmayan çocuklar olarak tanımlanmıştır.

2. **Zorbalıkta bulunan kurbanlar** (*akranları tarafından kendisine sıkça zorbalık yapılan ve kendisi de zorbalık yapan*)

Zorbalıkta bulunan kurbanlar, tersine, akranlarına karşı çok saldırgan davranışta bulunmakta ve saldırganlık seviyeleri zorbalarla kıyaslanabilecek derecede saldırganca davranışlar göstermektedir(Kochenderfer, Ladd, 1997). Pellegrini,Bartini,Brooks, bu tip kurbanları sınıflandırırken “**zorba kurban**” kavramını kullanmıştır. Zorba kurbanlar, kendileri zorbalığa uğramalarına rağmen akranlarına karşı saldırganlaşan kurbanlardır. Hem zorba,hem de kurban olan bu çocuklar, akranlarından daha fazla duygusal olma eğilimindedir. Zorbalardan farklı olarak özellikle zorba kurbanların duygusal olarak “sıcak” oldukları ifade edilmektedir. Bu ifade onların oldukça kolay bir şekilde kontrolü kaybetmeye eğilimli olmalarından ve sıklıkla eylemlerinin sonucunu düşünmeksizin harekete geçmelerinden kaynaklanmaktadır. Zorba kurbanlar, “etkili olmayan” saldırganlardır. Saldırganlığın bu değişkenliği ve etkisiz kullanımının bir sonucu olarak zorba kurbanlar, en çok akranları tarafından sevilmezler ve düşük bir statüye sahiplerdir. Bu çocuklara, akranları tarafından sempati ile yaklaşılmaz (Perry,1990.; Pellegrini,Bartini ve Brooks, 1999).

Zorbalıkta bulunmayan kurbanların, zorbalıkla karşılaştıklarında, kendilerini doğrudan öne sürmelerindeki başarısızlıkları mutlaka pasif davranışın ya da saldırgan davranışın tamamen yokluğunu göstermez. Saldırgan davranışlar iki şekilde görülmektedir. Bunlar tepkisel ve kışkırtıcı saldırganlıktır. Bu iki saldırganlık tipi arasındaki ayrım önemlidir. Kışkırtıcı saldırganlık, ayrıcalık, ödül kazanmak ya da hakimiyet kurmak amacıyla zarar vermek gibi davranışları kapsamaktadır.Zorbalık, başarmaya, ispatlamaya ya da sosyal baskı sürdürmeye yönelik kışkırtıcı saldırganlığın bir şeklidir. Tepkisel saldırganlık ise aşağılanmaya, hayal kırıklığına ya da diğer provakasyonlara karşı bir tepki niteliğindeki saldırganlığı içerir. Yüksek duygusal uyarıcı ve azaltılmış benlik kontrolü, tepkisel ya da “sıcak” saldırganlığın önemli özellikleridir. Zorbalıkta bulunan kurbanlar, çok sık bir şekilde provakasyonlar yaşarlar ve arasıra tepkisel saldırganlık sergilerler. Mağduriyet, bundan dolayı, pasiflikle eş tutulamaz. Bunun yerine, kurbanların zorbalık karşısındaki tepkileri, kişiler arası davranışlarında yaşadıkları daha büyük problemlerin bir ifadesi olmaktadır (Pellegrini, 1999; Perry.1990).

Freedman, Sears ve Carlsmith göre kurbanın seçimi, bir dizi etmene bağlıdır. Çocuklar bazı kişilere karşı saldırgan olmanın, diğerlerine karşı saldırgan olmaktan daha çok kabul edilebilir ya da tehlikesiz olduğunu öğrenirler. En iyi kurban güçsüz, karşılık veremeyecek ve öç alamayacak kişidir. Zorbalar tarafından kurban arayıp bulmanın, yaşamın ilk yıllarında

“kendilerinden daha büyük ve güçlü birisi ile dövüğe girmemeyi öğrenmek” gibi bir önyargı taşıyabilirler. Bu düşünce, kurban arayıp bulmanın, tek ve hatta temel nedeni olarak söylemenin hatalı olduğunu fakat zorbalığa yol açan mekanizmalardan biri olduğunu belirtmektedirler (Akt. Dönmez, 1998).

Scwartz’ın (1993) ilkokul çağı, erkek çocukları ile ilgili gözlemsel çalışmalarında kurbanların kendilerine yönelik saldırganlığı önlemek için diğer çocukları ikna etmede tehdit ve özgeci davranışları akranlarına göre daha az kullandıkları görülmüştür. Aynı zamanda bu çağdaki akranların kurban olanları reddetme eğilimleri için de oldukları ve öğretmenleri de kurbanları, daha fazla ilgi bekleyen ve yaşlılarıyla iletişimde daha az becerikli olan bireyler olarak nitelendirmektedir.

Schwartz (1993) bir okul içersindeki tüm çocukların dört kategoriden birine düştüğünü öne sürmektedir. Kategoriler şunlardır:

1. Saldırgan kurban olmayanlar (zorbalar)
- 2.Saldırgan kurbanlar (Zorbalığa uğrayan zorbalar)
- 3.Pasif kurbanlar (Zorbalığa uğrayan)
- 4.Normatif zıtlar (Zorbalıkta bulunmayan ve zorbalığa uğramayanlar)

Kurbanlar kendilerini aptal ve çekici olmayan biri olarak algılama eğilimi göstermektedir. Hem erkek hem de kız kurbanların akranları tarafından olumsuz olarak değerlendirilmeleri çok önemlidir. Sosyal sıkıntı ve sosyal kaçınma daha çok kız kurbanlarda görülen bir özelliktir. Kurbanlar uzun dönemde sosyal kabul görmelerine rağmen akranlarıyla etkileşiminde nadiren sosyal yatkınlık gösterirler.

Kurban olmak, ilkokul çocukları arasında fiziksel, sosyal ve psikolojik açılardan kendini zayıf hissetmektir (Slee,1994). Borg (1998) ’un ilk ve orta okullar arasında yapmış olduğu bir araştırmada kurbanların çoğunlukla kin, kızgınlık ve kendine acıma duyguları görülmektedir. İlkokuldaki kurban öğrenciler ortaokuldaki kurban olan öğrencilere göre kendine acıma ve acizlik duygularını daha fazla yaşamaktadır.

Kurban olan çocuklar genellikle zorbalık hakkında konuşmazlar ve yardım beklentisi içersinde değillerdir. Bunun nedeni olarak geçmişte yaşadıkları istismar karşısında yetersiz yapılan yardımlardır. Kurbanlara karşı devamlı kötü davranışlarda bulunulması sonucu, okula

karşı ilgileri, arkadaşlarına karşı güvenleri ve akademik başarılarında düşüş görülmektedir(Garrity,Jens,Parter ve Sager, 1994). Bernstein ve Watson, (1997)'de Perry (1998)'de yapmış oldukları araştırmalarda düşük zekalı erkeklerin kurban olma olasılıklarının daha fazla olduğunu belirtmektedir.

Yapılan araştırmalarda kurbanların duygusal düzenleme ve stresle başa çıkma davranışları göstermede becerilerinin zayıf olduğu ifade edilmektedir. Kurbanların travma, başarısızlık ve engellenmeler yaşadıklarında hissettikleri olumsuz duygular daha fazla stresse neden olmaktadır. Kurbanların stresle başa çıkma stilleri ikiye ayrılır. Birincisi, problem çözme, ikincisi tepkisel başa çıkmadır. Kurbanlar, zorbalık olaylarında en fazla tepkisel başa çıkma stillerini seçmektedirler(Batsch ve Knoof, 1984).

Zorbalığa uğrayan ergenlik dönemindeki kurbanlar için risk faktörleri iki grupta toplanmaktadır. En önemli risk faktörü ergenliktir. Ergenlik yaşam boyunca önemli bir dönüm noktasıdır. Hızlı ve karşı konulamaz fiziksel ve psikolojik gelişmeler ve değişimler bu gelişim basamağında gerçekleşmektedir Bu yaş grubunun ruhsal durumu, hormonal düzensizlikle yakından ilişkilidir. Diğer önemli psikolojik ve bilişsel risk faktörü ergenlik depresyonudur. Ergenlik depresyonu, umutsuzluk, düşük benlik saygısı ve olumsuz kendini değerlendirme ile ilişkilidir. Ergenler günlük yaşam problemlerinin çözümlenmesindeki başarının kaynağını kendisinde görememektedir (Hazler,1997).

Zorbalık ve Yaş İlişkisi

Okulda zorbalığa uğrayan, kurbanların frekanslarındaki yaş azalması, çeşitli araştırmacılar tarafından incelenmiştir. Olweus'un (2003) Bireysel Rapor Anketi (self-report questionnaire) ve bu anketin değişik türleri zorbalıkla ilgili çalışmalarda geniş bir biçimde kullanılmaktadır. Kurbanların tanınması genellikle, bir çocuğun "bazen" veya "daha sık" zorbalığa maruz kaldığını bildirmesi kriterine dayanmaktadır. "daha sık" ifadesi, "haftada bir" veya "gün içinde değişik zamanlarda" ifadelerini belirtmektedir. Bu yolla kurbanların frekanslarında yaklaşık olarak % 20'den (ilkokulun ilk yılları) yüzde 0-5'e (ortaöğretimin sonuna doğru) doğru bir düşüş belirtilmektedir.

Finlandiya'da elde edilen akran raporuna dayalı bulgularda aşağı doğru bir eğilim bulunmuştur. Devamlı olarak kurban edilen çocukların frekansı % 11.7'den (6. sınıflar arasında) % 5.4'e (8.sınıflar arasında) düşmüştür. Bununla beraber, bu çalışma, kesitsel bir

çalışma değildir fakat, çalışılan iki yaş grubundan elde edilen bilgiler (12 ve 14 yaş öğrencileri), iki yıllık bir ara ile toplanmıştır ve bahsedilen düşüşün yaşla ilgili gelişimsel bir değişimi mi yansıttığı, yoksa zaman boyunca Finlandiya okullarında oluşan bir değişimin işareti mi olduğuna karar vermek oldukça zordur (Salmivalli,2002).

Okul zorbalığı ile ilgili literatürde, akranları tarafından kurban edilen öğrencilerin frekansında bir yaş düşüşünün söz konusu olduğu sıklıkla belirtilmektedir. Bu çalışmalar, tipik olarak bireysel raporlardan elde edilen bilgilere dayanmaktadır.

Bununla birlikte pek çok araştırmada mağduriyetle ilgili akran raporlarını kullanarak yaş grubu karşılaştırmaları yapılmamıştır. Bu tarz bir çalışma, Perry, Kusel ve Perry (1988) tarafından yürütülmüştür. Bu araştırmada 3.,4.,5. ve 6. sınıf öğrencileri arasında akran değerlendirmesi sonuçlarına göre mağduriyette herhangi bir yaş düşüşü görülmemektedir.

Diğer bir araştırmada Graham ve Juvonen (1998) tarafından yapılan önemli bir deneysel incelemedir. Bu araştırmada, mağduriyete ilişkin birey ve akran raporları kullanılmış, bireysel raporlara göre zorbalığa maruz kalan fakat akran raporlarına göre öyle olmayan çocukların (paranoid kurbanlar) olduğu görülmüştür. Diğer taraftan, akranları tarafından kurban olarak nitelendirilen fakat kendileri mağduriyet yaşantılarını bildirmeyen çocuklar da bulunmaktadır (inkar eden kurbanlar). Akranların görüşleri ve çocukların kendi görüşleri bir noktada birleştiğinde gerçek kurban ve kurban olmayanlardan söz edilebilir. Graham ve Juvenon'un elde ettiği bilgiler, 6. ve 7. sınıflarda kurbanlardan ve inkar eden kurbanlardan daha çok paranoid kurbanların daha çok olduğu yönündedir: 418 öğrenciden 69 öğrenci (% 17) paranoid kurbandır.

Başka bir araştırmada Smith, Madsen ve Moody (1999) okulda zorbalığa maruz kalan kurbanların frekanslarındaki sınıf seviyesi farklılıklarını, çeşitli bilgi kaynaklarından toplanan kesitsel bilgiler içerisinde değerlendirmektedir. Bu bilgi kaynakları; öğrencilerin kendisi, akranları ve öğretmenleridir. Katılımcılar, 48 okulun 4., 5. ve 6. sınıflarından (9-12 yaş arası), 600 kız ve 620 erkek olmak üzere toplam 1220 ilkökul öğrencisinden oluşmaktadır. Bireylerin kendileri tarafından bildirilen mağduriyette, yaşla ilgili belirtilen düşüş bulunmuştur ancak, bu ne akran ne de öğretmen raporları tarafından doğrulanmıştır. Aslında yaşa bağlı olarak azalan, kendilerini kurban olarak tanımlayanların sıklığıdır. Bu öğrenciler

kendilerinin mağduriyet durumunu belirtirken akranları arasında kurban olarak tanınmayan öğrencilerdir.

Salmivalli' nin (2002) çalışmasında bildirilen kişisel raporlar mağduriyetteki yaş düşüşü (artan yaşa bağlı olarak bildirilen mağduriyet frekansının azalması) açıkça görülmektedir. Bununla birlikte, ne akran, ne de öğretmen raporları bulguyu doğrulamamaktadır. Çocuklar bu araştırmada kişisel tanımlı kurbanlar (self-identified victims), akran tanımlı kurbanlar (peer-identified), kişisel-akran tanımlı (self-peer identified) kurbanlar ve kurban olmayanlar olarak sınıflandırılmıştır. Bu araştırmada gerçekte yaştan bir fonksiyonu olarak azalan şeyin kişisel tanımlı kurbanların frekansı olduğu bulunmuştur. Kendilerini kurban olarak tanımlayan bireylerin yaşları büyüdükçe bu tanımlamaları azalmaktadır. Kişisel tanımlı kurbanlar, zorbalığa uğradıklarını bildiren fakat, akranları arasında kurban olarak tanımlanmayan çocuklardır. Diğer taraftan, kişisel-akran tanımlı kurbanların sayısı 4-6. sınıflar boyunca sabittir.

Şimdiye kadar böyle bir yaş düşüşünün gerçekten var olduğu ispatlanmamıştır. Birçok çalışmada ortaya konan, mağduriyetle ilgili kişisel bildirimlerin yaşa bağlı olarak azaldığıdır. Yapılan çalışmalarda tespit edilen, kişisel bildirimli mağduriyette yaşla ilişkili açık bir düşüş olmasına rağmen akran bildirimli ve öğretmen bildirimli mağduriyette herhangi bir düşüş yoktur. Düşüşün söz konusu olduğu şeyin, aslında yaş grupları açısından kişisel tanımlı kurbanların göreceli frekansı olduğunu göstermektedir. Mağduriyetteki açık yaş düşüşü, akran ve öğrenci raporları gibi diğer bilgi kaynaklarını kullanan çalışmalar tarafından doğrulanmamaktadır.(Salmivalli, 2002).

Zorbalıktaki Cinsiyet Farklılıkları

Genel eğilim erkeklerin kızlardan daha çok zorbaca davranışlar gösterdiği yönündedir. Boulton ve Underwood'un (1992) yılındaki araştırmalarında kurbanlar, zorbalığın %65'nin erkekler tarafından yapıldığını, yüzde 15'nin kızlar tarafından ve yüzde 19'nun hem erkek hem de kızlar tarafından yapıldığını belirtmektedir. Olweus'un (1991) yılında yapmış olduğu araştırmada da benzer sonuçlara ulaşılmıştır.

Başka bir araştırmada da 4. sınıftan 8. sınıfa kadar olan erkek öğrencilerin %23'ü bir dönemde bir veya ikiden fazla sayıda zorbalıkta bulunurken kızların oranı ise %8'de kalmıştır (Rigby, 1995).

İlkokuldan ortaokul çağına kadar, çocuklar güçlü bir tercih ile kendi cinsiyetlerindeki akranlarını diğer cinsiyetteki akranlarına tercih etmektedir. Bu tercihler hem bireysel görüşme verilerini(Hayden ve Thomson, 1987; Maccoby, 1988). Hemde gözlemsel verileri içeren (LaFreniere, 1984; Howes,1988) çalışmalarda ortaya çıkmaktadır. İletişimin olumsuz şekilleri olan saldırganlık ve zorbalığın kendi cinsine yönelik güçlü bir eğilim gösterdiği düşünülmektedir. Yaşları 8 ila 10 arasında değişen 192 çocukla yapılan bir araştırmada erkek zorbaların çoğunun kız ve erkeklere zorbalık yaptıkları fakat kurbanlarını karşı cinsten çok kendi cinsiyetinde olanların oluşturduğu bulunmuştur (Boulton, 1996).

Dört çalışmada da çocukların kendi hemcinsindeki yaşlılarına diğer cinsiyetteki yaşlılarından daha çok saldırganlık yaptıkları bulunmuştur (Mendoza ve Ramirez,1985; Addison, 1986; Archer, 1988;Olweus,1991).

Ahmad ve Smith (1994) tarafından yapılan çalışmalarda da benzer bulgulara rastlanmaktadır. “erkekler hem kızlara hem erkeklere zorbalık yapmakta fakat kızlar genelde diğer kızlara daha fazla zorbalık yapmaktadırlar. Ayrıca araştırma da erkeklerin kızlar tarafından zorbalığa maruz kaldıklarını açıklamada gönülsüz davrandıkları görülmüştür. Pek çok erkek çocuk kendileri ile ilgili olarak kızlardan daha saldırgan veya sert oldukları ile ilgili bir imaj çizmekten hoşlanmaktadırlar.

Erkeklerin kızlardan daha çok doğrudan zorbalığa başvurdukları bilinmektedir. Eron'nun 1987 yılındaki araştırmasında da erkekler kızlardan üç veya dört katı acı verici doğrudan zorbalığa başvurmaktadır. Kızlar daha çok alay etmek ve kızdırmak şeklinde dolaylı zorbalığa başvurmaktadır. Kızlar kendileri hakkında yapılan dedikoduya daha fazla maruz kalmaktadırlar. Mağduriyetin bu türünün yaygınlığı yaşla birlikte anlamlı bir şekilde azalmamaktadır. Buna karşılık anlamlı derecede daha fazla erkek, kızlarla karşılaştırıldığında daha fazla doğrudan zorbalık içeren davranışlar sergilemektedir (Akt. Batsche ve Knoff, 1994).

Erkeklerin saldırgan davranışı daha çok doğrudan fiziksel saldırganlık, bağırış, statü ve baskınlık iddialarını içerirken, buna karşılık kızlar, sosyal ilişkiler bağlamında ortaya çıkan düşmanca tavırları içeren dolaylı saldırganlığı kullanmaya eğilimlidirler. Bunlar, dedikodu,bir mağduru dışlama ve kışkırtma şeklinde oluşmaktadır (Thorne,1993).

Ergenlik Döneminde Zorbalık

Bilindiği gibi ergenlik dönemi çocuğun hızlı bir bedensel ve ruhsal gelişim dönemidir. Bu hızlı gelişmenin ve yeterince olgunlaşmış olmamanın sonucu, gençte belirgin bir dengesizlik görülür (Yavuzer,1996).

Ergenlikte,sosyal bilişsel becerilerdeki yaşla ilişkili değişiklikler, sosyal kıyaslamayı arttırmakta benlik bilincini ve sosyal statüye ilişkin kaygıları ortaya çıkarmaktadır. Benlik değeri sık sık belirgin bir yenilemeye uğrayarak negatif benlik algısı tipik olarak artmaktadır. Taciz ve dışlama , pozitif benlik algılarının oluşumuna ya da kazanılmasına karşı bir tehdit oluşturmaktadır(Zimmerman ve Copeland, 1997).

Kulaksızoğlu (1998) insan hayatındaki önemli dönemleri ve yaş sınırlarını açıklarken ergenlik dönemini şu şekilde belirlemiştir;

ERGENLİK

A. Buluş (Erinlik) veya Ergenliğin Başları	11-13 yaş (kızlar) 13-15 yaş (erkekler)
B. Ergenliğin Ortaları	14-16 yaş (kızlar) 15-16 yaş (erkekler)
C. Ergenliğin Sonları	16/17-21 yaş

İlkokuldan ortaokula geçiş, ergenlik dönemindeki gençlerin yeni sosyal gruplar oluşturmaları ve daha geniş bir yabancı akran kitlesi ile etkileşime geçmeleri konusunda bir talep oluşturmaktadır. Bu geçiş, zorbalık problemlerindeki artış için hazırlayıcı bir faktör olmaktadır (Batsche ve Knoff, 1994).

Fiziksel, sözel, ilişkisel veya cinsel formdaki hoşlanılmayan davranışlar, çocukların ortaokula geçiş yapmasıyla beraber artmaktadır. Ergenlerin üstlendikleri yeni sosyal roller ve akranlar arasındaki roller saldırganlığın oluşmasına yardımcı olan faktörlerdir. Bu faktörler ilkokuldan ortaokula geçişte saldırganlığı harekete geçirmektedir. Bu şiddet olayları, gelişimsel bir süreci içeren ergenlik dönemindeki ergen alt kültüründe görülmektedir. Ergenlik döneminde saldırgan davranışlarda beklenmedik bir artış görülmektedir. Erinlik döneminde çocuklar, kendilerinden küçük olan çocuklara göre saldırganlığa bakış açıları daha olumlu kabul etmektedirler (Pellegrini, 2002).

Kışkırtıcı saldırganlığın bir formu olarak görülen zorbalık, bazı amaçlara ulaşmak için harekete geçirilir. Bu bağlamda ergenlik dönemindeki zorbalık, sıklıkla akranlar arasında statü elde etme isteği ile birleşen sorunlar tarafından harekete geçirilmektedir. Etkili zorbalılar, sıklıkla akran kliklerinin liderleridir. Zorbalık, akranlar arasında mevki elde etmek için bir taktik olarak seçildiği düşünülmektedir (Sutton,Smith ve Swettenham, 1999).

Sosyal davranışların çoğu otomatiktir ve ergenlik dönemindeki gençler tecrübelerinde sınırlı olduklarından sosyal problemlere çözüm üretmeleri için onları motive etmektedir. Sosyal problemlere yönelik uyum sağlayıcı tepkiler, bilginin etkili işlenmesinin ve duygusal süreçlerin etkili bir şekilde yönetimini gerektirmektedir. Arkadaşlık, ergenlik boyunca sosyal ve duygusal gelişimi kolaylaştıran önemli kişiler arası bir bağ oluşturmaktadır. Örneğin destekleyici arkadaşlıklar, akran deneyimlerini takip eden daha az içselleştirici ve dışlaştırıcı davranış problemlerini yansıtır.

Ergenlikte, arkadaş ilişkileri, sosyal yeterlikteki durumlarını yansıtmaktadır. Sosyal yeterlilik, diğerleri ile olumlu ilişkileri sürdürme ile eş zamanlı olarak sosyal etkileşimlerde kişisel amaçlar elde etme yeteneğidir. Bu tanım, uygun davranışı anlamak, davranışsal tepkiler oluşturmak, seçmek ve karşılıklı doyurucu arkadaşlıklar kurmak gibi sosyal davranışın bir çok çeşidini içine alan geniş bir perspektif sunmaktadır.

Yapılan araştırmalar, kurban ergenlerin, diğer kurban olan arkadaşlarla, mağduriyete karşı daha fazla korunma sunmamasına rağmen mutlaka onlarla bir arkadaşlığa ihtiyaç duyduklarını göstermektedir. Ergen kurbanlar, kurban olmayan ergenlerle kıyaslandıklarında arkadaşlıklarında daha az destek veya daha fazla anlaşmazlık yaşamaktadırlar. Bu eşitlikçi yakın ilişkiler kurma, genel sosyal beceri problemlerini ya da özel zorlukları yansıtmaktadır. Problemleri arkadaş ilişkileri, kurbanlar için gerekli olan önemli sosyal becerileri geliştirme ve ergenliğin bir çok uğraşısı için destek elde etme olanaklarını sınırlandırmaktadır. Ergenlik dönemindeki kurbanlar kendilerini suçlama eğilimi gösterirler ya da zayıf öz yeterlilik algırlarlar. Kurbanların sosyal biliş modelleri, sosyal mücadelelerde zayıf tepkiler gösterdiğini belirtmektedir. Daha zayıf genel sosyal beceriler ya da daha spesifik sosyal durumlardaki zayıf beceriler, kurbanların devamlı olarak mağduriyetine ve ergenlik boyunca akranların reddine katkıda bulunmaktadır. Kurbanların algıladıkları arkadaş desteğinin daha az, anlaşmazlığın ise daha yüksek olduğu görülmektedir (Vernberg,1990).

İlkokuldan ortaokula geçiş sırasında erinlik dönemindeki gencin okul çevresinde yakın ve tanıdık akranların olmaması saldırgan olma olasılığını yükseltmektedir. Akranlar arasındaki yakınlık ve tanıdıklık maksimum işbirliği ve minimum saldırganlığı yaratır. Yakınlık ve tanıdık olmak, fiziksel yakınlığı beraberinde getirir. Gençler arasında tekrarlanan temas, onların arkadaş olmalarını sağlamaktadır. Bu durum, karşılıklı diyagramlık teorisi ile açıklanmaktadır. Bu teoriye göre bireyler arasındaki saldırganlık ve işbirliği tarafların kullandığı stratejilerin zararlı ya da faydalı olması ile ilişkilidir. Saldırganlık içeren stratejiler her iki taraf için zararlı veya sadece bir tarafın amaçlarını sağlaması açısından yararlı gibi görünürken, işbirlikçi hareketler her iki tarafın işbirlikçi davranış sergilediklerinde amaçlarına ulaşmalarını kolaylaştırmaktadır. Sonuç olarak işbirlikçi hareketler, değişmeyen gruplarda saldırgan davranışlardan daha az kullanılmaktadır. Bu durum zorbalığın yaşanmasını engellemektedir(Pellegrini,2002).

İlkokuldan ortaokula geçişte, zorbalığın sözel, sosyal ve cinsel davranış biçimlerinde artış görülmektedir. Bazı durumlarda okullar ve akran grupları bu davranışları destekler görünmektedirler. Ergenlik döneminde bazı zorbalık olayları, cinsel taciz biçiminde olmaktadır. Boylamsal yapılan araştırmalarda ortaokulun son sınıfında cinsel tacizde bulunan erkek saldırganların ortaokulun ilk yıllarında zorbalıkta buldukları görülmüştür(Pellegrini, 2002).

Ortaokul yıllarında bir çok akran kültürü için saldırganlık, daha olumsuz algılanmaktadır. Bu dönemde popüler çocuklar arasında saldırganlık ergenlerin akran ilişki ağlarının merkezini oluşturmaktadır. Her zaman olduğu gibi “iyi çocuklar” saldırgan davranış kullanabilir veya bunu tolere edebilir, yeni sosyal roller keşfetmek için zorbalarla sınırlı bir şekilde de olsa arkadaşlık kurabilirler. Böylece saldırgan çocuklar, bu noktada nispeten yüksek akran statüsüne sahip olmaktadır (Perry, 1990). Ergenlerin akranları arasındaki statüsü ve lider olma çabaları, saldırganlığı güdüleyen önemli bir faktördür(Pellegrini,2002).

Zorbalık okul örgütünün okul ortamı içinde yaratmış olduğu atmosfere bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Bu noktada ergenlik döneminde okul değiştirme (ilkokul-orta okul) zorbalığı arttırmakta fakat devam eden süreçte azalma göstermektedir. Bu eğilim kızlardan çok erkeklerde daha kuvvetli görülmektedir. Bunun nedeni erkeklerin akranları arasındaki statüyü korumak ve sağlamlaştırmak için saldırganlık çok önemli olmaya devam etmektedir.

Tablo.1

Çeşitli Ülkelerde Yaş ve Okul Seviyelerine göre Zorbalığa Maruz Kaldıklarını Belirten Erkek Öğrencilerin Yüzdeleri

Ülke	Örneklem büyüklüğü	İlkokul son	Ortaokula giriş	Ortaokulda kalan
Avusturya1	4000	%24	%22	%16
Avusturya2	5500	%19	%21	%11
İsveç/Norveç	83211	%11	%11	
Amerika Bir.Dev.	24066	%10	%12	%6
		12 yaş	13 yaş	14 yaş
İrlanda	20000	%10	%9	%5
İngiltere	7000	%14	%13	%10

Tablo 13' de görüldüğü gibi Olweus'un (1993) yılında yapmış olduğu araştırmaya göre zorbalığa maruz kaldığını söyleyenlerin sayısında küçük fakat anlamlı bir artış görülmektedir. Zorbalıkta azalma, ortaokula başlama sırasında artmakta daha sonra azalmaktadır. Bu sonuçlar, Rigby'nin (1997) ve Smith'in (1999) yapmış oldukları araştırmalarla da desteklenmektedir. Bu araştırmalar da zorbalığın ilkokulda artış gösterirken ortaokula geçişte artışın devam ettiğini ve geçişten hemen sonra ise zorbalık ta bir azalma olduğunu göstermektedir.

Amerika'da yapılan iki çalışmada benzer eğilimler bulunmuştur. Birinci çalışma National Household Education Survey'in 1995'te yaptığı araştırmadır. Bu araştırmada zorbalık oranı, ilkokuldan ortaokula ve ortaokuldan liseye geçişlerde artarken yüksek okula geçişte azalmaktadır (Akt. Pellegrini, 2002). İkinci çalışma ise yine Amerika'da Pellegrini'nin (2000) yapmış olduğu araştırmaya göre ilkokulun son sınıfından itibaren ortaokula başlarken erkeklerin yapmış olduğu zorbalık anlamlı bir şekilde artarken daha sonra ortaokulun birinci sınıfının sonuna doğru azalma gösterdiği görülmüştür.

Zorbalığın Sonuçları

Okul zorbalığının sonuçları hakkındaki çalışmalar, akranları tarafından ısrarlı bir şekilde zorbalığa maruz bırakılan çocukların sağlık verileri üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Araştırmalardan elde edilen sonuçlar, akranları tarafından kurban edilmenin, anlamlı bir şekilde psikolojik iyi olma durumu ile sosyal uyumun düşmesiyle ilişkili olduğunu göstermiştir. Boylamsal çalışmalar, akran mağduriyetinin okul çocukları üzerinde düşük sağlık ve psikolojik iyi olma durumunun nedensel bir faktör olduğunu ve etkilerinin uzun süre devam edeceği görüşünü güçlü bir şekilde desteklemektedir. Boylamsal çalışmalardan elde edilen bulgular, okulda görülen zorba davranış eğiliminin sonradan ortaya çıkan anti-sosyal ve şiddet davranışını yordadığını göstermektedir.

Zorba-kurban problemlerine karışmanın sonuçlarını araştıran çalışmalar, bireylerin olumsuz ruhsal ve fiziksel sağlık verileri üzerine odaklanmaktadır. Olumsuz sağlık koşulları dört kategoride tanımlanmaktadır (Rigby, 2003).

1.Düşük Psikolojik İyi Olma Hali:Bu genel mutsuzluk hali, düşük benlik saygısı, üzüntü ve sinirlilik gibi genellikle hoş olmayan ancak çok fazla acı verici olmayan düşünce biçimlerini kapsamaktadır.

2.Düşük Sosyal Uyum:Bu normal olarak birinin sosyal çevresine yönelik isteksizlik duygusu, okullu sevmeme, yalnızlık, yalıtılmışlık, devamsızlık hallerini kapsamaktadır.

3.Psikolojik Acı: Yüksek kaygı, depresyon ve intihar düşüncesini içermektedir.

4.Fiziksel İyi Olmama Durumu:Tıbbi olarak tanısı konmuş hastalıkların kanıtı olan fiziksel rahatsızlığı gösterir. Aynı zamanda psiko-somatik belirtiler de bu kategoride yer almaktadır.

Okuldaki zorbalık, öğrenciler üzerinde yıkıcı bir etki yaratmaktadır. Zorbalık, hem kurbanlar hem de saldırganlar için yıkım ve şiddeti doğurmaktadır . Zorbalık çok ciddi saldırgan davranışları içermektedir. Eron ve Huesmann (1984) yılında yapmış olduğu 22 yıl süren boylamsal araştırma sonuçlarına göre 8 yaşındaki zorbaların çoğu yetişkin çağlarında en az bir kere suç işledikleri görülmektedir. Yine Eron'un (1987) yılında yapmış olduğu araştırmada okulda kimliği bilinen zorbaların %25'nin 30 yaşına kadar bir kere suç işledikleri belirtilmektedir. Olweus (1994) yılında yapmış olduğu araştırmada 6. ve 9. sınıf daki zorbaların %60'ı en az bir kez tutuklandığı ve %35 ile %40'nın 24 yaşına kadar birden fazla tutuklandığını vurgulamaktadır.

Zorbalar, dolaylı saldırganlık içeren geniş bir repartuvara sahip olan saldırgan davranışları içeren anti-sosyal kişiliğe sahip olma eğilimi gösterirler (Craig, 1998).

Zorbalık negatif de olsa sosyal etkileşimin bir şeklidir. Endişeli çocuklar, zorbalığa uğramada bir risk taşımakta ve tekrarlanan zorbaca davranışlar sosyal endişenin seviyesini de yükseltmektedir. Zorbalık devam ettiğinde çocuklarda endişe artmaktadır. Bu endişe duygusu, çaresizlik ve depresyonun gelişmesine katkı yapmakta ve saldırıları hak ediyormuş hissine kapılmalarına neden olmaktadır. Bu durum kurban için zorbalığa uğrama ve endişe arasında olumsuz ve dönüşümsel bir ilişki oluşturmaktadır. Zorbaların bakış açısından bu arttırılmış endişe, zorbaların olumsuz davranışlarını arttırma ihtimalini yükselmekte ve olası saldırıların sıklığını arttırmaktadır. Aynı zamanda zorbalar kurbanlara kıyasla daha az endişelidir (Craig 1998).

Batsch ve Knoof (1984) kurbanların zorbalık karşısında gösterdikleri davranışları dört grupta toplamıştır. (a) Okulda ve okulun belli yerlerinde maruz kaldıklarında vurma, itme gibi davranışlardan kaçma. (b) Akademik performansta düşme. (c) Benlik saygısında azalma. (d) Ekstrem durumlardan kaçma, intihar girişiminde bulunma ve zorbaları öldürme şeklinde olmaktadır.

Andrews ve Withey'ni 1976'da Avusturalya'da yapmış oldukları araştırmada kurban olduklarını belirten 3198 öğrencinin mutsuzluğunu değerlendirmek için The Relighted-Terrible Faces testini kullanmışlardır. Bu öğrencilerin, kendilerine çok benzeyen kişilerle arkadaşlık etme eğilimi gösterdikleri görülmüştür. Bu durum büyük bir mutsuzluğu yansıtmaktadır. Çoğu araştırmada okullarda kurban olma ile benlik saygısı arasında bir ilişki olduğunu gösteren sonuçlara rastlanmaktadır. Norveç'te 13 yaşında 15 öğrenci üzerinde yapılan bir araştırma sonucuna göre düşük benlik saygısının okulda kurban olmak için hedef oluşturduğu ifade edilmektedir. Bu çalışma sonuçları genellikle, tekrar yaşanan kurban olma ile ilişkili olduğunu göstermektedir(Akt: Rigby,2003).

Zorbalığa uğrayan kurbanlar için zorbalık olayının yaşandığı ortamlar korkunç ve kaygı dolu yerlerdir. Bu kurbanlar, zorba olan çocuklardan ve diğer arkadaşlarından uzak durarak, içine kapanarak kaçma eğilimleri (okulu kırmak, okuldan kaçmak) göstermekte daha saldırgan davranışlar (okula kendini koruma amaçlı silah getirmek gibi) ve zayıf akademik başarı göstererek karşılık vermektedir. Perry (1988) yapmış olduğu bir araştırmada farklı tiplerde kurbanların olduğunu ve zorbalığa gösterilen tepkilerin kurbanın çeşidine göre farklılaştığını göstermiştir.

Kurbanlar, akademik başarısında düşme ve öğrenmeye karşı ilgileri azalmaktadır. Çünkü yaşadıkları zorbalık, dikkatlerini bu konuya kaydırmaktadır. Olweus'un 1978 yılında yapmış olduğu araştırmada erkek kurbanların akranlarına göre akademik başarıları daha düşük olduğu vurgulanmaktadır (Akt. Olweus,1991a).

Zorbalığın kurbanı olan çocuklar, fiziksel ve psikolojik zorlamalardan acı çekmektedir. Düşük benlik algısı yüksek olan çocuklar yetişkinlik döneminde depresyon geçirmeye eğilimi göstermektedir. Kurbanlar, zorbalığı maruz kalmayan akranlarından daha fazla korku, kaygı,suçluluk, utanma, cesaretsizlik ve depresif duygular yaşamaktadırlar. Zorbalık olaylarının, kurbanlar üzerinde uzun dönemde etkileri devam etmektedir (Sourander ve Helstela, 2000).

Avusturalya'da okullarda zorbalığa maruz kalmış 25273 öğrenciye, zorbalıktan sonra neler hissettiği sorulmuş verilen yanıtların % 40' ı kendilerini çok kötü hissettiklerini %53'ü farklı bir duygu hissettiklerini %7'si de kendilerini iyi hissettiklerini belirtmişlerdir. Yine bu araştırmada çocuklara duygusal tepkileri sorulmuş, %32'si zorbalığa karşı kızgınlık duyduklarını belirtirken %37'si de üzgün olduklarını ifade etmişlerdir. Avusturalya'da yürütülen bu çalışmada, kurban olan öğrenciler diğer öğrencilere göre daha fazla devamsızlık yaptıkları görülmüştür. Haftada en az bir kez zorbalığa uğrayan kız öğrencilerin %25'i erkek öğrencilerin %19'u zorbalık nedeniyle evde kalmaktadır. Daha az zorbalığa uğrayan erkek öğrencilerin %6'sı kız öğrencilerin %12'si evde kalmaktadır. Aynı zamanda devamsızlık kurban olmanın bir sonucu olarak artış göstermektedir (Rigby.2003).

Uzak duruş ve içe kapanık davranışlar kurbanlar arasında çok sık görülmektedir. Okulda bir zorbanın varlığı problemin tam olarak ne olduğuna bakılmaksızın zorbanın kurbanları için bir korku havası yaratmaktadır. Yumuşak başlılığın kötüye kullanılmasından dahi etkilenen kronik kurban olan öğrenciler büyük bir olasılıkla okulu mutsuz bir çevre olarak algılamaktadır ve okuldan kaçmakta veya okuldan ayrılmaktadırlar (Gimartin,1987).

Johnston, Malley ve Bachmen (1993)'ın yapmış oldukları bir araştırmada 8. Sınıf öğrencilerinin %16'sinin bazen ya da çoğu zaman okulda kendilerini güvensiz hissettiklerini ve 8. Sınıf öğrencilerinin %7'sinin bir önceki ay kendilerini güvensiz hissettiklerinden korunmak için okula gitmediklerini belirtmiştir. Yine öğrencilerin %20'si okul bahçesindeki

bazı yerlerden uzak durduklarını ve %8'inin okulla ilgili her şeyden uzak durduklarını belirtmişlerdir.

Okulun, öğrencilerin uzak durmak istedikleri bir atmosferi olmasından tamamen sorumlu olmasa da zorbalık pek çok öğrenci için okulun korku dolu bir yer olması gibi ciddi, önemli sorunlara yol açmaktadır. Etkili bir öğretim korku ortamı altında oluşamaz.

Uluslararası Eğitim Kurumu (National Institute of Education) (1978) Violent Schools- Safe School raporunda zorbalık kurbanlarının % 56'sı okulda bazen korktuğunu , %15'i incitilme korkusu ile evde kaldıklarını okula gitmedikleri belirtilmektedir. Buna ek olarak öğrencilerin %9'u okula silah getirirken bu kurbanların %29'u okula silah götürdükleri raporda yer almaktadır.

Greenbaum'un (1988) yapmış olduğu bir araştırmada 8.sınıf öğrencilerinin %9'u ve 10.sınıf öğrencilerinin %10'unu en az bir kez geçen ay okula silah, bıçak getirdiği veya son olarak ya intihar ettikleri ya da zorbayı öldürdükleri belirtilmiştir. Ayrıca 5 öğrenciden 1'i okulda hiç veya bir yada iki arkadaşı olduğu görülmüştür.

Öğrenciler güvenlikleri için ya da çaresiz olduklarını düşündükleri için bir olay olduğunda okuldan uzaklaşmaların artması doğal bir sonuç olarak algılanmaktadır. Okullarda silah getirme ve kişisel veya karşılıklı saldırılarda bir artış görülmektedir. Zorbalığın akademik performans üzerindeki etkisi tamamen araştırılmamasına rağmen okuldan kaçma, okulla ilgili aktiviteler de bulunmama gibi durumlar akademik performansı etkilemektedir. Bu durumu destekleyen araştırmalar bulunmaktadır (Oliver, Hazler ve Hoover, 1992).

Bir çocuğun okuldaki zorba-kurban problemlerinde, ya zorba ya kurban ya da her ikisi de olarak yer alması; zayıf psikolojik sağlık için bir risk faktörü olarak düşünülmektedir. Eğer zorbalık ciddi ve uzun süreli ise ve kurban uygun sosyal destekten yoksunsa risk çok daha büyüktür. Bir çocuğun durumunu daha fazla kötüleştirebilecek zorbalıkta daha fazla yer alma şansını azaltmak için çeşitli stratejiler ve tedaviler düşünülebilir(Rigby, 2003).

Zorbalık Döngüsü

Zorbalık kuşaklar arası bir problem olarak kabul edilmektedir. Zorba döngüsü sosyal şiddet içerisinde çok yaygın bir şekilde görülmektedir. Zorba ve kurbanlar bir sınıftaki

zorbalık problemlerinin şekillenmesinde anahtar bir rol oynarken, aynı zamanda diğer öğrencilerin zorbalık olayına karşı farklı tutum ve tepkileri de önemli rol oynamaktadır. Zorbalık döngüsü, sınıf içerisinde zorba-kurban problemlerine dahil olan veya etkilenen öğrencilerin çeşitli tepkilerini göstermektedir (Olweus, 2003).

Zorbalık Olaylarında Öğrencilerin Roller ve Tepki Biçimleri (Olweus, 2003).

A. Zorba, Zorbalığı başlatmak ve aktif rol oynamak	G. Kurbanı Koruyan Kişi Zorbalıktan hoşlanmayan ve Kurbana yardım eden	
B. Taraftar Aktif rol oynamak fakat zorbalığı başlatmamak	Y. Kurban Zorbalığa maruz Kalan kişi	F. Muhtemel Koruyan Kişi Zorbalıktan hoşlanmayan ve yeteri kadar yardımcı olmayan
C. Destekleyici (Pasif zorba) Zorbalığı desteklemek fakat Aktif rol oynamamak		
D. Pasif Destekleyici (Olası Zorba) Zorbalıktan hoşlanma fakat Açık olarak desteklememek		E. İlgili Olmayan Seyirci Olayı seyreden fakat desteklemeyen

Zorbalar üzerinde özellikle grup bağlamının önemi vurgulanmaktadır. Yoneyama(2003) göre zorbalık, genellikle tüm sınıfı içermekte ve tipik olarak kurban, zorbalar, seyirciler ve izleyicilerden oluşan ‘dört tabakalı bir yapı’ tarafından desteklenmektedir. Grup dinamiği, zorbalığın kötüleşmesinde püf noktasını oluşturmaktadır.

Salmivalli, Lagerspetz, Björkvist, Osterman ve Kaukiainen (1996) zorbalık sürecinde değişik roller tanımlamaktadır. Bunlar, kurban, zorba, zorbayı destekleyen, zorbaya yardımcı,

kurbanın savunucusu ve dışarıdakiler şeklinde ayrılmıştır. Yaptıkları araştırma sonuçlarına göre en katılımcı roller dışarıdakilere aittir. Dışarıdakiler, kızların %40.2'si, erkeklerin %7.3'ü; destek vererek güçlendirici, kızların %1.2'si, erkeklerin %37.3'ü; savunucu, kızların %30.1'i, erkeklerin %4.5'ini oluşturmaktadır. Dışarıdakiler olayın dışında kalarak ve olayın farkında olmamış gibi davranmaktadırlar. Zorbayı destekleyen, zorbalık olayında seyirci gibi davranmakta, mağdura gülererek zorbanın daha fazlasını yapması için kışkırtmaktadırlar. Savunucular mağduru haksızlığa uğradıklarını düşündüklerinden bir yetişkinden yardım istemekte hatta zorbaya da saldırıda da buldukları görülmüştür.

Morita yapmış olduğu araştırma sonuçlarına göre zorbalığın, çok sık aralıklarla yaşandığında uzun sürme eğilimi gösterdiği ve olayda yer alan öğrenci sayısının arttığını bulmuştur (Morita,1999,Akt.Unnever,Cornell,2004). Zorbalığı onaylayan normların bulunduğu akran grupları, ortaokul yılları boyunca bireysel zorbalık seviyelerini etkilemektedir (Espelage, 2003). Zorbalar diğer zorbalarla arkadaş olma eğilimi göstermektedir (Pellegrini,2002). Zorbalar, akran ekolojilerini saldırgan olmayan çocuklardan daha yüksek oranda oluşturmaktadır. Zorbalar, saldırgan çocuklarla olduğu gibi saldırgan olmayan çocuklarla da benzer şekilde etkileşime geçmektedir (Pepler, 1998). Orta çocukluk çağı boyunca, zorbalar ve kurbanlar arasındaki ilişki, ortaokul birinci sınıf da daha çok görülmektedir. Saldırgan olmayan çocukların bazıları zorbalığı alkışlayarak onaylamaktadırlar veya zorba rehberliğindeki akran gruplarında destekleyici rol oynamaktadırlar (O'Connell, 1999). Proaktif ve araçsal saldırganlık kullanan zorbalar, grupları içinde oldukça popüler olurlar ve grupları zorba olmayanların gruplarından daha geniştir. Salmivalli (1997) grubun zorbalığında, üyeler farklı roller (saldırıya liderlik etmek, yardımcı olmak, güçlendirmek gibi) üstlenmektedirler. Aynı zamanda zorbalar, grup içindeki destekleyicilerinin, astlarının ve suçu yüklenecek kişilerin oluşturduğu ağa güvendiklerini aynı zamanda zorbaca davranışların bir grup aktivitesi olduğunu açıklamaktadır.

Pepler ve Craig (1995) yaptıkları gözlemsel araştırma sonuçlarına göre zorbalık olaylarının %85'i akranlar arasında ortaya çıkmaktadır. Bir zorba için akran gruplarının seyirci olması zorbanın sosyal statüsünü yükselmektedir. Zorba olan çocuklara sorulan ' neden zorbalık yapıyorsun' sorusuna verilen cevapların çoğunda "güçlü hissetmek" ya da "karizmatik görünmek" şeklinde olmuştur. Dodge (1994,) zorbaların kurbanları kendi rollerine kitleyerek ve şahsi dolduruşlara getirerek ünlerini arttırdığını gözlemleyerek grup dinamiğinin önemini vurgulamıştır.

Hawkins, Pepler ve Craig (2001), akranların, zorbalığa izin verdikleri gibi zorbalık sürecinde, müdahalede bulunma konusunda da başarılı olduklarını ileri sürmektedir. Bu çalışmalar, zorbaların tercihen birlikte olduklarını ancak, saldırgan olmayan akranlardan da ayrıldıklarını göstermektedir. Zorbalar, ayrıca sosyal bağlantılardan ve statüden zevk alarak akran ekolojilerinin kurulmasında aktif katılımcı bir rol üstlenmektedirler.

Zorbalar korkutmak ve gücünü belli etmek için gerçek olmayan bir benlik imajı yaratmaktadırlar. Zorbalar yalnız kimseler değildir. Zorbaların çevresinde hemen her zaman zorbalık davranışını model alan hayranların ve ona cesaret veren akranlarından oluşan küçük bir grup bulunmaktadır. Zorbalar, birinin üzerinde kontrol sağlamasını, başkalarının dikkatini çekmesini, mağdurun eşyalarına sahip olmasını, saldırgan davranışlarının bir ödülü olarak değerlendirirler(Garrity,Jens,Parter ve Sager,1994).

Zorbalık sosyal bir çevrede meydana gelmektedir. Zorbalık olayı sırasında da öğrencilerin düşünceleri ve duyguları onların bu olaylara karşı gösterdikleri tepkileri de belirlemektedir. Bu konuda Rigby ve Slee'nin (1992) 685 Avustralya'lı öğrenci üzerinde yaptıkları alan çalışmasında 12 yaşın altındaki çocukların büyük bir çoğunluğunun kurbanı destekledikleri ve kız öğrencilerin %14'ü erkek öğrencilerin %19'u kurbanı karşı sempati duydukları belirtilmektedir. Ayrıca araştırmada kurbanı desteklemeyen öğrenciler, kurbanların fiziksel/psikolojik güçsüzlüğünü olumsuz algılamaktadır

Craig ve Pepler (1997) yılında yapmış oldukları araştırmada okul bahçesinde yaşanan zorbalık olayları sırasında akran öğrencilerin %85'i seyirci konumunda oldukları ve zorbalık olaylarının %11'ne akran öğrencilerin müdahale ettikleri görülmüştür.

Karşılıklı iyi bir arkadaşlık kurmakta başarısız olan çocuklar, karşılıklı iyi bir arkadaşlığa sahip olan çocuklardan daha fazla mağduriyete uğramaktadır. Araştırmalar, öğrencilerin sahip olduğu arkadaş sayısının da mağduriyetle negatif yönde ilişkili olduğunu kanıtlamaktadır. Arkadaşlıkların mağduriyeti azaltması muhtemeldir çünkü arkadaşları saldırganların yaptıklarına karşılık verebilecek birer ek kuvvet durumundadır. Bununla beraber, Bütün arkadaşlıklar aynı değildir ve bir çocuğun kurban olma olasılığını değerlendirirken arkadaşların nitelikleri ve özellikleri de hesaba katılmalıdır. Arkadaşların koruyucu bir işlev sağlama yetenekleri zorbalardan gelen saldırıları engellemede özellikle

önemlidir. Kurbanlar arkadaş edinirken, sıklıkla, başarılı bir şekilde koruyucu bir rol oynayacak kişiyle arkadaşlık kuramamaktadır. Özellikle, arkadaş sahibi olan kurbanlar, fiziksel olarak zayıf ve içe dönük problemler sergileyen ve kurban edilmiş arkadaşlıklar kurma eğilim göstermektedirler. Mağduriyet, arkadaşlar arasında düşük desteklenme ve zayıf arkadaşlık ilişkileri ile ilgilidir (Salmivalli, 1997).

Mağduriyet, düşmanlık içeren ilişkilerin, nicelik, bağlam ve özellikleri ile bağlantılı olmaktadır (örn: karşılıklı sevmeme üzerine kurulu ilişkiler). İlk olarak, kurban edilmiş çocuklar, kurban edilmemiş olanlardan daha çok düşmana sahiptir. Aynı zamanda, zorba ve kurban rollerinin, düşmanlık ilişkilerinin bağlamı içerisinde geliştiği görülmektedir. Mağduriyet, akran arkadaşlığı ile veya sadece bir üyenin diğerini sevmediği ikili ilişkilerle karşılaştırıldığında; en çok düşmanlık içeren ilişkilerde meydana gelmektedir. Üstelik, düşmanlık içeren bir ilişkide her bir üyenin oynadığı rolde özellikle saldırganlık ve fiziksel güç söz konusudur. Grup içerisinde kurban edilmiş çocuklar, belirgin bir şekilde, akran ekolojisinin sınırında kalmaktadır. Onlar, sosyometrik çalışmalarla ispatlandığı gibi, akranları tarafından geniş çapta sevilmemektedir ve bu bulgular, yaşa, ırka ve ülkeye göre farklılaşmamaktadır (Hodges, Boivin ve Bukowski, 1999).

Twemlow, Sacco ve Williams (1996) göre zorba kurban etkileşiminin patolojik doğası, şiddeti durdurmak için bir şey yapamayacak kadar kendini güçsüz hisseden *seyirci öğrenciler* ile yaşatlarını üzüntü ve sıkıntı içinde görmekten sadistçe zevk alan *seyirci öğrenciler* tarafından değiştiği ifade edilmektedir.

Pepler'in 1996'da yapmış olduğu araştırmada öğrencilerin %80-90'nın zorbalığı izlemekten hoşnut olmadıklarını belirtmektedir. Sadece öğrencilerin %11'nin doğrudan zorbalığı durdurmak için müdahale ettiğini ve bu oranın yaşla birlikte azaldığını ifade edilmektedir. Aynı zamanda öğrencilerin 1/3'i sevmedikleri birine karşı zorbalığa katılabileceklerini belirtmişlerdir. Bu eğilim yaşla artmaktadır (Akt;Cowie,1998).

Rigby ve Slee'nin (1991) Avusturalya'da ki öğrenciler üzerinde yapmış oldukları araştırmada öğrencilerin büyük çoğunluğunun zorbalığa karşı olduğunu ve kurbanlara sempati duydukları görülmüştür. Kızlar erkeklerden daha fazla kurbanla sempati duymaktadır. Fakat çocukların 1/5'i kendilerin itilip vurulmasına izin veren çocuklarla arkadaş olmayacaklarını belirtmişlerdir. Ayrıca 1/7'i ise yumuşak çocuklarla arkadaşlık yapmalarının kendilerini

rahatsız ettiklerini söylemişlerdir. Yadsınamayacak bir azınlıkta kurbanları zayıf olduklarında hakir görmekte ve zorbalık davranışına girişen yaşlıtlarına özendiklerini belirtmektedirler. Her iki cinsiyet içinde, çocukların yaşı ne kadar artarsa kurbanlar için duyulan sempati de o kadar azalmaktadır. Çalışmaların bir kısmı, kurban olan çocukların okulda popüler olmayanlar arasında yer aldıklarını ve daha çok ret edilmiş gruba ait olduklarını işaret etmektedirler (Perry ve Kusel,1988). Müdahale etme açısından çocukların yaşları arttıkça akranlarına yardım etme eğilimi de azalmaktadır (Cowie,1998).

İlkokullarda kurbanı karşı kız ve erkeklerin tutumları değişiklik göstermesine rağmen genel eğilim ergenlikte hem kız hemde erkekler için kurbanı karşı pozitif tutumun azalma eğilimindedir (Rigby ve Slee, 1991).

Zorbalık gelişimle birlikte değişmekte ve çok yönlü sosyal çevreleri kuşatmaktadır. Akranlar, zorbalığı desteklemede ve bir saldırganlık kültürünü ilerletmede merkezi role sahiptir. Aynı zamanda, zorbalığa müdahale etmede desteklenmesi gereken önemli bir role de sahiptir. Uzmanların evlerde, okullarda yetişkinlerle ve çocuklarla işbirliği içerisinde yapılacak müdahaleler çalışması zorbalık ve mağduriyeti azaltacaktır (Graig ve Pepler, 2003).

Okul ve Zorbalık

Aileden sonra okul, çocuğun ilk temel toplumsallaşma kurumu niteliğini taşımaktadır. Okul ile birlikte çocuk çevresinde bilgi yönünden daha zengin bir çevre,uyulması zorunlu kurallar, özümsemesi gereken bilgilerle karşılaşır. Çocuk karşılaştığı kavramlarla yeni birtakım tutumlar geliştirmeyi öğrenir. Eğer çocuk yeterli bir okul olgunluğuna erişmiş ise okulla uyum zorluğu yaşamaz. Tam tersine kişilik özelliği veya ailenin yanlış tutumu sonucunda;toplulu yaşamaya, çalışmaya uygun bir olgunlukta değilse okula uyumda zorlanır. Belirli bir uyum sağlandıysa, okul hayatı uzun bir süreç olarak başlamış olur. Çocuğun okul içindeki uyum sıkıntısı çoğunlukla davranış bozuklukları ve okul başarısızlığı şeklinde kendini gösterir (Yavuzer,1996).

Zorbalıkla ilgili çalışmalara sosyolojik açıdan bakıldığında şimdiye kadar olan en temel bulgu, zorbalığın okul öğrencileri arasında oldukça yaygın olduğu ve zorba/mağduriyet konularında da değişik okullar arasında anlamlı farklılıklar bulunmasıdır(Yoneyama, 2003).

Tattum (1993) İngiltere’de 1990’ların başlarında okullarda yaşanan zorbalığa işaret ederek, bir çok okulun zorbalığın okuldaki varlığını inkar ettiğini ve zorbalığın okulda var olduğunu kabul etmesi gerektiğini ve okulların zorbalıkla ilgili kışkırtıcı gelişimsel bir yaklaşım geliştirmesini öne sürmüştür. Yapılan çalışmalara bakıldığında zorbalık ve okul arasındaki ilişkinin analizi, okul büyüklüğü ve yeri gibi değişkenlerin analizinden öteye gitmemiştir.

Akran zorbalığı konusunda, okul bağlamına gösterilen yetersiz ilgi, genel olarak öğrenci saldırganlığı konusundaki daha büyük bir eğilimin parçasıdır. Saldırgan davranışla uğraşan müdahale programlarının çoğu, risk altındaki öğrencilere özgü özellikleri değiştirmeye odaklanmış ve daha geniş olan sosyal çevreye, okul da dahil olmak üzere, hitap etmede başarısız olmuştur. Zorbalıkla başa çıkmaya yönelik okul stratejileri öncelikle, yakalanan zorbaya yönelik bilinen cezayla ilgili yaptırımlar üzerine temellenmektedir. Fakat bunun daha uzun dönemde öğrenciler arasındaki ilişkileri kötüleştirebileceği düşünülmektedir Arora, zorbalığın açıkça tartışılmasına dayalı, tüm okulu kapsayan zorbalık karşıtı politikaların önemini vurgulamıştır (Arora,1991. Akt: Duetch,1993).

Okul bağlamında ilköğretim birinci kademeye göre ikinci kademe ve ortaokullar sahip oldukları bazı özellikler zorbalık olaylarında artışa neden olmaktadır. Bu özellikler, belirli bir kişinin sorumluluğunda olmayan büyük sınıflar, akranlar arasındaki sosyal kıyaslama, rekabet, öğretmenlerin zorbalığa karşı tutumları ve ilkokullara göre ortaokullarda okul birliğinin olmaması, öğrencilerin sınıf içerisinde bir takım oluşturamaması, farklı öğretmenlerin gelmesi, sınıf yönetimi, disiplin ve akranlar tarafından zorbaca davranışların desteklenmesi olarak sayılabilir (O’Connel, Pepler ve Graig.1999).

Zorbalığın nedenleri ile ilgili olarak yapılan çalışmalar da bazı öğrencilerin niçin diğerlerine zorbalıkta bulunduğunu açıklamak için öncelikle zorba ve mağdurun kişisel özellikleri, aileleri ve sosyal geçmişleri araştırılmıştır. Zorbalığın potansiyel nedenleri olarak araştırılan dışsal faktörler, anne-baba, olumsuz ilişkiler, evdeki atmosfer ve toplumdaki şiddette karşı korunmasızlık ve radikal önyargıyı içermektedir. Okul öğrencileri arasındaki zorbalık öncelikle dışsal faktörlerden kaynaklanan ve okul yaşamından bağımsız bir konu olarak görülmüştür. Böylece zorba ve kurbanların yaygınlığı ile ilişkili okul faktörleri yeteri kadar araştırılmamıştır.

Okullar, barınaklar, hapishaneler, ordu kuruluşları gibi sosyal olarak tanımlanmış rollerin belirgin bir şekilde bölüşüldüğü, otoriter ve hiyerarşik ilişkiler üzerine temellenmiş sosyal kurumlardır. Okullar, fiziksel gücü, disiplin ölçülerini ve cezalandırmaları destekleyen bürokratik organizasyonlardır. Bir kurum olarak okullar, gençliği eğitime ve toplumsallaştırma olarak tanımlanmış sosyal bir amaca sahiplerdir. Bireysel farklılıklara gösterilen önem ve yüksek tolerans, okul yaşamında temel oluşturmaktadır (Goffman, 1968).

Okullar ve diğer bütün kurumlar arasındaki ortak özellikler, okulun belirgin yönlerinin aslında zorbalığı oluşturabileceği hakkında bir düşünce sunmaktadır. Tatum(1993), okulların kapalı, ordu kuruluşları olmadığını fakat otoriter bir yapıya sahip oldukları ve okullarının, öğrenci-öğrenci saldırganlığına tolerans gösteren saldırgan bir atmosfer oluşturduğunu belirtmektedir. Benzer bir şekilde Smith ve Sharp (1994) zorbalığın özellikle silahlı kuvvetler, hapishaneler ve ayrıca okullar gibi belirgin güç ilişkilerinin ve düşük desteklemenin olduğu sosyal gruplarda bir problem olabileceğini belirtmektedir.

Zorbalığın, okulların kendilerinin örgüt ve yapılarının kısmi bir dışa vurumu olduğunu iddia eden Askew (1989) okullar için saldırganlığın, gücün ve kontrolün kullanımı üzerine temellenmiş suçlayıcı, cezalandırıcı yaklaşım içeren otoriter yapılar olduğunu ifade etmektedir. Aynı zamanda okullar hiyerarşik ve yarışmacı bir atmosfer sergilemektedirler.

Askew 'e göre (1989) okulda var olan kurallar , normlar ve roller sert ve başkalarına karşı duyarsız bir tutum meydana getirdiğinde bu, arzu edilmeyen bir dominantlığı, bağımsızlığı, yarışı, hırsı ve saldırganlığı ön plana çıkartırken duygusal zayıflığı arka plana itmektedir. Bu da genelde sertliği ve gücü gösterme eğilimini ortaya çıkartmaktadır. Okulda böyle bir atmosfer çocuklar üzerinde kurbanlara karşı olumsuz tutumları arttıracaktır. Askew'e göre (1989) erkekler üzerindeki “erkeksi davranışları gösterebilmenin tek yolu zorbalıktır” gibi bir okul atmosferinin etkisi ve baskısı , erkeklerin dövüşmekten korkup kaçmamaları gibi çok önemli bir mesaj vermektedir.

Rigby (1999) yüksek yaygınlıktaki bir “zorbalık kültürü”nün yüksek zorbalığa sahip okulları düşük zorbalığa sahip okullardan ayırdığını belirtmektedir. Rigby, öğretmenler tarafından müdahaleye yönelik belirsizlik ve kararsızlık zorbalığı ortaya çıkarabilecek okul atmosferine katkıda bulunmaktadır.. Aynı şekilde Stephenson ve Smith'e (1989) göre zorbalığı anlayan ve görüşlerini açık bir biçimde ifade edebilen öğretmenlerin, bulunduğu

okullar da öğrencilerin daha az zorbalığa eğilimli olduklarını belirtmektedir. Zorbalığın ‘etkili bir okul’da daha az ortaya çıkacağını ileri sürerek, okul performansı, davranış normları ya da standartları, bu normların öğrenciler tarafından kabulü iyi öğrenci davranışı ve öğrenci başarılarına yönelik olumlu öğretmen tepkisinin neler olduğunu belirlemektedir.

Araştırmalar zorbalık olaylarında okul yaşantılarının belirgin rolünü vurgulamaktadır (Tattum,1993;Olweus,1991;Ladd, 1998). Elde edilen bulgulardan biri zorbalık ile okulu sevme arasında çıkmıştır. Diğerlerine zorbalık yapan çocuklar okulla ilgili güçlü tatminsizlikler yaşamaktadır. Zorba ve kurbanlar akademik açıdan yeterli performans gösterememekte ve yetersiz okul performansından dolayı rahatsızlık duymaktadırlar (Rigby ve Slee, 1991).

Kurbanlar, okullarında zorbalığın önlenmesinde öğretmenlerin arabuluculuk etmelerini daha az güvenmektedir. Kurbanlar okulların kendileri için güvenli bir yer olduğuna inanmamaktadır (Rigby, 1996).

Ahmad ve Braithwaite (1999) göre zorba ve kurban da akran ilişkilerinde az arkadaşla ve okulda daha az popüleriteye sahiptir. Buna ek olarak kurbanlar, okulu sevmezler ve okulu zorbalık problemlerini kontrol edilemez bir yer olarak algılamaktadırlar.

Graig (1998) literatürün zorbaca davranış üzerindeki birincil vurgusunun problemi, okul dışındaki faktörlerle ilişkilendirmeye yönelik olduğunu belirtmektedir. Graig’in önemli sayıdaki araştırmaları incelemesi sonucunda “ davranış problemlerinin katı bir şekilde okulun sosyal bağlamında hazırlandığını” ve okul atmosferinin öğrenci davranışlarına katkı yapan başlıca faktör olduğunu” belirtmektedir.

Akran zorbalığını azaltmak için çeşitli stratejiler önerilmiştir. Zorbalık hakkında, öğretmenlerin ve anne babaların aktif katılımı ve zorbaca davranışa karşı ciddi yaptırımların geliştirilmesi ile artan insan farkındalığı ve bilginin önemine dikkat çekilmektedir (Rigby ve Slee,1991).

Aynı zamanda toplumda zorbalığı azaltmak için okulların çok önemli bir rolle sahip olduğunu belirtmek gerekir. Bunun içinde ilk önce eğitim ve öğretim programlarının ve

temeldeki ideolojinin eleştirel bir değerlendirmesi yapılarak okulların sosyal değişim için iyi bir araç olduğu göz önünde bulundurulmalıdır.

Öğretmen ve Zorbalık

Öğrenci-öğretmen ilişkisi öğrenci zorbalığında potansiyel bir faktör olarak görülmektedir. Bir öğretmenin davranışının öğrenciler için bir model olduğu konusunda düşünceler bulunmaktadır. Diğer taraftan, çok sert olan ya da sınıfta düzeni sağlamada yetersiz olan öğretmenler öğrencilerin okulu sevmemesine neden olabilir. Bu durum da akran zorbalığı gibi saldırgan davranışta bir artışa yol açabilir. Bazı öğretmenler kasıtlı olarak çocuklara zorbalıkta rehber olabilir; yada bir öğretmenin bir öğrenciye yönelik olumsuz tutumu diğer öğrencilerin de o öğrenciyi kurban etmesinde bir bahane sağlayabilir. Küçümseme ve alay etme davranışının öğretmenlerce kullanımı ayrıca sınıf zorbalığına katkıda bulunabilir. Öğretmenlerin bazen, bir öğrenciye haksız davranarak ve onu etiketleyerek zorbalığın oluşmasına bir neden sağlar. Bir kısım öğretmen için zorbayı onaylayan tarafta yer almaları onların sınıfı kontrol etmesini kolaylaştırabilir. Bazı öğretmenler de öğrenciler arasındaki zorbalığı fark etmemiş gibi davranırken bazıları önemsemez, bazıları da fark etmekten çekinebilirler(Graig ve Pepler, 2003).

Bu varsayımlar doğrultusunda öğrenci-öğretmen ilişkilerinin öğrenciler arasındaki zorbaca davranışı nasıl etkilediği veya etkilemediği üzerinde yoğunlaşmış çok fazla araştırmaya rastlanmamaktadır Bu yönde yapılan araştırma da Hata (2000) öğretmenlerin kendilerinin zorbalık mantığına ve zorbalığı onaylayan iklime katkıda buldukları ve zorbalığa neden olan sosyal çevreyi yarattıkları sonucuna ulaşmaktadır.

Hata' ya (2000) göre öğretmen-öğrenci ilişkisi, öğrenciler arasında zorbalığı ödüllendiren gizli bir müfredat programı oluşturabileceğini ve bir öğretmenin bir öğrenciyi disipline etme şekli ile öğrencilerin daha küçük öğrencileri kurban etme davranışı arasında yakın bir benzerlik olduğunu ileri sürmektedir.

Naito'ya göre öğretmenler öğrencileri kontrol etmek üzere yasal gücü ellerinde buldurmalarına rağmen, öğrencileri kontrol etmek için şiddette başvuran öğretmenlerle şiddet kullanarak okuldaki gücü ellerinde tutmaya uğraşan öğrenciler arasında tahteravalliye benzer bir ilişki bulunmaktadır. Öğrencilerin öğretmenler tarafından zorbalığa maruz bırakılması daha hassas bir konu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu konu üzerine ilk bilimsel

çalışmayı yapan Olweus(1999) toplam 2400 ilk ve orta okul öğrencinin %2'sinin öğretmenler tarafından zorbalığa uğratıldığını ortaya koymuştur. Öğretmenlerin %10'u öğrencileri zorbalığa uğratmıştır ve öğretmenlerce işlenen zorbalık araştırılan sınıfların %50'sinde ortaya çıkmıştır. Björkqvist ve Österman 1999 yılında Finlandiya'da yapmış oldukları araştırmada son on yılda bu konuyla ilgili artan farkındalığı işaret etmişlerdir. Öğrencilerin öğretmenler tarafından zorbalığa uğratılması öne sürülen önemli bir konudur. Hata (2000) yapmış olduğu araştırmada ilk ve ortaokul öğretmenlerinin %11-14'ünün öğrencileri zorbalığa maruz bırakmış olduklarını belirtmektedir. Buna karşın, araştırmadaki öğrencilerin %11-15'i öğretmenler tarafından “sıklıkla” veya “ara sıra” zorbalığa maruz bırakılmış olduklarını bildirmişlerdir.

Rigby (1996) uygun olmayan konu içeriği ve öğretme yöntemi ya da motivasyon düzeyi düşük öğretmenlerin bir sonucu olarak ortaya çıkan can sıkıntısının zorbalığın önemli bir sebebi olabileceğini ileri sürmektedir. Ortaya çıkan bu problem, öğretmenler tarafından işlenen zorbalığın, akran zorbalığını azaltıp azaltmadığı şeklinde olmaktadır(Graig ve Pepler, 2003).

Bazı araştırmacılar, akademik rekabeti zorbalığın potansiyel bir sebebi olarak düşünmektedir. “kaybeden” olma duygusu bunun acısını diğerlerinden çıkarmaya yönelik bir bahane olabilir ya da bir başarısızlık duygusu ve düşük benlik saygısı herhangi birisini kolaylıkla zorbalığın hedefi yapabilir (Graig ve Pepler, 2003).

Öğretmenler okul içinde zorbalığın miktarını tahmin edememektedir. Çünkü zorbalığın miktarından (yaygınlık) habersizdir. Bu durumda öğretmenlerin tutumları, zorbalığa karşı tepkilerinde önemli rol oynamaktadır (Graig, Henderson ve Murphy, 2000).

Stephenson ve Smith (1989) yaptıkları araştırmada öğretmenlerin %91'i sınıftaki zorbalığı kabul etmekte fakat zorbalığın çok az miktarda olduğunu ifade etmektedirler. Buna ek olarak öğretmenlerin %25'i zorbalığı görmemenin işe yarayacağını düşünmektedirler.

Öğretmenlerin, öğrencileri arasındaki aynı ve karşı cins saldırganlığına karşı daha dikkatli olmaları gerekmektedir. Zorbalığı düşük yaygınlıkta değerlendiren öğretmenler, zorbalıkla karşılaştıklarında oldukça sık olarak durdurmakta başarısızlık göstermekte ve bazen kurbanları destekleyerek ve zorbaları suçlayarak problemi şiddetlendirmektedirler. Olweus

(1993), öğretmenlerin tutumlarının zorba/kurban problemlerinin genişliğinde başlıca öneme sahip olduğunu fakat dikkatlerini çeken zorbalık olaylarının sadece üçte birine müdahale ettiklerini bildirmektedir.

Birkinshaw ve Eslea'ye göre öğretmenlerin fiziksel zorbalığı, sözel ve ilişkisel zorbalığa göre daha kolay fark ettiklerini bunun sonucu olarakta olaya anında müdahale ettikleri yapılan araştırmalarda ortaya çıkmıştır (Akt. Dölek, 2004).

Bu araştırmaların tersine Borg ve Falzon (1989)'da yapmış oldukları araştırmada öğretmenlerin zorbalığı sınıf içindeki 3 çok ciddi problemten biri olduğunu belirtmektedirler.

Öğretmenlerin zorbalığa olan inançları, zorbalığa müdahale oranını etkiler. Craig ve Pepler 1997'de yapmış olduğu araştırmada öğretmenlerin %4'ü zorbalık olaylarına müdahale ettikleri yönündedir. Pepler ise (1994) yapmış olduğu araştırmasında öğretmenlerin %85'i zorbalığı durdurmak için çok sık müdahale ettiklerini belirtmektedir. Benzer sonuçlar bir anket çalışmasında ilkökul öğrencilerin %40'ı ortaokul öğrencilerinin %60'ı öğretmenlerin sadece 1 kere zorbalığı durdurmaya çalıştıkları belirtilmektedir (Olweus, 1984). Bununla birlikte bu çalışmaların sonuçları, öğretmenlerin devamlı ve sık sık zorbalığa müdahale etmediklerini göstermektedir (Graig, Henderson ve Murphy, 2000)

Cole'a (2006) göre okullarda yaşanan zorbalık olaylarından öğretmenlerin, yöneticilerin hatta anne ve babaların haberi olmadığını veya olayların yanlış algılandıklarını belirtmektedir. Bununla birlikte Besag (1995) mağdurun zorbalığı öğretmen(ler)ine söylemesi diğer öğrenciler tarafından şikayet olarak algılanmasına ve öğretmenlerin müdahalelerinin zorbanın saldırganlığını arttıracığına bu nedenle öğrencilerin yetişkinlere zorbalığa maruz kaldıklarını söylemediklerini ifade etmektedir

Öğrencilerin kendilerinden ziyade, zorbalık ve mağduriyet ile mücadelede, öğretmenler, bir okulun en değerli kaynaklarıdır. Öğretmenler, akran ekolojisinin hemen dışında yer alır ve niyetli veya niyet etmeksizin, öğrencilerin okulda, etkileşim içinde buldukları kritik mikro sistemlerin şekillenmesine yardım etmektedirler. Başarılı öğretmenler, çocukları, moral düşüncenin daha yüksek seviyelerine doğru yönlendirir, yakınlık gösterir ve öğrencilerinin sosyal durumlarını, akran gruplarını, arkadaşlarını ve düşmanlarını bilerek kişiler arası problemlerini sezebilir. Ne yazık ki, öğretmenin zorbalık ve

mağduriyet içerisindeki rolü üzerine var olan çalışmalarda çoğu öğretmenin bu alandaki potansiyelerini fark etmediklerini göstermektedir. Akran ekolojilerinin karmaşıklığını değerlendirmeksizin zorbalığı yok etmeye çalışan öğretmenler, var olan problemleri kötüleştirebilecek meydan okuma ve direnç durumlarını ortaya çıkartabilirler (Rodkin ve Hodges, 2003).

Öğretmenler, okul zorbalığının üstesinden gelmede açıkça önemli bir rol oynayabilir ve zorbalık karşıtı programlara sahip olmada da yol gösterici bir rol üstlenmektedir. Böyle bir rol, bir okul politikası geliştirmeye yardımcı olmayı, okul politikasını yerine getirmeyi, zorbalıkla ilgili farkındalığı yükseltmek için gerekli müfredat programlarını da planlamayı içermektedir. Öğretmenler okul ve öğrencinin güvenliği açısından böyle bir görevi üstlenmeleri hizmet –içi eğitim ile zorbalıkla savaşıma yollarını göz önünde bulunduran bilgileri içeren bir dizi kurstan geçirilmelidir. Bununla beraber okullardaki zorbalık sorununu azaltmada öğretmenlerin bilgi ve inançlarına da önem verilmelidir. Öğretmenlerin zorbalığı önleme programlarının çalışmasında öncelikli bir öneme sahiptir. Zorbalık bir davranış problemi olarak büyük bir stres kaynağıdır (Borg ve Falzon 1989).

Aile ve Zorbalık

Çocukların sosyalleşmesindeki anne-baba etkileri konusunda yapılan araştırmalar, anne-baba tarafından çocuk yetiştirme tutumlarının çocukluk ve ergenlik dönemi boyunca önemli bir etkiye sahip olduğunu göstermiştir.

Sosyal öğrenme kuramcıları Maccoby ve Lewin (1957), sosyal gelişim üzerinde ebeveyn disiplin tekniklerinin önemini vurgulamaktadır. Bu kuramcılar ailelerin direk olarak çocuklarının davranışlarını şekillendirdiklerini aynı zamanda kendi değer ve davranışlarını çocuklarına adapte ettirdikleri ifade etmektedir. Ailenin çocuk yetiştirme tutumlarının çocuğun davranışına neden olduğu düşünülmektedir (Maccoby, Lewin, 1957. Akt. Temel, Aksoy, 2001).

Ebeveyn-çocuk ilişkisinin saldırganlık gelişimini nasıl etkilediği hakkında birçok araştırma olmasına rağmen, ebeveyn-çocuk ilişkisinin, çocukların akranları tarafından kurban edilmesi olasılığına nasıl bir katkı yaptığına yönelik oldukça az araştırma yapılmıştır (Rodkin ve Hodges, 2003).

Bağlanmaya ilişkin geçmiş yaşantıların, saldırgan-kurban ilişkisi kurulurken önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Saldırgan-mağdurdan oluşan ikili ilişki daha çok anneleriyle güvensiz bağlanma geçmişi olan bireylerden oluşmaktadır. Bağlanma biçimleri, bireylerin bu ikili ilişkiler içerisinde zorba veya kurban rollerinin hangisini benimsedikleri ile ilgili de bilgi vermektedir. Annelerine karşı kaçınan bir ilişki tutumu içerisinde olan çocuklar, annelerine ilişkin üzüntü, şefkati yatsır ve üzüntülü oldukları zaman anneleriyle teselli bulmakta başarısızdırlar. Çevreleriyle bütünleşme ve çevrelerini keşfetme faaliyetleri sırasında annelerinden uzak dururlar ve annelerini konu ile ilgili bir kaynak olarak kullanmayı reddederler. Saplantılı ilişki tutumlarına sahip olan çocuklar, alışılmadık dışında ve strese neden olan durumlarla karşılaştıklarında sıkıntı hissederler. Saplantılı bağlanmanın mağduriyet ve içedönük davranışları ortaya çıkardığı tespit edilmiştir Kaçınarak bağlanma, saldırganlık ve dışadönük davranışları ortaya çıkarmaktadır (Rodkin ve Hodges,2003).

Anne ve babanın bağımsızlık gelişimini zorlaştırdığı ya da ebeveyn-çocuk ilişkisini tehdit ettiği davranışlar içerisinde olması çocukları kurban olma olasılıklarını arttırmaktadır. Anneye özgü aşırı koruyuculuk ve anne-çocuk yakınlığı, özellikle erkekler arasında, mağduriyetle pozitif anlamda ilişkilidir. Annenin talepkar, zorlayıcı ve reddetme tehditleri özellikle kızlar için mağduriyeti ortaya çıkartmaktadır. Çocuk istismarı, zorlayıcı ebeveyn davranışının daha uç bir şeklidir. Aynı zamanda akran mağduriyeti ile çocuk istismarı ile ilişkili bulunmaktadır. Bu ilişki, istismar edilmiş gençler tarafından yüksek duygusal düzensizlik kavramı ile açıklanmaktadır. Bu durum, bu ailevi ilişkilerin çoğunun mağduriyete neden olma sürecinin, kişisel faktörlerin (örn: duygusal düzensizlik veya içedönüklük) geliştirilmesi yoluyla olduğunu öne sürmektedir (Rodkin ve Hodges,2003).

Yakın zamanda yapılan araştırmalar zorbalığın sebebini açıklamada okul ve aile faktörlerinin önemini vurgulamaktadır. Genel olarak kabul edilen görüşlerden biride ailedeki negatif ilişkilerin çocuklar üzerinde ters etkiler oluşturduğudur. Olweus 1987 yılında zorbalık ilgili yapmış olduğu araştırmasında bu konuya işaret etmektedir. Olweus, zorbaların ailelerinde çocuk yetiştirme tutumlarının otoriter bir doğası bulunduğunu ve bu doğanın özellikleri ceza ve dayakla şekillendiğini belirtmektedir (Akt.Besag,1989).

Pozitif aile-çocuk ilişkilerinin önemi çeşitli araştırmalarda vurgulanmaktadır. Çocuklar ailelerinin kendilerine karşı pozitif tutum içinde olduklarını algıladıklarında, büyük bir olasılıkla zorbalığa daha az karışmaktadırlar. Rigby'nin (1993) de yapmış olduğu araştırmada

çocukları aileleri ile özellikle babalarıyla olan ilişkisini pozitif algılamayan çocukların akranlarına göre zorba olma eğilimlerinin daha fazla olduğu görülmektedir. Zorbalar, disiplin aracı olarak fiziksel güç kullanan otoriter ailelerden gelmektedirler. Aile içinde ret etme ve düşmanlık yaşanmakta, hem onaylama hem de ret etme tutumlarında tutarsızlıklar ve sosyal problemleri çözmeye yetersizlikler göze çarpmaktadır. Zorbaların ailevi özelliklerine ek olarak, ekonomik ve sosyal problemler, soğuk duygusal çevre zayıf aile yapısı, sosyal dışlanma, aile içi çatışmalar da görülmektedir .

Troy ve Srouf, yapmış oldukları araştırmada da benzer sonuçlara ulaşılmaktadır. Bu araştırmada ailesi ile güvenli bir ilişkiye sahip olan çocuklar, güvensiz bir ilişkiye sahip olan çocuklara göre daha fazla zorba oldukları görülmektedir. Olweus'un 1980 'de yapmış olduğu araştırmada kurban olan çocukların aileleri ile yakın ve pozitif bir ilişki içinde oldukları bulunmaktadır. Ayrıca, bu araştırmada annelerin kurban olan çocuklarının sosyal yaşantısı için yüksek düzeyde kaygılandıkları ve kurban olan çocukların ailelerine karşı bağımlılıklarının yüksek olduğu vurgulanmaktadır (Troy ve Srouf,1987Akt.Ahmed ve Valeri,1999).

Pek çok çalışmadan elde edilen sonuçlar zorbaların ailelerinin çocuklarının davranışlarını kontrol etmede etkili (iddialı) güç içeren teknikleri uygulamaktadır (Olweus,1980,Akt. Olweus 1984). Olweus (2003) erkek çocukların zorbalık düzeyinin aile tarafından kullanılan fiziksel cezayla alakalı olduğunu belirtmektedir. Aynı şekilde Manninaf, Heron ve Marshall'da (1978) evde fiziksel güç kullanarak kontrol altında olan çocukların zorbalık yapma eğiliminde olduklarını ifade etmektedir.

Braithwaite (1989) göre zorbalık davranışında aile hem yapılan zorbaca davranışa hem de zorbalıkta bulunan çocuğa karşı olumsuz etiketleme yaparak çocuğun utanmasını sağlamaktadır. Bu tür bir utandırma, zorbalığa olduğu kadar zorbaya karşı gösterilen hoşnutsuzluğu da içermekte ve zorbada daha ileri düzeydeki suçları işlemeye götürecek potansiyeli oluşturmaktadır. Bununla birlikte Damgalanmamış utandırma zorbanın şahsına karşı saygıyı korurken zorbalığa karşı hoşnutsuzluğu içermektedir. Bu görüşe göre damgalanmış utandırmayı kullanan anne-babanın zorbalık davranışlarında bulunan çocuklara sahip olmaları kaçınılmaz olmaktadır.

Zorbalık, kurban edilen çocuklar için kurtulmayı gittikçe zorlaştıran bir güç dengesizliği ile karakterize olan ilişkilerde ortaya çıkar. Bu yüzden, yetişkinlerin kurban edilen çocukları korumaları ve zorbalıkta bulunan çocukların olumsuz güç kullanmalarını azaltmaları şarttır (Graig ve Pepler,2003).

Kurbanlar, okuldaki engellenmelerini çok sık eve getirdikleri zaman okulda çocuklarını kurban olduğundan habersiz olan aileler, çocuklarına karşı gerekli ilgi ve alakayı göstermemektedir. Sonuç olarak Aile içi ilişkilerin büyük bir olasılıkla bozuk olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla toplumda zorbalıktan zarar görmektedir.

Besag (1989) göre kurban ve zorbaların yüksek bir oranda ailelerinin problemlili olduğu belirtmektedir. Bu problemler, boşanma, alkolizm,yoksulluk, anne yoksunluğu ve tutarsız disiplindir. Bu faktörlerin zorba ve kurbanın aileleriyle etkileşiminde katkıda bulunduğunu ifade etmektedir.

Kültürel Farklılıklar ve Zorbalık

Zorbalık davranışları ile ilgili olarak kültürler arası karşılaştırmada benzerlik ve farklılıklar ortaya çıkmaktadır. İsim takmak, farklı ülkelerde 8-12 yaşlarındaki çocuklar arasında zorbalık davranışı olarak çok fazla görülmesine rağmen, Pereira'nin 1996 yılında Portekiz'te yaptığı araştırmada "tekmeleme" zorbalık davranışı olarak algılanmaktadır.Zorbalık en çok ya oyun bahçesi yada sınıfta olurken İtalya'da Genta'nın 1996 yılındaki araştırmasına göre zorbalığın %28 oranında okul koridorlarında yaşandığını belirtmektedir. Baldry, David ve Farrington (1999) yine İtalya'da yapmış oldukları araştırmada ise erkek ve kızların zorbaca davranışlara, sınıfta ve koridorlardan daha çok tuvalette maruz kaldıklarını ifade etmektedir. O'Moore'un 1997 yılında İrlanda da ve İngiltere'de yapmış olduğu araştırmada, İrlanda'da zorba ve kurban % 7 oranında okul bahçesi ve sınıfta karşılaşırken İngiltere'de ise kurban ve zorba %14 oranında okul yolunda karşılaşmaktadır (Akt:Wolke ve arkadaşlarından 2001).

Boulton, Bueci ve Hawker'ın (1999) İsveç ve İngiliz ortaokullarında yaptıkları araştırmada ise İngiltere'deki öğrencilerin, İsveç'deki öğrencilere göre isim takmayı daha fazla zorbalık davranışı olarak tanımlamaktadırlar.

İngiltere de Boulton ve Trueman'nın (2002) yapmış oldukları araştırmada pek çok öğrenci birini korkutma, biri hakkında kötü dedikodu çıkartma, kötü lakaplar takmayı zorbalık olarak kabul ederken belirgin bir azınlık aynı fikirde değildir. Bununla birlikte öğrencilerin küçük bir kısmı, sosyal yalıtımı (gruptan dışlanma) zorbalık olarak görmektedir. Baldry, David ve Farrington (1999) İtalya'da bir ortaokulda yapmış oldukları araştırmada da öğrenciler sosyal yalıtımı bir zorbalık olarak algılamaktadır (Dake, Price ve Tellijohann, 2003).

Literatürdeki araştırmalara baktığımızda cinsiyete bağlı zorbalık biçimleri ile ilgili iki farklı yönde bulgular yer almaktadır.

Bjorkquist ve arkadaşlarının 1992'de Finlandiya'da ve Smith'in (1993) yılında İngiltere'de yapmış oldukları araştırma sonuçlarına göre zorbalık biçimi olarak sözel zorbalık diğer zorbalık biçimlerine göre daha fazla görülmektedir. Bununla birlikte sözel zorbalık hem kız hem de erkekler tarafından aynı oranda tercih edilmektedir (Akt: Boulton, 2002). Bu araştırma sonuçlarının tam tersi yönünde verilerde bulunmaktadır. Wolke ve arkadaşları (2001) Almanya'da Boulton ve arkadaşları (2002) İngiltere'de yaptıkları araştırmalarda zorbalık biçimleri açısından kızların erkeklerden daha fazla sözel zorbalığa başvurdukları görülmektedir.

Öğrenciler arasında zorbalığa maruz kalma, cinsiyet faktörüne göre farklılaştığı gibi araştırma yapılan ülkelere göre de farklılaşmaktadır. Olweus'un 1993, Sharp'ın 1994'te Norveç'te ve Rigby'nin 1996 yıllarında Avusturalya'da yapmış oldukları araştırmalarının bulgularına göre; erkeklerin daha çok fiziksel olarak acıtmak, tehdit etmek gibi doğrudan zorbalığa maruz kaldıkları görülmektedir. Oysa Baldry ve Farrington (1999)'nın İtalya'da yapmış oldukları araştırmada ise erkeklerin hemen hemen kızlar kadar reddedilme, birisi hakkında dedikodu çıkartma gibi dolaylı zorbalığa maruz kaldıkları bulunmaktadır. Whithy (1993) yılında ve Casta'nın 1996 yılında yapmış oldukları araştırmalarda kızların kızlar tarafından erkeklerin erkekler tarafından zorbalığa maruz kaldıkları bulunmuştur (Akt: Baldry ve Farrington, 1999).

Literatürde, ilkokul öğrencilerinin zorbalığa maruz kaldıklarını öğretmen ve ailelerine söyleme oranları orta öğretimdeki öğrencilere göre daha düşük olduğu belirtilmektedir. Wolke, Woods, Stanford ve Schulz'un (2001) ilkokul öğrencileri üzerinde yaptığı araştırmalarında İngiltere'deki ilkokul öğrencilerinin Almanya'daki ilkokul öğrencilerinden

daha fazla zorbalık olaylarını öğretmen ve ailelerine söylediklerini belirtmektedir. İngiliz ilkokul öğrencilerinde fiziksel zorbalık haftada %24 oranında yaşanırken, Alman ilkokul öğrencileri arasında % 8 oranında fiziksel zorbalık görülmektedir. İngiltere'ye göre Almanya'da büyük sınıflardaki öğrenciler daha alt sınıflardaki öğrencilere çok daha fazla zorba davranışlarda bulunmaktadır. İngiltere'de öğrencilerin %2.9, Alman öğrencilerin %4.8'i okul dışındaki çocuklardan zorbalık görmektedirler. Alman ilkokul öğrencileri, İngiliz öğrencilerine göre aynı sınıf seviyesinde bulunan öğrencilerden daha fazla zorbalığa maruz kaldıkları görülmektedir.

Menesini, Eslewa ve Smith'in (1997) İtalya ve İngiltere'deki okullarda yaptıkları araştırmada çocukların zorbalığa karşı tutumlarını, öğretmen ve öğrencilerin zorbalık olaylarına müdahaleleri ve kurban karşı empatik anlayışları ile karşılaştırılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre her iki ülkede de öğretmenler öğrencilere göre zorbalık olaylarına daha fazla müdahale etmektedir. İtalya ve İngiltere'deki çocukların pek çoğu kurban karşı sempati duymaktadırlar. Kızların erkeklerden daha fazla kurbanlara karşı empatik algılayışlarının yüksek olduğu bulunmuştur. Ancak büyük olan İtalyan çocukları küçük olan çocuklara göre empatik algılayışları yüksek olurken İngiltere'de küçük çocukların empatik algılayışlarının yüksek olduğu görülmektedir.

Kurban olma ve zorbalığın yayılması ile etnik gruplar arasındaki ilişki karşılaştırıldığında, İngiltere'de etnik gruplar arasında fark bulunmaz iken Almanya'da ise etnik gruplar ile kurban olma arasında zayıf fakat anlamlı ilişki ortaya çıkmıştır. Bu ilişki etnik kimliğe sahip olan öğrencilerin daha fazla kurban olduğu yönündedir. (Dake, Price ve Tellijohann, 2003).

Boulton ve arkadaşlarının 1999 yılında yapmış oldukları araştırmasında öğrencilerin zorba olan çocuklara karşı negatif görüş bildirirken kurban karşı yakınlık duydukları bulunmuştur(Akt:Dake,2003). Mynard ve Joseph'in (1997) yapmış oldukları araştırmada ise öğrencilerin, zorba olan çocukların popüler olup olmamasına bağlı olarak zorbaları itici veya çekici olarak düşündükleri görülmüştür.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

Yöntem bölümünde araştırmanın modeli, evreni, örnekleme, veri toplama araçları ve verilerin istatistiksel çözümlenmeleri yer almaktadır.

Araştırma Modeli

Bu araştırma, ilköğretim II. kademe öğrencilerinin Zorbalık Davranış Eğilim ölçeğinden aldıkları puanların bazı özelliklere göre farklılaşmasını ve okul ortamında yaşanan zorbalık davranışları öğrenci görüşleri doğrultusunda incelemeye çalışan karşılaştırmalı ilişkisel tarama modelinde bir araştırmadır. Tarama modelleri, geçmişte ya da şu anda var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma modelleridir. Bu modellerde esas amaç, varolan durumu olduğu gibi, olduğu haliyle betimlemektir. Karşılaştırma türü ilişkisel tarama modellerinde en az iki değişken bulunup bunlardan birine (sınanmak istenen bağımsız değişkene) göre gruplar oluşturularak öteki değişkene (bağımlı değişkene) göre aralarında bir farklılaşma olup olmadığı incelenir (Karasar, 1999). Araştırmada Zorbalık Davranış Eğiliminin Kişisel Bilgi Çizelgesinden elde edilen bağımsız değişkenler açısından farklılaşıp farklılaşmadığı karşılaştırma türü ilişkisel tarama modeli çerçevesinde analiz edilmiştir.

Araştırmanın Evreni ve Örnekleme

Araştırmanın evreni, 2004-2005 öğretim yılında İstanbul ili Anadolu yakası Kadıköy İlçesi sınırları içinde bulunan Milli Eğitim Bakanlığına bağlı olan tüm genel öğretim veren resmi ve özel ilköğretim ikinci kademesinde öğrenim veren okullardan oluşmaktadır. Çalışma evreninin belirlenmesinde, Milli Eğitim Bakanlığı'nın "İstanbul İli Okullar Rehberi" temel alınmıştır.

Araştırmanın örnekleme, yansız (Random) örnekleme yöntemi ile seçilen 4 resmi, 3 özel ilköğretim II. kademesinin 6., 7., ve 8. sınıflarında öğrenim gören 496 öğrenciden oluşmaktadır.

Araştırmanın örneklemin büyüklüğü aşağıdaki işlemler doğrultusunda belirlenmiştir (Karasar, 1999).

H: hata payı ($z=1.96$, $z=2.58$ ise 0.01)

K: Ölçekteki madde sayısı

Max= her bir maddeden alınabilecek maksimum puan

Min= her bir maddeden alınabilecek minimum puan

$$C = hx(kx(max-min)) \quad C = 0.05 \times (67 \times (5-1)) = 13.4$$

ve

$$S = \frac{kx(max-min)}{6} \quad s = \frac{67 \times (5-1)}{6} \quad s = \frac{268}{6} = 44,67$$

olarak alındığında her bir hücre için gerekli değer;

$$n = \frac{(s \times z)^2}{C^2} = \frac{44.67 \times 1.96}{13.4} = \frac{7682.33}{179.56} = 42.79$$

Olarak hesaplanır. Bulunan değer, her bir hücre için istatistik işlemlere girmesi gereken minimum örneklem büyüklüğünden hareketle olası geri dönüş kayıpları da dikkate alınarak toplam örneklem büyüklüğü (c =anket sorularındaki maksimum seçenek sayısı)

$$n = n \times c = 42.79 \times 5 = 213.95$$

Bu sonuca göre, örneklem büyüklüğü en az 214 öğrenci olarak saptanmış, uygulamadaki olası veri kaybı göz önüne alınarak 600 öğrenci ile yapılmasına karar verilmiştir. Araştırma sonucunda örneklem grubunu toplam 496 öğrenci oluşturmaktadır.

Araştırmanın örnekleminin normal dağılım gösterip göstermediğini kontrol etmek için yapılan One-Sample Kolmogorov-Smirnov Testi sonucuna göre $p=.064$; $p>.05$ olduğundan dağılım normal dağılım özelliği göstermektedir. Bu sonuç dikkate alındığında araştırmada parametrik teknikler kullanılmıştır (Ek:4).

Veri Toplama Araçları

Araştırmada, Kişisel Bilgi Formu, Zorbalık Davranış Eğilim Ölçeği, Zorbalık Değerlendirme Anketi, kullanılmıştır.

Bunlar:

Kişisel Bilgi Çizelgesi

Araştırmanın bağımsız değişkenleri hakkında veri toplamak amacıyla oluşturulan Kişisel Bilgi Çizelgesi, Yaş, cinsiyet, okul türü, annenin eğitim durumu, babanın eğitim durumu, ekonomik düzeyi hakkında 6 soru sorulmuştur. Sorulara verilebilecek cevaplar önceden yapılandırılmıştır.

Zorbalık Davranış Eğilim Ölçeği

Bu araştırmada veri toplamak amacı ile araştırmacı tarafından geliştirilen "Zorbalık Davranış Eğilim Ölçeği" kullanılmaktadır. Ölçek çalışmasının temel amacı İlköğretim ikinci kademesindeki öğrencilerin zorbalık davranışlarına yönelik tutumlarını ölçmektir. Ayrıca ülkemizde bu konuda henüz bir ölçek geliştirilmemiş olduğu için bir diğer amaç bu ölçeğin alana kazandırılarak, ileride yapılacak benzer ölçümler için katkı sağlamasıdır. Aşağıda bu ölçeğin nasıl geliştirildiğine ilişkin aşamalar, geçerlilik, güvenilirlik çalışmalarına ilişkin bilgiler yer almaktadır.

Bu araştırmada ölçme aracındaki maddeler ölçme aracının ölçmeyi amaçladığı zorbalık konusunu dengeli bir şekilde temsil edebilmesi için araştırmacı tarafından ilköğretim II. kademesinde okuyan 112 öğrenci, 24 öğretmen ve 28 rehber öğretmenden oluşan heterojen bir örneklem grubu oluşturulmuştur. Bu örneklem grubuna okulda gördükleri tipik zorba davranışları yazmaları istenmiştir. Bu yöntem sonucunda madde havuzunda 251 madde oluşturulmuştur. Aynı zamanda zorbalık konusu ile ilgili literatür ayrıntılı biçimde taranmıştır. 251 madde 15 uzman görüşüne sunulmuştur. Uzmanların görüşü doğrultusunda ölçekten 154 madde çıkartılarak madde sayısı 97'ye düşürülmüştür.

Araştırma Grubu

Ölçeğin geçerliliği ve güvenilirliğinin yapılması için 2004-2005 eğitim ve öğretim yılının birinci döneminde İstanbul'da Bahçelievler İlköğretim Okulu, Halil Atamavcı İlköğretim Okulu ve Halil Tekin İlköğretim Okulunda okuyan 6., 7. ve 8 sınıf öğrencilerinden toplam 152 öğrenciden oluşan bir araştırma grubu seçildi. Tablo 3'de araştırma grubunu

oluşturan öğrencilerin sınıf seviyeleri ve cinsiyetlerine göre frekans ve yüzdelik dağılımı verilmiştir.

Tablo .2

Araştırma Grubundaki Öğrencilerin Sınıf Seviyelerine ve Cinsiyetlerine Göre Dağılım

	6.Sınıf	%	7.Sınıf	%	8.Sınıf	%	Toplam	%
Kız	16	33	27	52	24	45	67	44
Erkek	32	67	24	48	29	55	85	56
Toplam	48	100	51	100	53	100	152	100

Tablo 2 'de görüldüğü gibi 6., 7. Ve 8. Sınıfta okuyan öğrenciler toplam 152 kişidir. Öğrencilerin %44'ü (67) kız ve %56'sı (56) erkek olup 6.sınıf öğrencilerinin % 33 (16) kız, % 67'si (32) erkektir. 7. Sınıf öğrencilerinin % 52'si (27) kız, % 24'ü (24) erkektir. 8.sınıf öğrencilerinin % 45'ı (24) kız, % 55'u (29) erkektir.

Geçerlilik Analizi

Ölçek geliştirme ve uyarlama çalışmalarında, ölçeğin psikometrik özelliğine ilişkin aranan iki temel bilgi geçerlik ve güvenilirliktir. Geçerlik, ölçeğin istenen tutum, davranış ya da özelliği doğru ölçtüğünün sınanması, testin bilimselliğini, kullanımını ve bulguların yorumlanmasını etkilemektedir.

Geçerlik, “bir ölçme aracının, ölçmek üzere hazırlandığı amacını ölçme derecesidir. Geçerlilik, “bir ölçeğin **neyi**, ne kadar **isabetli** ölçtüğü ile ilgili kavram” olarak ele alınmıştır. (Ergin, 1995; Öner, 1996; Tezbaşaran, 1996; Karasar, 2000)

Geçerlik, bilimin özü olarak kabul edilen, bilimsel olduğu kadar felsefi bir sorun olan ve güvenilirliğe oranla çok daha karmaşık bir kavramdır. Geçerlik ve güvenilirlik birbirini tamamlayan, birbirinden ayrılamayan iki özellik olarak değerlendirilmektedir. Bir ölçme aracının geçerli sayılabilmesinin ilk koşulu güvenilirlik olmasına karşın, güvenilirlik hiçbir zaman geçerliği garantileyemez. Bu nedenle bir ölçme aracının güvenilirliği ile birlikte üzerinde önemle durulması gereken konu geçerliktir. Geçerlik, bir ölçüm aracı için yapılması zorunlu, ancak ölçümün her zaman ve her durum için geçerli olduğunu söylemeyi engelleyen ve asla sonu olmayan bir süreçtir. Bir anlamda, ölçeğin her kullanımında yeniden sınanması demektir (Polit ve Hungler, 1997; Tezbaşaran, 1996; Özgüven, 2000; Karasar, 2000).

Geçerlik çalışması yapılırken dikkat edilmesi gereken üç nokta bulunmaktadır;

1. Testte ele alınan davranış ya da niteliğin operasyonel tanımının mantığa uygun olması,
2. Testin talep nitelik ya da davranış ile, operasyonel tanım arasında paralelliğin olması,
3. Testin güvenilir olması.

Geçerlik Türleri:

Geçerlik türleri bir testin üç yönü hakkında açıklayıcı ipuçları vermektedir. Geçerlik türlerini sınıflandırmak kavramları anlama bakımından kolaylık yaratmakta ise de geçerlik türlerini birbirinden tamamen ayrı kavramlar olarak görmek birçok halde mümkün olmamaktadır.

Bir ölçme aracının geçerliğini sınamaya yönelik birçok ölçüt bulunmakla birlikte, bunlar genel olarak dört başlık altında toplanmaktadır (Cronbach 1970; Polit ve Hungler, 1997; Anastasi, 1988; Tezbaşaran, 1996; Özgüven, 2000; Karasar, 2000).

Bunlar;

1. İçerik / Kapsam Geçerlik (Content Validity)
2. Bilinen Grup Karşılaştırması
3. Ölçüt-Bağımlı Geçerlik (Criterion -Related Validaty)
4. Yapı Geçerlik (Construct Validity).

1. İçerik/Kapsam Geçerlik (Content Validity)

İçerik geçerliği olarak da adlandırılan kapsam geçerliği, test içindeki soruların testin ölçmeyi amaçladığı “konu/konuları” ve bu kapsamın davranışsal olarak “hedeflerini” dengeli şekilde temsil etme derecesi olarak tanımlanmaktadır. İçerik geçerliği, testin ölçüm amacı ile ilgisiz olan faktörlerin etkisinden arınık olmasını anlatmaktadır. Ölçme aracının (dolayısıyla ölçek maddelerinin), ölçülmek istenen, tanımlanan davranış-tepki evrenini yeterince temsil edebilmesidir Bir başka ifade ile, test içeriğinin, ölçülen davranış örüntülerini yeterince kapsayıp-kapsamadığının, temsil edip-etmediğinin sistematik bir şekilde incelenmesidir. Ölçme konusu evreni, yeterli ve dengeli olarak örnekleyen ve kapsadığı maddelerin her biri ölçmek istediği davranışı / özelliği gerçekten ölçen bir ölçek kapsam geçerliğine sahiptir (Anastasi, 1988; Tekin, 1993; Ergin, 1995; Öner, 1996; Hovardaoğlu ve Sezgin, 1998).

Kapsam geçerliği, ölçülen konunun tüm boyutlarını kapsayan, olası tüm maddelerden oluşan evreni, ölçeğin temsil etme gücüdür. Ölçeğin temsil etme gücü, bir anlamda örnekleme niteliğindedir. Bu örneklemede, temsil ediciliği sağlamak için, öncelikle ölçülmek istenen davranış ya da nitelikler evreninin tanımlanması ve kapsadığı etkenlerin açık olarak saptanıp, ortaya konulması gerekmektedir. Her etkenin davranış evrenindeki oranına göre, ölçme aracında temsil edilip-edilmediğine bakılır. Bu noktada dikkat edilmesi gereken nokta, belirlenen her alt boyutu içeren maddelerin ölçekte yer alması ve bu maddelerin oran veya önem ağırlıklarının da ölçeğe yansımaları olmalıdır (Ergin, 1995).

Kapsam geçerliği, uzmanların yargılarına dayanan bir ölçüttür. Ölçeğin içeriğinin yeterli olduğuna garanti altına alacak nesnel kriterleri yoktur. Uzmanların çoğunluğunun aynı fikirde olması bir gösterge olabilir ama sonuçta uzmanların öznel yargılarına güvenilmelidir (Polit ve Hungler,1997;Portney ve Watkins,1993).

Kapsam geçerliği “uzman görüşü”ne göre yapılabileceği gibi “benzer ölçekler geçerliliği” yoluyla da yapılabilmektedir (Baykul, 2000; Tekin, 1993,;Cronbach, 1970).

Uzman görüşü: Uzman görüşüne başvurarak yapılan kapsam geçerlik sınavının amacı, ölçme aracında bulunan maddelerin ölçülmek istenen alanı temsil edip-etmediğini bir uzman gruba inceleyerek anlamlı maddelerden oluşan bir bütün oluşturmaktır. Geçerlik incelemesine katılan uzmanlar, hem ölçeğin hazırlandığı bilim alanının iyi bilen hem de ölçek sorusu hazırlama teknik ve yöntemlerini bilen kişidir. Bu nedenle uzman öneri ve görüşleri, ölçeğin oluşmasında ve yeniden yapılandırılmasında son derece önem taşımaktadır. . Bu nedenle kapsam geçerliliği,alanın uzmanıyla işbirliğini gerektirir ve uzmanlara danışarak saptanır. Ölçme aracı uzmanların değerlendirmeleri doğrultusunda düzeltilir (Tavşancıl,2002;40-41;Tezbaşaran, 1996; Özgüven, 2000).

Bu araştırmada ölçeğin kapsam geçerliğine sahip olup olmadığını belirlemek için 15 uzman görüşüne başvurulmuştur. Her bir uzmanın ifadelerine vermiş oldukları puanların frekans ve yüzdeleri bulunmuştur. Frekans ve yüzdeleri en yüksek olan ifadelerle birlikte literatüre uygun olan fakat frekansları ve yüzdeleri daha düşük olan 15 ifadeye eklenerek ölçekte gerekli düzeltmeler yapılmış ve 97 maddeden oluşan denemelik form hazırlanmıştır. Maddelerin 30’ü tek yönlü yanıtlanma eğilimini ortadan kaldırmak amacıyla ters ifadeye

çevrilmiştir. Maddeler Likert tipi dereceleme ölçeği halinde yazılmış ve basamak sayısı 5 olarak belirlenmiştir. Maddelere verilecek yanıtlar “ Hiçbir Zaman Katılmıyorum”, “Çok Az Katılıyorum”, “Bazen Katılıyorum”, “Çoğu Zaman Katılıyorum” ve “ Her Zaman Katılıyorum” şeklinde sıralanmıştır. Ölçekteki 97’i madde karışık bir şekilde düzenlenmiştir. Ölçeğin puanlaması ise 1-5’lik bir skala üzerinde yapılarak, ters ifadelerde puanlar tam tersine 5-1 dönüştürülmüştür.

Genel uygulamalara geçilmeden önce, bir Türk Dili uzmanı oluşturulan ölçeği ve maddeleri imla ve ifadelerin kontrolü açısından değerlendirmiştir. Daha sonra ön uygulama gerçekleştirilmiştir. Ön uygulama 36 kişilik bir gruba araştırmacı tarafından uygulanmıştır. Uygulama sırasında öğrencilerden gelen sorulara bağlı olarak genel uygulama için testin anlaşılmayan ifadeleri tekrar düzeltilmiştir.

Benzer ölçekler geçerliliği: Benzer ölçekler geçerliliğine başvurarak yapılan kapsam geçerlik sınavının amacı, ölçülmek istenen özellik ile ilgili, daha önce geliştirilmiş geçerli bir ölçekle birlikte geliştirilen ölçek uygulanır. Her iki ölçeğin puanları arasındaki korelasyon hesaplanır. Hesaplama sonunda bulunan korelasyon katsayısı, kapsam geçerliği belirlenmeye çalışılan testin “*geçerlik katsayısı*” olarak tanımlanır. Geçerlik katsayısı, ölçek ile ölçülmek istenen davranışın/niteliğin ne denli isabetli ölçüldüğünün göstergesidir. Genellikle geçerlik katsayıları .30 ile .50 arasında oldukları zaman “yüksek” olarak nitelendirilmektedir (Tekin, 1993; Öner, 1997; Baykul, 2000).

Benzer ölçek geçerliliğini sınamak için Dölek(2002)’in geliştirdiği “Zorbalık Eğilim Ölçeği” kullanılmıştır. Ölçek beş alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçekte toplam 26 soru bulunmaktadır.

Tablo .3

Benzer Ölçek(Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeği-Zorbalık Eğilim Ölçeği) Geçerliği

Sonuçları		
	n	r
Zorbalık Davranış Eğilimi		
Ölçeği	35	.44**
Zorbalık Eğilimi Ölçeği	35	

p<.01**

Tablo 3’de araştırmacı tarafından geliştirilen “Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeği” ile Dölek(2002) tarafından geliştirilmiş olan “Zorbalık Eğilim Ölçeği” arasındaki ilişkiyi bulmak için Pearson Çarpım Moment Korelasyon analizi kullanılmıştır. İki ölçek arasında pozitif bir ilişki ($r=.44$, $p<.01$) vardır.

Aşağıdaki Tablo 4’de Zorbalık Eğilimi Ölçeği ile Zorbaca Davranış Eğilimi Ölçeklerinin alt boyutları arasındaki ilişkiye de bakılmıştır.

Tablo.4

Zorbalık Eğilim Ölçeğinin Alt Boyutları ile **Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeğinin Alt Boyutları** Arasındaki İlişki Sonuçları

	1. Alt Boyut	2. Alt Boyut	3. Alt Boyut	4. Alt Boyut
1. Alt Boyut	.170	.173	.043	.154
2. Alt Boyut	.113	.127	.198	.296
3. Alt Boyut	.489**	.390*	.220	.189
4. Alt Boyut	.209	.173	.247	.292
5. Alt Boyut	.394*	.465**	.344*	.417*

p<.01**

P<.05*

Tablo 4’de Zorbaca Davranış Eğilimi Ölçeği ile Zorbalık Eğilimi Ölçeklerinin alt boyutları arasındaki ilişki:Zorbaca Davranış Eğilimi Ölçeğinin 1. Alt boyutu (fiziksel zorbalık), Zorbalık Eğilim Ölçeğinin 3. Alt boyutu (haklı görme) ile arasında ($p<.001$, $r=.489$) anlamlı ilişki bulunmuştur. Aynı zamanda Zorbalık Eğilim Ölçeğinin 5. Alt boyutu (güç kullanma) ile arasında ($p<.05$, $r=.394$) anlamlı ilişki bulunmuştur. Zorbaca Davranış Eğilimi Ölçeğinin 2. Alt boyutu (ilişki zorbalığı), Zorbalık Eğilim Ölçeğinin 3. Alt boyutu (haklı görme) ile arasında ($p<.05$, $r=.390$) anlamlı ilişki bulunurken, Zorbalık Eğilim Ölçeğinin 5. Alt boyutu (güç kullanma) ile arasında da ($p<.001$, $r=.465$) anlamlı ilişki bulunmuştur. Zorbaca Davranış Eğilimi Ölçeğinin 3. Alt boyutu (tehdit edici zorbalık) ile Zorbalık Eğilim Ölçeğinin 5. Alt boyutu (güç kullanma) arasında ($p<.05$, $r=.344$) anlamlı ilişki bulunmuştur. Zorbaca Davranış Eğilimi Ölçeğinin 4. Alt boyutu (duygu zorbalığı) ile Zorbalık Eğilim Ölçeğinin 5. Alt boyutu (güç kullanma) arasında ($p<.05$, $r=.417$) anlamlı ilişki bulunmuştur.

2.Bilinen Grup Karşılaştırılması:

Bu analiz yönteminde bir testen anlamlı olarak farklı puan alabilecek gruplar belirlenir ve ölçme aracını her iki gruba uygulanır ve gruplar arası farka bakılır. Diğer deyişle, gruplardan birisi, ölçülmek istenen faktörler açısından özellikleri bilinen bir gruptur. Ölçme sonucunda, özelliği bilinen grup ile bilinmeyen grup arasında anlamlı fark olması beklenir (Karasar,1995,Polit ve Hungler,1997;Wood ve Haber,1994). Bu iki grubun test ortalama puanları arasındaki fark, ilişkisiz t-testi ile test edilmektedir. Ortaya çıkan fark anlamlı olmalıdır (Büyüköztürk,2004).

Ölçek geliştirme çalışmasında ankette yer alan “Bu dönem zorbaca davranışta buldunuz mu” sorusuna göre yapılan karşılaştırma benzer ölçek geçerliğine ipucu oluşturmak amacıyla yorumlanmıştır (Tablo.5).

Tablo.5

Zorbalıkta Bulunma/(ma) Değişkenine Göre Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeği Puanları İçin Yapılan İlişkisiz Grup “t” Testi Sonuçları

ÖLÇEK	DEĞİŞKEN	N	Arit.ort	St.Sapma	St.Hata	t-Değeri	sd	p
Zor.Dav.Eği. Ölçeği	Zorbalıkta Bulunma	65	110.87	16.85	2.090	2.325	494	.020*
	Zorbalıkta Bulunmama	431	105.11	18.86	.908			
Fiziksel Zorbalık	Zorbalıkta Bulunma	65	37.67	7.28	.916	2.109	494	.035*
	Zorbalıkta Bulunmama	431	35.49	7.83	.377			
Sözel Zorbalık	Zorbalıkta Bulunma	65	34.66	7.55	.937	1.969	494	.050*
	Zorbalıkta Bulunmama	431	32.54	8.13	.397			
Eğl.Amaçlı Zorbalık	Zorbalıkta Bulunma	65	16.81	3.68	.457	.683	494	-
	Zorbalıkta Bulunmama	431	16.51	3.24	.156			
Duygu Zorbalığı	Zorbalıkta Bulunma	65	20.35	4.19	.520	1.810	494	-
	Zorbalıkta Bulunmama	431	19.23	4.70	.226			

P<.05*

Tablo. 5'e göre öğrencilerin ölçek toplamı zorbalıkta bulunma(ma)ya göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. ($t(494) = 2.32, p < .05$). Okul zorbalık da bulunan öğrencilerin zorbalık davranış eğilimleri ($X = 110.87$) zorbalıkta bulunmayan öğrencilerin zorbalık davranış eğilimlerine ($X = 16.28$) göre daha yüksektir. Alt boyutlar düzeyinde Eğlence Amaçlı Zorbalık ve Duygu Zorbalığı boyutu hariç Diğer boyutlar için zorbaca davranışta bulundum diyenlerin zorbalık eğilimlerinin yüksek çıkması ölçeğin zorbaca eğilimleri başarıyla içerdiği şeklinde yorumlana bilir.

Ölçek geliştirme çalışmasında ankette yer alan “Bu dönemde zorbaca davranışlara maruz kaldınız mı” sorusuna göre yapılan karşılaştırma benzer ölçek geçerliğine ipucu oluşturmak amacıyla yorumlanmıştır (Tablo.6).

Tablo.6

Zorbalığa Uğrama/(ma) Değişkenine Göre Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeği Puanları İçin Yapılan İlişkisiz Grup “t” Testi Sonuçları

ÖLÇEK	DEĞİŞKEN	N	Arit.ort	St.Sapma	St.Hata	t-Değeri	sd	p
Zor.Dav.Eği. Ölçeği	Zorbalığa Uğrama	314	103.88	18.24	1.08	-3.137	494	.002*
	Zorbalığa Uğramama	182	109.30	17.24	1.27			
Fiziksel Zorbalık	Zorbalığa Uğrama	314	35.08	7.80	.44	-2.61	494	.009*
	Zorbalığa Uğramama	182	36.97	7.68	.54			
Sözel Zorbalık	Zorbalığa Uğrama	314	32.14	8.26	.46	-2.49	494	.013*
	Zorbalığa Uğramama	182	34.01	7.64	.56			
Eğl.Amaçlı Zorbalık	Zorbalığa Uğrama	314	16.23	3.24	.18	-2.81	494	.005*
	Zorbalığa Uğramama	182	17.09	3.34	.24			
Duygu Zorbalığı	Zorbalığa Uğrama	314	19.05	4.98	.28	2.07	494	.038*
	Zorbalığa Uğramama	182	19.95	3.95	.29			

P<.05*

Tablo. 6'ya göre öğrencilerin ölçek toplamı zorbalığa uğrama(ma)ya göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. (t (494)= 2.51, p<.05). Okul zorbalığa uğrayan öğrencilerin zorbalık davranış eğilimleri (X=103.88) zorbalığa uğrayan öğrencilerin zorbalık davranış eğilimlerine (X= 109.30) göre daha düşüktür. Alt boyutlar düzeyinde bütün boyutlar(Fizikselzorbalık, Sözel zorbalık, Eğlence amaçlı zorbalık, Duygu zorbalığı) için zorbaca davranışa uğradım diyenlerin zorbalık eğilimlerinin düşük çıkması ölçeğin zorbaca eğilimleri başarıyla içerdiği şeklinde yorumlana bilir.

3. Ölçüt-Bağımlı Geçerlik (Criterion -Related Validaty)

Kriter geçerliği, ölçütle bağlantılı bilgiler, ölçeğin puanlarının bir ya da bir kaç dış ölçüt ile olan sistematik bağlantılarını gösterir (Hovardaoğlu ve Sezgin, 1988). Bir başka ifade ile ölçek puanlarının, bazı dış ölçütlerle ilişkisinin aranmasıdır. Ölçüt geçerliği için birinci yol,

geçerli olduğu bilinen bir ölçek bulmaktır. Geliştirmekte olunan ölçekten başka bir ölçek bulup, bu ölçekten elde edilen puanları ölçüt ölçüsü olarak kullanılabilir. Bu ölçütlere “dış ölçüt” denir (Anastasi, 1988; Tezbaşaran, 1996). Ölçüt-bağımlı geçerlik, kişinin belli spesifik aktivitedeki performansını tahmin etmedeki etkililiğini gösterir. Bu nedenle, testteki performans kriterine karşı incelenir (Ergin, 1995).

Kriter geçerliliğini sınamak için Matson Çocuklarda Sosyal Becerileri Değerlendirme Ölçeği kullanılmıştır. Ölçeğin Türkçe’ye uyarlaması, geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları Bacanlı ve Erdoğan tarafından 2003 yılında yapılmıştır. Bu ölçekte 12-14 yaşları arası çocukların olumlu ve olumsuz sosyal becerileri düzeyleri ölçülmektedir (Bacanlı,Erdoğan.2003).

Tablo .7

Kriter(Zorbalık Davranış Eğilim Ölçeği-Matson Çocuklarda Olumsuz Sosyal Becerileri

Değerlendirme Ölçeği) Geçerliği Sonuçları		
	n	r
Zorbalık Davranış Eğilimi		
Ölçeği		
Matson Çocuklarda Olumsuz	43	.67**
Sosyal Becerileri Değ. Ölç.		

p<.01**

Tablo 7’de araştırmacı tarafından geliştirilen “Zorbalık Davranış Eğilim Ölçeği” ile Erdoğan (2003) tarafından uyarlanan “Matson Çocuklarda Sosyal Becerileri Değerlendirme Ölçeği” arasındaki ilişkiyi bulmak için Pearson Moment Correlation katsayısı kullanılmıştır. İki ölçek arasında pozitif bir ilişki ($r=.67$, $p<.01$) vardır. Zorbalık Davranış Eğilim Ölçeğinden yüksek puan alan öğrenciler, Matson Çocuklarda Olumsuz Sosyal Becerileri Değerlendirme Ölçeği de yüksek puan almaktadır. Bu sonuca göre Zorbalık tutumları yükseldikçe, Olumsuz Sosyal Becerileride yükselmektedir. Zorbalık, anti-sosyal ve saldırgan bir harekettir. Zorbalığın genellikle sosyal becerileri göstermedeki yetersizliklerden ve ön yargılardan meydana geldiği düşünülmektedir. Zorbalık bu kavramsal yapı içerisinde dikkate alındığında olumsuz sosyal beceriler artıkça zorbalık eğilimin de arttığı söylenebilir(Sutton, Smith, Swettenham, 1999).

Tablo .8

Kriter(Zorbalık Davranış Eğilim Ölçeği-Matson Çocuklarda Olumlu Sosyal Becerileri Değerlendirme Ölçeği) Geçerliği Sonuçları

	n	r
Zorbalık Davranış Eğilim Ölçeği	43	
Matson Çocuklarda Olumlu Sosyal Becerileri Değ. Ölç.	43	-.47**

p<.01**

Tablo 8’de “Zorbalık Davranış Eğilim Ölçeği” ile “Matson Çocuklarda Olumlu Sosyal Becerileri Değerlendirme Ölçeği” arasındaki ilişkiyi bulmak için Pearson Moment Correlation katsayısı kullanılmıştır. İki ölçek arasında negatif bir ilişki ($r=-.47$, $p<.001$) vardır. Zorbalık Davranış Eğilim Ölçeğinden yüksek puan alan öğrenciler, Matson Çocuklarda Olumlu Sosyal Becerileri Değerlendirme Ölçeği den düşük puan almaktadır. Bu sonuca göre çocukların Zorbalık tutumları yükseldikçe, Olumlu Sosyal Becerileride azalmaktadır.

4.Yapı Geçerliği:

Ölçeğin, ilgili kavram ya da kavramsal yapının tümünü ölçme yeteneğini gösterir (Portney & Watkins,1993).Bir ölçeğin ve ondan elde edilen puanın gerçekten ne anlama geldiğini araştırma sürecidir. Psikolojik ölçekler için yapı geçerliği birinci derecede önem taşır.

Örneklem büyüklüğünün yeterliliğinin saptanması için Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) testi yapılmıştır.Kaiser’de bulunan değer 1’e yaklaştıkça mükemmel , .50’nin altında ise kabul edilemez. Kaiser değeri .90’lar da mükemmel, .80’ler de çok iyi, .70’ler de ve .60’lar da orta olarak kabul edilir (Tarkun,1994).

Tablo.9
Kaiser-Mayer-Olkin Sonuçları

Kaiser-Meyer-Olkin Örneklem Yeterliliği		.835
Bartlett's Test of Sphericity	Ki-kare Değeri	5351.99**
	S. Derecesi	2211

P<.01**

Tablo 9’da araştırmada KMO .83 olarak bulunmuştur. Ayrıca verilerin çok değişkeli normal dağılımdan geldiği Bartlett’s testi ile test edilmiş Bartle testi soucu ($p<.01$, 5351,99) manidardır. Bu analizlerin sonucunda örneklem büyüklüğünün yeterli değişkenlerin çok değişkenli normal dağılımdan geldiği söylenebilir(Tarkun, Aydın,1996).Bu çalışmada faktör analizi yük matrisi .30 ve üzerindeki maddeler alınmıştır.

Tablo.10
Faktör Analizi Sonuçları

Faktör	Özdeğer	Açıklanan Varyans %	Kümülatif %
1	7.707	11.503	11.503
2	7.197	10.742	22.244
3	5.912	8.824	31.068
4	5.404	8.065	39.133

Tablo 10’da incelendiğinde, analize alınan 67 maddenin öz değeri 1’den büyük olan 4 faktör altında toplandığı görülmektedir. Bu dört faktör ölçeğin birlikte test toplam varyansını açıklama yüzdesi %39.133’tür. Dört faktör içersinde özdeğeri en yüksek olan 7.707 ile birinci faktör tek başına test toplam varyansının %11.503’ünü karşılamaktadır. İkinci faktörün özdeğeri 7.197 olarak bulunmuştur ve tek başına test toplam varyansının 10.742’sini karşılamaktadır. Üçüncü faktörün özdeğeri 5.912’dir açıkladığı toplam varyans ise 8.824’tür. Sonuncu ve dördüncü faktörün özdeğeri 5.404’tür ve açıkladığı toplam varyans 8.065 olmuştur. Buna göre, analizde önemli faktör olarak ortaya çıkan dört faktörün birlikte, maddelerdeki toplam varyansın ve ölçeğe ilişkin varyansın çoğunluğunu açıkladıkları görülmektedir.

Tablo:11

Faktörlere Göre Sorulara Verilen İsimler

Faktörler	Maddeler
1.Faktör: Fiziksel Zorbalık	7.11.13.14.23.26.28.31.33.39.41.43.47.48.50.53 54.58.68.74.78.
2.Faktör:Sözel Zorbalığı	10.52.70.71.80.81.82.83.84.87.91.92.94.95.96.9 7.3.62.65.73.77.
3.Faktör:Eğlence Amaçlı Zorbalık	29.35.51.56.57.61.63.66.69.75.79.88.89.
4.Faktör: Duygu Zorbalığı	12.15.18.24.25.46.49.93.

Birinci faktörde, fiziksel olarak vurmak, itmek, dövmek, tartaklamak gibi zorbaca davranışları içeren maddelerden oluşmaktadır. Bu faktöre göre öğrencinin okuldaki zorbalık tutumunun fiziksel boyutunu ortaya çıkartmaya çalışan sorulardan oluşmaktadır. Olweus (1995) zorbalığı tanımlarken bir kişinin bilerek ve isteyerek diğer bir kişiye acı vermeyi veya yaralamayı ya da rahatsız etmeyi denemesini olumsuz davranışlar olarak tanımlamıştır. Bu olumsuz davranışların, zorbalığın fiziksel boyutunu oluşturduğunu belirtmektedir.

Örnek maddeler;

- 7. Hoşlanmadığım birinin gruba girmesini istemem.
- 11.Oyun oynarken koyduğum kurallara uymayanı döverim.
- 13.Sınıfta birini incitecek şeyler söylediysem o bunu hak etmiştir.
- 14.Küçük çocuklar korkutulduğunda yüzlerindeki ifade çok komik oluyor.
- 23.Bana hoşlanmadığım bir hareket yapılırsa tokat atarım.
- 26.Beni kızdıran kişilere vurmak isterim.

İkinci faktör, zorbalık tutumunun sözel boyutunu ortaya çıkarmayı amaçlayan sorulardan oluşmaktadır. Bu sorular isim takma, küçük düşürme,hakkında söylenti yayma, alay, kötü şakalar yapma gibi ifadelerden oluşmaktadır(Boulton, Trueman & Flemington, 2002; Dake, Price & Tellijohann, 2003) . Besag (1995) göre zorbalık eyleminin zorba ile mağdurun uyumsuz bir sosyal süreçte iç içe geçmiş ve kolaylıkla krize dönüşebilecek bir sosyal davranış bağlamında ele alınması gerektiğini belirtmektedir.

Örnek maddeler;

- 10.Sessiz bir öğrenciyi kızdırmak kolaydır.
- 52.Sınıfta benden hoşlanmadığımı hissettiğim kişiye küçük düşürücü sözler söylerim.
- 70.Şaka olsun diye birisine isim takmak hoşuma gider.
- 71.Benim istediğimi yapmayan birisi ile konuşmam.
- 80.İlginç giyinen birisine takılmaktan hoşlanırım.

Üçüncü faktör, Eğlence Amaçlı Zorbalıktır. Zorbalık eğlenmek için veya şaka amaçlı davranışları içeren bir oyun olarak düşünülmektedir. Bu tür zorbaca davranışlarda bulunan kişiler genellikle mağdura verdikleri zarar ve üzüntünün farkında değildirler.

Rigby ve Slee (1991) yılında Avustralya'da 8-12 yaşları arasındaki 667 çocuk arasında kurbanlara yönelik tutumları belirlemeye çalışmıştır. Bu çalışmada çocukların %10'u mağduru seyretmenin eğlenceli olduğunu belirtmişlerdir. Bu alt boyutta yapılan davranışlar kötü niyetle yapılmayıp, mağdurun iyiliği için yapıldığı iddia edilen ama kişinin neşesini kaçıran, hevesini kıran davranışları içerir.

Bu faktörde yer alan 49 nolu madde tersine maddedir.

Örnek maddeler;

- 56.Benden güçsüz çocuklarla dalga geçmek hoşuma gider.
- 57.Bazı çocukları sinirlendirmek içindefeterine abuk sabuk yazılar yazarım.
- 63.Benden küçük çocuklarla dalga geçmekten hoşlanırım.
- 66.Kendimden güçsüz çocuklara takılmak eğlencelidir.
- 75.Sınıfta birisi kırıldığı zaman onu anlayabiliyorum
- 89.Sınıfta birisi utanınca yüzündeki ifade beni güldürür.

Dördüncü faktör de ise zorbalığın duygusal boyutunu oluşturan ifadelerden oluşmaktadır. Bu faktör, kırıcı sözler, şakalar, duyguları önemsemeyen ve anlayamayan, empati becerisini gösteremeyen ifadelerden oluşmaktadır. Xin (2001) zorbaların ilişkilerinde empatik bir yaklaşım göstermediklerini belirtmektedir. Borg(1998) araştırmasında duygularda belirsizlik ve tatmin olamama duygusunun ortaokuldaki çocuklarda daha fazla görüldüğünü belirtmektedir.

Bu faktörde yer alan 9,11,26 ve 29 nolu maddeler tersine maddelerdir.

Örnek maddeler;

- 12.Hareketleri ile beni sinirlendiren birisine kötü sözler söylerim.
- 15.Yaptığım esprilerden dolayı arkadaşlarımla utanması beni güldürür.
- 18.Düşüncelerimi başkaları ile paylaşıyorum.
- 24.Sıkıntımı arkadaşlarımla konuşarak hafifletirim.
- 25.Sınıfta birisine küfür etmek beni sakinleştirir.
- 34.Sınıfta nedensiz yere birisine bağrılır.

Güvenirlilik Analizi

Güvenirlilik analizi, her hangi bir konuda örnekleme oluşturan birimler üzerinden veri toplamak amacı ile geliştirilen ölçme aracını oluşturan ifadelerin kendi aralarında tutarlılık gösterip göstermediğini test etmek amacı ile kullanılır. Diğer bir anlatımla, testi dolduran kişilerin ölçme aracını oluşturan ifadelere vermiş oldukları cevaplardan hareket ile deneklere yöneltilen ifadelerin tümünün aynı konuyu ölçüp ölçmediğini test etmektir(Ural, Kılıç.2005).

Özgüven (1994)Güvenirliliği “bir ölçme aracının ölçme sonuçlarındaki kararlılık derecesi” olarak tanımlamak-tadır. Testten bireylerin aldıkları puanların kararlı olması önemlidir. Çünkü testlerden elde edilen puanlar bireyler hakkında alınacak önemli kararlarda temel bilgi kaynağı olmaktadır. Güvenirlilik bir “var” ya da “yok” konusu olmaktan çok bir derece meselesidir.

İlgili kaynaklarda güvenirlilik için verilen tanımlar, birbirine eşdeğer ya da birbirini tamamlayan anlatımlardır. Özetle güvenirlilik; değişmezlik, yeterlilik, kestirim, eşdeğerlik ve tutarlılığın sağlanmasını anlatır (McLaughlin ve Marasculio,1990;Wood ve Haber1994). Diğer deyişle, ölçüm aracının yinelenebilir sonuç verme yeteneğidir. Kavramsal ve istatistiksel olarak güvenirlilik, bir testteki gerçek farklılıkların, toplam farklılığa oranıdır (Peirce,1995).

Ölçeğin Güvenirliliğini Bulma Yöntemleri

Bir ölçeğin güvenirlilik katsayısının bulunmasında çeşitli yöntemlerden yararlanılmaktadır. Bu yöntemler; hata kaynaklarından hangisinin dikkate alınıp alınmadığına, içinde bulunulan koşullara, ölçeğin tekrar uygulama olasılığının bulunup bulunmamasına, ölçeğin paralel formunun varlığına ya da yokluğuna, ölçeğin bir güç ya da hız testi oluşuna göre seçilip kullanılmaktadır (Özgüven,2000;Salkind,2000;Tezbaşaran,1996;Portney ve Watkins,1993).

Ölçme aracını oluşturan ifadelerin birbirleriyle tutarlılık gösterip göstermediği,aralarındaki ilişkinin ölçülmesiyle ortaya çıkar. *Güvenirlilik Katsayısı* bir çok halde”korelasyon katsayısı” olarak ifade edilmektedir. Güvenirlilik katsayısı, gerçek ölçümlerin varyansının gözlenen puanların (gerçek ölçüm ve hatadan oluşur) varyansına oranıdır. Güvenirlilik katsayısı, 0 ile 1 arasında değerler alır ve bu değer 1’e yaklaştıkça güvenirlilik artar (Tekin, 2000).

Herhangi bir ölçek uyarlama çalışmasında bunlardan hangisinin kullanılması gerektiğine kolayca verilen bir yanıt yoktur. Aynı durumda kullanılacak çeşitli güvenilirlik katsayıları olabilir. Araştırma problemi, kullanılacak ölçek, toplanacak veri türü ve yanıtlardaki olası objektifliğe göre birden fazla, çeşitli güvenilirlik sınamaları seçilebilir.

Gerçek ölçümlerin bilinmemesi, dolaylı yoldan güvenilirlik katsayısı hesaplanması için bu araştırmada bazı yöntemlere başvurulmuştur. Bunlar;

1. Test-Tekrar Test

Test-tekrar test güvenilirliği, bir ölçme aracının uygulamadan uygulamaya tutarlı sonuçlar verebilme, zamana göre değişmezlik gösterebilme gücüdür (Karasar,1995;Öner,1987;Öner,1997). Bu yöntem ölçülen niteliğin kararlı olduğu durumlarda uygulanır. Testin ölçtüğü niteliğin sürekli değişkenlik gösterdiği durumlarda kullanılmaz. Bu araştırmada test güvenilirliğini kestirmek için, *aralıklı yöntem* kullanılmıştır. Aralıklı yöntem; test iki ile dört hafta gibi bir zaman aralığı ile aynı gruba belli bir zaman aralığıyla iki kez uygulanır. Daha sonra bireylerin birinci uygulamada aldıkları puanlarla ikinci uygulamada aldıkları puanlar arasındaki korelasyon bulunur. Elde edilen korelasyon katsayısı testin güvenilirlik katsayısıdır.

Olası sınırlılıklarına karşın bir testin zamana göre değişmezliğinin en önemli ölçütü olan test-tekrar test tekniği, en sık kullanılan ve önerilen güvenilirlik göstergesidir (Çam.1991;Naıcivan,1993).

Tablo .12

Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeğinin Alt Ölçekleri Bazında Test-Tekrar Test Sonuçları

	n	r
Faktör I.	78	.74**
Faktör II.	78	.80**
FaktörIII.	78	.75**
Faktör IV	78	.70**
Toplam	78	.90**

p<.01**

Tablo 12’de görüldüğü gibi Zorbalık Davranış Eğilim Ölçeğinin kararlılık anlamında güvenilirliğini belirlemek amacıyla toplamda test-tekrar test güvenirligi $p<.01$ düzeyinde $r= .90$ bulunmuştur .Zorbalık Davranış Eğilim ölçeğinin ön test son test uygulamaları arasındaki ilişkiye faktörler bazında bakıldığında, Faktör I’in ön –son uygulamaları arasındaki ilişki $r=.74$, $p<.01$; FaktörII’in ön-son uygulamaları arasında $r=.80$, $p<.01$; Faktör III’ün ön-son uygulamaları arasında $r=.75$ $p<.01$; Faktör IV’ün ön-son uygulamaları arasında $r=.70$ $p<.01$ düzeyinde anlamlı ilişkiler bulunmuştur.

Tablo 13’de Zorbalık Davranış Eğilimi ölçeğinin, araştırma kapsamı içerisinde alt ölçekleri bazında “t” testi sonuçları verilmiştir.

Tablo 13.

Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeğinin Alt Ölçekler için “t”Testi Analizi Sonuçları

ALT ÖLÇEKLER	n	t-Değeri	p
Fiziksel Zorbalık	70	1.560	-
Sözel Zorbalık	70	1.936	-
Eğl.Amaçlı Zorbalık	70	.963	-
Duygu Zorbalığı	70	.936	-

“t” testi yöntemi ile bütün alt ölçekler temelinde elde edilen sonuçlar arasında manidar bir farklılık bulunmamıştır (Tablo.13).

2. İç Tutarlılık Katsayısı:

İç tutarlılığın dayandığı temel görüş, her ölçme aracının belli bir amacı gerçekleştirmek (bir bütünü oluşturmak) üzere, birbirinden deneysel olarak bağımsız ünitelerden oluştuğu ve bunların bir bütün içinde, bilinen ve birbirine eşit ağırlıklara sahip olduğu varsayımıdır (Karasar,1995)

Her bir sorunun varyansına dayalı Cronbach α değeri hesaplanır. Likert tipi bir ölçeğin güvenilirliğini kestirmek için, öncelikle Cronbach α katsayısının kullanılması gerekir. Birbiriyle yüksek ilişki gösteren maddelerden oluşan ölçeklerin α kat sayısı yüksek olur. Cronbach α katsayısı ölçek içinde bulunan maddelerin iç tutarlılığının, homojenliğinin bir ölçüsüdür. Ölçeğin α katsayısı ne kadar yüksek olursa ölçekte bulunan maddelerin o ölçüde bir birleriyle tutarlı ve aynı özelliğin öğelerini yoklayan maddelerden oluştuğu şeklinde yorumlanır. Likert tipi ölçeklerde öncelikle iç tutarlılığın sağlanması gerekir. Bunun için en uygun yol Cronbach α güvenilirlik katsayısının hesaplanmasıdır. Likert tipi bir ölçekte yeterli sayılabilecek güvenilirlik katsayısı olabildiğince 1'e yakın olmalıdır(Tezbaşaran,1996).

Testi yarılama yöntemi, motivasyon, yorgunluk ya da zaman içerisinde performansı etkileyebilecek testlerde kullanılır. Bunun için testin iki ayrı yarıya ayrılmasına dayalı (Split-half) Spearman ve Guttman değerleri hesaplanır. Split-half (iki eşit bölüme ayırma), testi yarılama yöntemi ile elde edilen güvenilirlik "İç Tutarlılık" olarak da bilinmektedir. Bu yöntemde test bir kez bir gruba uygulanır ve puanlanmadan önce iki yarıya ayrılmaktadır. Testin iki yarısı ayrı puanlanmakta bireylerin iki yarıdan aldıkları puanlar arasındaki korelasyon bulunmaktadır. Ancak, elde edilen bu korelasyon katsayısı testin yarısına ilişkin bir katsayıdır. Güvenilirlik katsayısının hesaplanmasında Split-half, gibi bazı istatistiksel yöntemle Spearman ve Guttman değerleri hesaplanır. Bu değerlere İç tutarlık Katsayıları denir. Güvenilirlik analizi için bu yöntemlerin kullanımında ölçülecek konuya ilişkin ölçekteki soru sayısının $k > 20$ ve denek sayısının $n > 50$ 'den fazla olmasına dikkat edilir(Ural & Kılıç,2005).

Testin total güvenilirliğini saptadıktan sonra madde bazında güvenilirlik hesaplarına geçilir.

İç tutarlılığı sağlayan bir başka yöntemde “Madde Toplam Korelasyonları”nın hesaplanmasıdır. madde toplam (item-total), madde hariç (item-remainder), ölçekteki maddelerin ölçülmek istenen konuyu ne kadar temsil ettiğini gösterir.

İç tutarlılığı belirlemede “ayrıt edicilik analizi” kullanılmaktadır. Bu yöntemde, araştırmaya katılan kişilerin ölçekten aldıkları puanların üst ve alt çeyreklikleri (%27) arasında ilişkisiz grup t testi karşılaştırması ile elde edilen puanlardır. Bir maddeye verilen cevapların alt ve üst gruplar arasında bir farklılık oluşturup oluşturmadığı diğer bir ifade ile ayırt etme gücünü ortaya koymaktadır (Ergin,1995).

Tablo.14

Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeğinin İç Tutarlılık Katsayıları

	n	r
Cronbach α	152	0.95**
Spearman Brown	152	0.87**
Guttman	152	0.87**

p<.01**

Tablo 14 'de olduğu gibi testin bütünü için total Cronbach Alpha değeri $\alpha= 0.95$ olarak hesaplanmıştır. Ayrıca analiz sonucunda ölçekteki tüm maddelerin alpha değeri pozitif bir şekilde etkilediği görülmektedir. Cronbach Alpha Katsayısının yanı sıra maddelerin iki eşdeğer yarıya bölünmesi ile elde edilen güvenilirlik (Split-Half Reliability) ayrıca hesaplanmıştır. Buna bağlı olarak Guttman değeri (Guttman split-Half) 0.87; Spearman değeri (Equal-Length Spearman-Brown) 0.87 olarak hesaplanmıştır. Bu sonuçlar açıkça göstermektedir ki test yüksek iç tutarlılığa sahiptir.

Testin genel güvenilirliğinin sınanmasından sonra Zorbalık Davranış Eğilimi testinin madde analiz işlemlerine geçilmiştir.

Tablo.15

Zorbalık Eğilim Ölçeğinin Madde Analizi Sonuçları

	Item total			Item remainder		Madde ayırdedicilik		
	n	r	p	r	p	t	sd	p
M3	152	.308	.000	.281	.000	2.793	113	.005
M7	152	.333	.000	.307	.000	3.141	113	.002
M10	152	.521	.000	.498	.000	5.941	113	.000
M11	152	.659	.000	.641	.000	9.438	113	.000
M12	152	.551	.000	.536	.000	6.903	113	.000
M13	152	.356	.000	.325	.000	3680	113	.000
M14	152	.495	.000	.464	.000	6,371	113	.000
M15	152	.544	.000	.520	.000	6,433	113	.000
M18	152	.358	.000	.336	.000	2,612	113	.010
M23	152	.583	.000	.563	.000	7,147	113	.000
M24	152	.319	.000	.291	.000	2,273	113	.025
M25	152	.724	.000	.714	.000	10,343	113	.000
M26	152	.607	.000	.585	.000	8,949	113	.000
M28	152	.487	.000	.464	.000	6,134	113	.000
M29	152	.230	.004	.193	.005	3,103	113	.002
M31	152	.620	.000	.603	.000	7,628	113	.000
M33	152	.485	.000	.461	.000	5,839	113	.000
M34	152	.585	.000	.564	.000	6,237	113	.000
M35	152	.414	.000	.386	.000	4,918	113	.000
M37	152	.456	.000	.434	.000	4,082	113	.000
M38	152	.603	.000	.584	.000	6,423	113	.000
M39	152	.401	.000	.383	.000	3,869	113	.000
M41	152	.731	.000	.721	.000	12,138	113	.000
M42	152	.511	.000	.492	.000	6,898	113	.000
M43	152	.637	.000	.628	.000	9,056	113	.000
M46	152	.393	.000	.363	.000	5,524	113	.000
M47	152	.512	.000	.494	.000	6,350	113	.000

M48	152	.652	.000	.632	.000	10,269	113	.000
M49	152	.270	.001	.245	.005	2,339	113	.021
M50	152	.512	.000	.485	.000	5,657	113	.000
M51	152	.623	.000	.603	.000	7,980	113	.000
M52	152	.548	.000	.532	.000	6,131	113	.000
M53	152	.661	.000	.645	.000	9,904	113	.000
M54	152	.629	.000	.614	.000	7,922	113	.000
M56	152	.448	.000	.422	.000	6,225	113	.000
M57	152	.409	.000	.383	.000	5,128	113	.000
M58	152	.534	.000	.511	.000	6,992	113	.000
M61	152	.364	.000	.330	.000	4,551	113	.000
M62	152	.556	.000	.532	.000	8,186	113	.000
M63	152	.376	.000	.345	.000	6,689	113	.000
M65	152	.457	.000	.437	.000	5,456	113	.000
M66	152	.453	.000	.429	.000	6,534	113	.000
M68	152	.547	.000	.523	.000	6,388	113	.000
M69	152	.643	.000	.627	.000	9,691	113	.000
M70	152	.623	.000	.606	.000	9,507	113	.000
M71	152	.599	.000	.578	.000	8,089	113	.000
M73	152	.518	.000	.499	.000	6,652	113	.000
M74	152	.321	.000	.291	.000	2,991	113	.003
M75	152	.257	.001	.224	.005	3,917	113	.000
M77	152	.489	.000	.469	.000	6,784	113	.000
M78	152	.584	.000	.566	.000	7,816	113	.000
M79	152	.372	.000	.346	.000	5,673	113	.000
M80	152	.496	.000	.479	.000	5,684	113	.000
M81	152	.685	.000	.674	.000	10,534	113	.000
M82	152	.657	.000	.644	.000	8,723	113	.000
M83	152	.522	.000	.504	.000	6,324	113	.000
M84	152	.530	.000	.505	.000	6,331	113	.000
M87	152	.466	.000	.442	.000	5,258	113	.000
M88	152	.373	.000	.343	.000	5,251	113	.000
M89	152	.437	.000	.408	.000	5,444	113	.000

M91	152	.421	.000	.396	.000	4,845	113	.000
M92	152	.389	.000	.368	.000	2,878	113	.005
M93	152	.613	.000	.591	.000	7,391	113	.000
M94	152	.661	.000	.641	.000	8,620	113	.000
M95	152	.537	.000	.520	.000	6,956	113	.000
M96	152	.434	.000	.410	.000	4,913	113	.000
M97	152	.620	.000	.606	.000	7,289	113	.000

Tablo 15’de görüldüğü gibi madde toplam (item-total), madde hariç (item-remainder) ve madde ayırdediciliği analizleri gerçekleştirilmiştir. İtem-total ve item-remainder analizlerinde tüm puan türleri için $p < .01$ seviyesinde anlamlı sonuçlar elde edilmiştir. Üst %27’lik puan grubu ile alt %27’lik puan grupları arasında ilişkisiz grup t testi yapılmıştır. Zorbalık Davranış Eğilim ölçeğinin 24 ve 49. Maddeleri $p < .05$ düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Bu iki madde dışında tüm maddelerin puanları $p < .01$ düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Bir maddenin bir test kapsamında kalabilmesi için en azından birinde anlamlı olması gerekmektedir. Tablo13’ün incelenmesi sonucunda hiçbir madde üç teknikte de anlamsız sonuç vermemektedir. Bu nedenle bütün maddelerin test kapsamında kalmasına karar verilmiştir (Ergin,1995, Ergin,1995).

Fiziksel Zorbalık Alt Ölçeği İçin Güvenirlik Çalışmasına İlişkin Bulgular

Tablo 16.

Fiziksel Zorbalık Alt Ölçeğinin İç Tutarlılık Katsayıları

	n	r
Cronbach α	152	0.90**
Spearman Brown	152	0.87**
Guttman	152	0.89**

$p < .01$ **

Tablo 16’da olduğu gibi Fiziksel Zorbalık Alt testin bütünü için total Cronbach Alpha değeri $\alpha = 0.90$ olarak hesaplanmıştır. Ayrıca analiz sonucunda alt ölçekteki tüm maddelerin alpha değeri pozitif bir şekilde etkilediği görülmektedir. Cronbach Alpha Katsayısının yanı sıra maddelerin iki eşdeğer yarıya bölünmesi ile elde edilen güvenirlilik (Split-Half Reliability)

ayrıca hesaplanmıştır. Buna bağlı olarak Guttman değeri (Guttman split-Half) 0.89; Spearman değeri (Equal-Length Spearman-Brown) 0.87 olarak hesaplanmıştır. Bu sonuçlar açıkça göstermektedir ki Fiziksel Zorbalık Alt ölçeği yüksek iç tutarlılığa sahiptir.

Tablo.17

Fiziksel Zorbalık Alt Ölçeğinin Madde Analizi Sonuçları

Maddeler	Item total		Item Remainder		Ayırtedicilik	
	r	p	r	p	t	p
7	.501	p<.01	.470	p<.01	5.216	p<.01
11	.660	p<.01	.650	p<.01	9.260	p<.01
13	.518	p<.01	.493	p<.01	6.307	p<.01
14	.589	p<.01	.564	p<.01	7.245	p<.01
23	.673	p<.01	.654	p<.01	10.683	p<.01
26	.652	p<.01	.634	p<.01	10.768	p<.01
28	.546	p<.01	.526	p<.01	5.953	p<.01
31	.627	p<.01	.618	p<.01	9.012	p<.01
33	.628	p<.01	.604	p<.01	9.425	p<.01
39	.507	p<.01	.486	p<.01	5.078	p<.01
41	.731	p<.01	.724	p<.01	11.320	p<.01
43	.667	p<.01	.659	p<.01	9.981	p<.01
47	.578	p<.01	.568	p<.01	6.815	p<.01
48	.738	p<.01	.729	p<.01	11.756	p<.01
50	.535	p<.01	.541	p<.01	6.337	p<.01
53	.675	p<.01	.654	p<.01	10.172	p<.01
54	.661	p<.01	.655	p<.01	10.108	p<.01
58	.624	p<.01	.605	p<.01	9.583	p<.01
68	.603	p<.01	.585	p<.01	8.748	p<.01
74	.405	p<.01	.389	p<.01	4.507	p<.01
78	.602	p<.01	.583	p<.01	9.406	p<.01

Tablo 17 'de görüldüğü üzere Fiziksel Zorbalık Alt Ölçeğinin madde toplam (item-total), madde hariç (item-remainder) ve madde ayırtediciliği analizleri gerçekleştirilmiştir. İtem-total ve item-remainder analizlerinde tüm maddeler için p<.01 seviyesinde anlamlı

sonuçlar elde edilmiştir. Üst %27'lik puan grubu ile alt %27'lik puan grupları arasında yapılan ilişkisiz grup t testinde tüm maddeler $p < .01$ düzeyinde anlamlık göstermektedir.

Sözel Zorbalık Alt Ölçeği İçin Güvenirlik Çalışmasına İlişkin Bulgular

Tablo 18.

Sözel Zorbalık Alt Ölçeğinin İç Tutarlılık Katsayıları

	n	R
Cronbach α	152	0.89**
Spearman Brown	152	0.88**
Guttman	152	0.87**

$p < .01$ **

Tablo 18'da olduğu gibi Sözel Zorbalık alt testin bütünü için total Cronbach Alpha değeri $\alpha = 0.89$ olarak hesaplanmıştır. Ayrıca analiz sonucunda alt ölçekteki tüm maddelerin alpha değeri pozitif bir şekilde etkilediği görölmektedir. Cronbach Alpha Katsayısının yanı sıra maddelerin iki eşdeğer yarıya bölünmesi ile elde edilen güvenirlik (Split-Half Reliability) ayrıca hesaplanmıştır. Buna bağlı olarak Guttman değeri (Guttman split-Half) 0.87; Spearman değeri (Equal-Length Spearman-Brown) 0.88 olarak hesaplanmıştır. Bu sonuçlar açıkça göstermektedir ki Sözel Zorbalık Alt ölçeği yüksek iç tutarlılığa sahiptir.

Tablo.19

Sözel Zorbalık Alt Ölçeğinin Madde Analizi Sonuçları

Maddeler	Item total		Item Remainder		Ayırtdedicilik	
	r	p	r	P	t	p
3	.462	$p < .01$	.443	$p < .01$	2.723	$p < .01$
10	.540	$p < .01$	.516	$P < .01$	4.876	$p < .01$
52	.669	$p < .01$	.655	$p < .01$	5.091	$p < .01$
62	.633	$p < .01$	.614	$p < .01$	6.418	$p < .01$
65	.598	$p < .01$	.576	$p < .01$	4.938	$p < .01$
70	.721	$p < .01$	.704	$p < .01$	7.465	$p < .01$
71	.621	$p < .01$	.600	$p < .01$	7.695	$p < .01$
73	.697	$p < .01$	.677	$p < .01$	6.807	$p < .01$

77	.579	p<.01	.552	p<.01	4.388	p<.01
80	.514	p<.01	.495	p<.01	5.240	p<.01
81	.470	p<.01	.460	P<.01	9.666	p<.01
82	.466	p<.01	.454	p<.01	8.915	p<.01
83	.687	p<.01	.665	p<.01	5.254	p<.01
84	.619	p<.01	.587	p<.01	4.904	p<.01
87	.510	p<.01	.490	p<.01	4.269	p<.01
91	.628	p<.01	.605	p<.01	4.308	p<.01
92	.401	p<.01	.387	p<.01	2.571	p<.01
94	.573	p<.01	.552	p<.01	6.733	p<.01
95	.546	p<.01	.561	p<.01	5.826	p<.01
96	.608	p<.01	.586	p<.01	4.040	p<.01
97	.564	p<.01	.543	p<.01	6.630	p<.01

Tablo 19 'da görüldüğü üzere Sözel Zorbalık Alt Ölçeğinin madde toplam (item-total), madde hariç (item-remainder) ve madde ayırdediciliği analizleri gerçekleştirilmiştir. İtem-total ve item-remainder analizlerinde tüm maddeler için p<.01 seviyesinde anlamlı sonuçlar elde edilmiştir. Üst %27'lik puan grubu ile alt %27'lik puan grupları arasında yapılan ilişkisiz grup t testinde tüm maddeler p<.01 düzeyinde anlamlık göstermektedir.

Eğlence Amaçlı Zorbalık Alt Ölçeği İçin Güvenirlik Çalışmasına İlişkin Bulgular

Tablo 20.

Eğlence Amaçlı Zorbalık Alt Ölçeğinin İç Tutarlılık Katsayıları

	n	r
Cronbach α	152	0.83**
Spearman Brown	152	0.84**
Guttman	152	0.83**

p<.01**

Tablo 20'de olduğu gibi Eğlence Amaçlı Zorbalık testin bütünü için total Cronbach Alpha değeri $\alpha = 0.83$ olarak hesaplanmıştır. Ayrıca analiz sonucunda alt ölçekteki tüm maddelerin alpha değeri pozitif bir şekilde etkilediği görülmektedir. Cronbach Alpha

Katsayısının yanı sıra maddelerin iki eşdeğer yarıya bölünmesi ile elde edilen güvenilirlik (Split-Half Reliability) ayrıca hesaplanmıştır. Buna bağlı olarak Guttman değeri (Guttman split-Half) 0.83; Spearman değeri (Equal-Length Spearman-Brown) 0.84 olarak hesaplanmıştır. Bu sonuçlar açıkça göstermektedir ki Eğlence Amaçlı Zorbalık Alt ölçeği yüksek iç tutarlılığa sahiptir.

Tablo.21

Eğlence Amaçlı Zorbalık Alt Ölçeğinin Madde Analizi Sonuçları

Soru No	Item total		Item Remainder		Ayırtedicilik	
	r	p	r	p	t	p
29	.406	p<.01	.365	P<.01	1.642	p>.01
35	.588	p<.01	.553	P<.01	4.811	p<.01
51	.609	p<.01	.586	P<.01	6.818	p<.01
56	.652	p<.01	.630	P<.01	5.570	p<.01
57	.613	p<.01	.591	P<.01	3.728	p<.01
61	.502	p<.01	.478	P<.01	4.218	p<.05
63	.621	p<.01	.579	p<.01	3.946	p<.05
66	.664	p<.01	.630	p<.01	4.470	p<.01
69	.632	p<.01	.603	p<.01	7.359	p<.01
75	.473	p<.01	.430	p<.01	2.383	p<.01
79	.613	p<.01	.570	p<.01	3.810	p<.01
88	.490	p<.01	.462	p<.01	4.472	p<.01
89	.546	p<.01	.510	p<.01	3.234	p<.01

Tablo 21’de görüldüğü üzere Eğlence Amaçlı Zorbalık Alt Ölçeğinin madde toplam (item-total), madde hariç (item-remainder) ve madde ayırtediciliği analizleri gerçekleştirilmiştir. İtem-total ve item-remainder analizlerinde tüm maddeler için p<.01 seviyesinde anlamlı sonuçlar elde edilmiştir. Üst %27’lik puan grubu ile alt %27’lik puan grupları arasında yapılan ilişkisiz grup t testinde madde 29 p>.01 düzeyinde anlamsızlık gösterirken diğer tüm maddeler p<.01 düzeyinde anlamlılık göstermektedir. Bir maddenin bir test kapsamında kalabilmesi için en azından birinde anlamlı olması gerekmektedir. Tablo 21’ in incelenmesi sonucunda hiçbir madde üç teknikte de anlamsız sonuç vermemektedir. Bu

nedenle bütün maddelerin test kapsamında kalmasına karar verilmiştir (Ergin,1995, Ergin,1995).

Duygu Zorbalığı Alt Ölçeği İçin Güvenirlik Çalışmasına İlişkin Bulgular

Tablo . 22

Duygu Zorbalığı Alt Ölçeğinin İç Tutarlılık Katsayıları

	n	r
Cronbach α	152	0.84**
Spearman Brown	152	0.83**
Guttman	152	0.82**

p<.01**

Tablo 22’de olduğu gibi Duygu Zorbalığı alt testin bütünü için total Cronbach Alpha değeri $\alpha= 0.84$ olarak hesaplanmıştır. Ayrıca analiz sonucunda ölçekteki tüm maddelerin alpha değeri pozitif bir şekilde etkilediği görülmektedir. Cronbach Alpha Katsayısının yanı sıra maddelerin iki eşdeğer yarıya bölünmesi ile elde edilen güvenilirlik (Split-Half Reliability) ayrıca hesaplanmıştır. Buna bağlı olarak Guttman değeri (Guttman split-Half) 0.82; Spearman değeri (Equal-Length Spearman-Brown) 0.83 olarak hesaplanmıştır. Bu sonuçlar açıkça göstermektedir ki Duygu Zorbalığı Alt ölçeği yüksek iç tutarlılığa sahiptir.

Tablo.23

Duygu Zorbalığı Alt Ölçeğinin Madde Analizi Sonuçları

Maddeler	İtem total		İtem Remainder		Ayırteçicilik	
	r	p	r	p	t	p
12	.601	p<.01	.589	p<.01	7.106	p<.01
15	.635	p<.01	.612	p<.01	5.274	p<.01
18	.520	p<.01	.501	p<.01	3.560	p<.01
24	.512	p<.01	.490	p<.01	2.308	p<.05
25	.704	p<.01	.693	p<.01	8.915	p<.01
34	.715	p<.01	.698	p<.01	5.244	p<.01
37	.635	p<.01	.610	p<.01	3.768	p<.01

38	.692	p<.01	.679	p<.01	7.474	p<.01
42	.573	p<.01	.553	p<.01	4.334	p<.01
46	.480	p<.01	.450	p<.01	4.289	p<.01
49	.469	p<.01	.450	p<.01	.867	p>.01
93	.655	p<.01	.634	p<.01	6.172	P<.01

Tablo 23’de görüldüğü üzere Duygu Zorbalığı Alt Ölçeğinin madde toplam (item-total), madde hariç (item-remainder) ve madde ayırdediciliği analizleri gerçekleştirilmiştir. İtem-total ve item-remainder analizlerinde tüm maddeler için p<.01 seviyesinde anlamlı sonuçlar elde edilmiştir. Üst %27’lik puan grubu ile alt %27’lik puan grupları arasında yapılan ilişkisiz grup t testinde madde 49 p>.01 düzeyinde anlamsızlık gösterirken diğer tüm maddeler p<.01 düzeyinde anlamlık göstermektedir. Bir maddenin bir test kapsamında kalabilmesi için en azından birinde anlamlı olması gerekmektedir. Tablo’23 ün incelenmesi sonucunda hiçbir madde üç teknikte de anlamsız sonuç vermemektedir. Bu nedenle bütün maddelerin test kapsamında kalmasına karar verilmiştir (Ergin,1995, Ergin,1995).

Akran Zorbalığı Değerlendirme Anketi:

Akran Zorbalık Değerlendirme Anketi, zorbaca davranışların sıklığı ve biçimi ile ilgili durum tespitine yönelik okullarda yaşanan zorba-kurban problemini aşağıda belirtilen açılardan ölçmeye çalışan 8 sorudan oluşmaktadır. Ayrıca içerik analizinde (Kriter Geçerliği) kullanılmak üzere iki soru bu anketin amacı doğrultusunda sorulmuştur. Bu sorular; zorba-kurban sayısı, zorbaca davranış biçimleri, zorbalığa uğrama süresi, okulda zorbaca davranışların yaşandığı yerler, grubun cinsiyet,sınıf seviyesi, zorba olaylarına yapılan müdahale ve önleme ile ilgilidir. Bu anket hazırlanırken yurt dışında yapılan çalışmalardan yararlanılmıştır (Boulton & Underwood, 1993; Wolke,Woods & Schulz, 2001; Boulton,Trueman & Flemington, 2002; Glover,Gough & Johnson, 2000).(Ek B)

Verilerin Çözümü ve Yorumlanması

Zorbalık Davranış Eğilim ölçeği, Akran Zorbalık Değerlendirme anketi, Kişisel Bilgi formu Sakarya İlköğretim, Yahya Kemal Beyatlı, Celal Yardımcı İlköğretim,Nurettin Teksan İlköğretim, Özel Anakent İlköğretim, Özel Doğa Gökdil İlköğretim,Özel Atacan ilköğretim

okullarında 2004-2005 öğretim yılı içerisinde devam etmekte olan ilköğretim ikinci kademe öğrencilerine uygulanmıştır. Örnekleme seçilen toplam 600 öğrenciye uygulanan anketler sonucunda eksik ve boş bırakılan 114 anket değerlendirme dışında bırakılmıştır. Değerlendirmeye alınan 496 anket verileri bilgisayara kodlanarak girildikten sonra istatistiksel işlemlere geçilmiştir.

İstatistik işlemler için SPSS (Statistical Packet for Social Sciences- Sosyal Bilimler için İstatistik paket Programı)' den yararlanılmıştır. Zorbalık Davranış Eğilimi ile okul türü, sınıf seviyesi, cinsiyeti ve yaş arasında ilişkileri incelemek için öncelikle ölçekten elde edilen puanların normal dağılım özelliği gösterip göstermediğini test etmek için Kolmogorov-Smirnov Z testi uygulanmıştır. Okul türü ve cinsiyet değişkenlerinin zorbalık davranış eğilimi ölçeği ve alt faktörleri bakımından farklılık gösterip göstermediklerini incelemek için "t" testi analizi kullanılmıştır. Yaş, anne-babanın eğitim düzeyi ve ekonomik düzey değişkenlerinin zorbalık davranış eğilimi ölçeği ve alt faktörleri bakımından farklılık gösterip göstermediklerini incelemek için Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) analizi kullanılmıştır. Varyans analizi için yeterli frekans sağlanamadığı kategoriler bulunduğu Non - parametrik Kruskal Wallis H- Testi kullanılmıştır.

Akran Zorbalığı Değerlendirme Anketi içerisinde yer alan sorularla , okul türü, cinsiyet arasındaki ilişkiyi görmek için İki Yönlü Kay-kare testi kullanılmıştır. Bütün istatistiksel işlemlerde en az .05 düzeyinde anlamlılık aranmaktadır. Ayrıca .01 düzeyinde anlamlı çıkan sonuçlar tablolarda açıklanmıştır.

Araştırma Süreci

2003-2004 öğretim yılında zorbalıkla ilgili literatür taraması yapıldı. 2004-2005 öğretim yılı Ocak ayında Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeğinin kapsam geçerliği çalışmaları başladı. Aynı yılın Şubat ayı içerisinde Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeği geliştirmek için Araştırma grubu oluşturuldu. Bilinen grup, Ölçüt-Bağımlılık ve Yapı geçerlik ve Güvenirlik çalışmaları yapıldı. 2004-2005 yılı Mayıs ayında uygulama çalışmaları başladı. 2005-2006 öğretim yılı içerisinde de alandan elde edilen bulguların değerlendirme ve sonuçları yapıldı.

BÖLÜM IV BULGULAR

Bu bölümde, araştırmada ele alınan amaçlar doğrultusunda ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin, Kişisel Bilgi Çizelgesi, Zorbalık Davranış Eğilimleri ölçeği ve Akran Zorbalığı Değerlendirme Anketi ile toplanan bulgulara yer verilmektedir.

Kişisel Bilgi Çizelgesi ile toplanan bulgular aşağıda yer almaktadır.

Tablo.24 Araştırmaya Katılan Okullara Göre Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeğini Cevaplayan Kişi Sayısı ve Yüzdesi

Okullar	n	%
Sakarya ilköğretim Okulu	76	15.33
Osmangazi ilköğretim okulu	84	16.94
Yahya Kemal Beyatlı İlk. O.	84	16.94
Celal Yardımcı ilköğretim O.	77	15.53
Özel Anakent İlköğretim O.	54	10.89
Özel Doğa Gökdil İlk. O.	73	14.72
Özel Atacan İlköğretim O.	48	9.68
Toplam	496	100.3

Tablo.25 Öğrencilerin Okul Türüne göre Dağılımı

Okul Türü	f	%
Resmi	321	64.7
Özel	175	35.3
TOPLAM	496	100.0

Örnekleme toplam 321 öğrenci (%64.7) resmi okullara devam ederken 175 öğrenci (% 35.3) özel ilköğretim okullarına devam etmektedir.

Tablo.26 Öğrencilerin Sınıflara göre Dağılımı

Sınıf	f	%
6. Sınıf	164	33.1
7. Sınıf	173	34.9
8. Sınıf	159	32.1
TOPLAM	496	100

Araştırmanın örnekleminde 6. Sınıf (%33.1) öğrencileri 164 kişi olup 7. Sınıf (%34.9) öğrencileri 173 kişi ve 8.sınıf (%31.1) öğrencileri ise 159 kişidir. Sınıflara göre öğrenci sayılarının oranları birbirine oldukça yakın olduğu görülmektedir.

Tablo.27 Öğrencilerin Cinsiyete göre Dağılımı

Cinsiyet	f	%
Kız	288	58.1
Erkek	208	41.9
TOPLAM	496	100

Araştırmanın örneklemini 496 öğrenciden oluşmaktadır. Örneklem de toplam 288 kız öğrenci (%58.1) ve 208 erkek öğrenci (%41.9) bulunmaktadır.

Tablo.28 Cinsiyet ve Okul Türüne Göre Dağılım

CİNSİYET		OKUL TÜRÜ		TOPLAM
		Resmi İlköğretim Okulları	Özel İlköğretim Okulları	
Kız	N	191	97	288
	%	66.3	33.7	100
Erkek	N	130	78	208
	%	62.5	37.5	100
TOPLAM	N	321	175	496
	%	64.7	35.3	100

Araştırmaya katılan 288 kız öğrencinin 191 (%66.3) resmi ilköğretim, 97'si (%33.7) özel ilköğretim okullarında olup 208 erkek öğrencinin 130'u (%62.5) resmi ilköğretim, 78'i (%37.5) özel ilköğretim okullarındadır.

Tablo.29 Öğrencilerin Yaşa göre Dağılımı

Yaş	f	%
12 yaş	127	25.6
13 yaş	206	41.5
14 yaş	163	32.9
TOPLAM	496	100

Örnekleme katılan öğrencilerin 127'si 12 yaşında (%25.6) da olup 13 yaşında(%41.5) 206 öğrenci, 14 yaş ve üzerinde(32.9) 163 öğrenci bulunmaktadır

Tablo.30 Öğrencilerin Yaş ve Okul Türüne Göre Dağılımı

YAŞ	OKUL TÜRÜ		TOPLAM
	Resmi İlköğretim Okulları	Özel İlköğretim Okulları	
12 Yaş	N	79	127
	%	62.2	100
13 Yaş	N	120	206
	%	58.3	100
14 Yaş ve Üzeri	N	122	163
	%	32.1	100
TOPLAM	N	321	496
	%	152.6	102.9

Araştırmaya katılan 12 yaşında 127 öğrencinin 79'u (%62.2) resmi ilköğretim, 48'si (%37.8) özel ilköğretim okullarında olup 13 yaşında 206 erkek öğrencinin 120'si (%58.3) resmi ilköğretim, 86'si (%23.4) özel ilköğretim okullarındadır. 14 yaş ve üzerinde 163 öğrencinin 122'si (32.1) resmi ilköğretim, 41'i (23.4) özel ilköğretim okullarındadır.

Tablo.31 Öğrencilerin Annenin Eğitim Düzeyine göre Dağılımı

Annenin Eğitim Düzeyi	f	%
Okul-yazar	69	13.9
İlköğretim	236	47.6
Ortaöğretim	112	22.6
YüksekÖğretim	79	15.9
TOPLAM	496	100

Örnekleme katılan öğrencilerin annelerinin eğitim düzeyine göre dağılımları ise okur – yazar (13.9) olan anneler 69, ilköğretimi bitiren annelerin (47.6) sayısı 236 , ortaöğretimi bitiren annelerin (22.6) sayısı 112 ve yükseköğretimi bitiren annelerin (15.9) sayısı 79 olarak tespit edilmiştir. Örnekleme katılan okur-yazar olan annelerin oranı diğer eğitim düzeylerinde olan annelerin oranına göre daha düşük olduğu görülmektedir.

Tablo.32 Öğrencilerin Babanın Eğitim Düzeyine göre Dağılımı

Babanın Eğitim Düzeyi	F	%
Okur-yazar	33	6.7
İlköğretim	226	45.6
Ortaöğretim	117	23.6
Yükseköğretim	120	24.2
TOPLAM	496	100

Örnekleme katılan öğrencilerin babalarının eğitim düzeyine göre dağılımları ise okur – yazar (6.7) olan babalar 33, ilköğretimi bitiren babaların (45.6) sayısı 226 , ortaöğretimi bitiren babaların (23.6) sayısı 117 ve yükseköğretimi bitiren babaların (24.2) sayısı 120 olarak tespit edilmiştir. Örnekleme katılan okur-yazar olan babaların oranı diğer eğitim düzeylerinde olan babaların oranına göre daha düşük olduğu görülmektedir.

Tablo.33 Öğrencilerin Algıladıkları Ekonomik Düzeylerine göre Dağılımı

Algılanan Ekonomik Düzey	F	%
Alt	24	4.8
Orta	382	77.0
Üst	90	18.1
TOPLAM	496	100

Örnekleme katılan öğrencilerin ailelerini algıladıkları ekonomik düzeye göre alt ekonomik düzeyde (4.8) olan 24 öğrenci, orta ekonomik düzeyde (77.0) olan 382 öğrenci ve üst ekonomik düzeyde (18.1) olan 90 öğrenci bulunmaktadır. Örnekleme katılan öğrencilerin büyük bir çoğunluğu kendi ailelerini orta ekonomik düzeyinde algıladıkları görülmektedir.

Araştırmanın Amaçları Doğrultusunda Yapılan İstatistiksel Analiz Sonuçları Aşağıda Verilmektedir.

Araştırmada kullanılan Zorbalık Davranış Eğilimi ölçeğinin Aritmetik ortalama, Standart sapma, Standart hata değerleri tablo 34’de verilmiştir.

Tablo. 34. Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeğinin Aritmetik Ortalama,Standart Sapma ve Standart Hata Sonuçları

ÖLÇEK	Arit.ort	St.Sapma	St.Hata
ZDETOP	105.87	18.68	.9326
Fiziksel Zorbalık	35.82	7.8059	.3505
Sözel Zorbalık	32.82	8.0840	.3630
Eğlence Amaçlı Zor.	16.55	3.3049	.1484
Duygu Zorbalığı	19.38	4.6500	.2088

Tablo.35. Cinsiyet Değişkenine Göre Zorbalık Davranış Eğilimi Toplam Puanları İçin Yapılan İlişkisiz Grup “t” Testi Sonuçları

ÖLÇEK	DEĞİŞKEN	n	Arit.ort	St.Sapma	St.Hata	t-Değeri	Sd	p
ZDETOP	Kız	288	103.96	18.20	1.07	2.69	494	.007*
	Erkek	208	108.51	18.70	1.20			

P<.05*

Tablo.35’de göre öğrencilerin zorbalık davranış eğilimleri cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. [t (494)= 2.69, p<.05]. Erkek öğrencilerin zorbalık davranış eğilimleri (X=108.51) kız öğrencilerin zorbalık davranış eğilimlerine (X= 103.96) göre daha yüksektir. Bu bulgu, zorbalık davranış eğilimi ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir.

Tablo.36. Cinsiyet Değişkenine Göre Fiziki Zorbalık Alt Ölçek Puanları İçin Yapılan İlişkisiz Grup “t” Testi Sonuçları

ALT ÖLÇEK	DEĞİŞKEN	n	Arit.ort	St.Sapma	St.Hata	t-Değeri	Sd	p
Fiziksel Zorbalık	Kız	288	35.57	8.03	0.47	2.65	494	.487
	Erkek	208	36.06	7.48	0.51			

P<.05*

Tablo.36’da göre öğrencilerin fiziksel zorbalık eğilimleri cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir [t (494)= 2.65, p>.05].

Tablo.37. Cinsiyet Değişkenine Göre Sözel Zorbalık Alt Ölçek Puanları İçin Yapılan İlişkisiz Grup “t” Testi Sonuçları

ALT ÖLÇEK	DEĞİŞKEN	n	Arit.ort	St.Sapma	St.Hata	t-Değeri	Sd	p
Sözel Zorbalık	Kız	288	31.94	8.73	0.60	2.86	494	.004*
	Erkek	208	34.04	7.47	0.44	2.79		

P<.05*

Tablo.37’ye göre öğrencilerin sözel zorbalık eğilimleri cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. [t (494)= 2.86, p<.05]. Erkek öğrencilerin sözel zorbalık eğilimleri (X=34.04) kız öğrencilerin zorbalık davranış eğilimlerine (X= 31.94) göre daha yüksektir. Bu bulgu, sözel zorbalık eğilimi ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir.

Tablo.38. Cinsiyet Değişkenine Göre Eğlence Amaçlı Zorbalık Alt Ölçek Puanları İçin Yapılan İlişkisiz Grup “t” Testi Sonuçları

ALT ÖLÇEK	DEĞİŞKEN	n	Arit.ort	St.Sapma	St.Hata	t-Değeri	Sd	p
Eğlence		288	16.18	3.15	0.18	2.96	494	.003*
Amaçlı	Kız							
Zorbalık	Erkek	208	17.06	3.44	0.23			

P<.05*

Tablo.38’e göre öğrencilerin eğlence amaçlı zorbalık eğilimleri cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. [t (494)= 296, p<.05]. Erkek öğrencilerin eğlence amaçlı zorbalık eğilimleri (X=17.06) kız öğrencilerin fiziksel zorbalık davranış eğilimlerine (X= 16.18) göre daha yüksektir. Bu bulgu, eğlence amaçlı zorbalık eğilimi ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir.

Tablo.39. Cinsiyet Değişkenine Göre Duygu Zorbalığı Alt Ölçek Puanları İçin Yapılan İlişkisiz Grup “t” Testi Sonuçları

ALT ÖLÇEK	DEĞİŞKEN	n	Arit.ort	St.Sapma	St.Hata	t-Değeri	Sd	p
Duygu	Kız	288	18.98	4.53	0.26	2.24	494	.025*
Zorbalığı	Erkek	208	19.93	4.76	0.33	2.22		

P<.05*

Tablo.39’a göre öğrencilerin duygu zorbalık eğilimleri cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. [t (494)= 2.24, p<.05]. Erkek öğrencilerin duygu zorbalık eğilimleri (X=19.93) kız öğrencilerin duygu zorbalık davranış eğilimlerine (X= 18.98) göre daha yüksektir. Bu bulgu, duygu zorbalık eğilimi ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir.

Tablo.40. Okul(Resmi/Özel) Değişkenine Göre Zorbalık Davranış Eğilimi Toplam Puanları İçin Yapılan İlişkisiz Grup “t” Testi Sonuçları

ÖLÇEK	DEĞİŞKEN	N	Arit.ort	St.Sapma	St.Hata	t-Değeri	Sd	p
ZDETOP	Resmi	321	104.30	19.19	1.07	2.54	494	.011*
	İlköğretim							
	Özel	175	108.75	17.44	1.31			
	İlköğretim							

P<.05*

Tablo 40’a göre öğrencilerin zorbalık davranış eğilimleri okul türüne göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. [t (494)= 2.54, p<.05]. Özel okul öğrencilerinin zorbalık davranış eğilimleri (X=108.75) resmi okul öğrencilerinin zorbalık davranış eğilimlerine (X= 104.30) göre daha yüksektir. Bu bulgu, zorbalık davranış eğilimi ile okul türü arasında anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir.

Tablo.41. Okul (Resmi/Özel) Değişkenine Göre Fiziki Zorbalık Alt Ölçek Puanları İçin Yapılan İlişkisiz Grup “t” Testi Sonuçları

ALT ÖLÇEK	DEĞİŞKEN	n	Arit.ort	St.Sapma	St.Hata	t-Değeri	Sd	p
Fiziki	Resmi	321	35.09	7.86	0.43	0.09	494	.008*
Zorbalık	İlköğretim							
	Özel	175	37.02	7.55	0.57			
	İlköğretim							

P<.05*

Tablo.41’e göre öğrencilerin fiziksel zorbalık eğilimleri okul türüne göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. [t (494)= 0.09, p<.05]. Özel okul öğrencilerinin fiziksel zorbalık eğilimleri (X=37.02) resmi okul öğrencilerinin zorbalık davranış eğilimlerine (X= 35.09) göre daha yüksektir. Bu bulgu, fiziksel zorbalık eğilimi ile okul türü arasında anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir.

Tablo.42. Okul(Resmi/Okul) Değişkenine Göre Sözel Zorbalık Alt Ölçek Puanları İçin Yapılan İlişkisiz Grup “t” Testi Sonuçları

ÖLÇEKLER	DEĞİŞKEN	n	Arit.ort	St.Sapma	St.Hata	t-Değeri	Sd	p
Sözel Zorbalık	Resmi	321	32.80	8.20	0.45	0.08	494	.923
	Özel	175	32.87	7.87	0.54			

P<.05*

Tablo.42’ye göre öğrencilerin sözel zorbalık eğilimleri okul türüne göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir. [t (494)= 0.08, p>.05]. Bu bulgu, sözel zorbalık eğilimi ile okul türü arasında anlamlı bir ilişki olmadığını göstermektedir.

Tablo.43. Okul(Resmi/Özel) Değişkenine Göre Eğlence Amaçlı Zorbalık Alt Ölçek Puanları İçin Yapılan İlişkisiz Grup “t” Testi Sonuçları

ALT ÖLÇEK	DEĞİŞKEN	N	Arit.ort	St.Sapma	St.Hata	t-Değeri	Sd	P
Eğlence Amaçlı Zorbalık	Resmi	321	16.28	3.22	0.18	2.45	494	.014*
	Özel	175	17.04	3.39	0.25			

P<.05*

Tablo. 43’a göre öğrencilerin eğlence amaçlı zorbalık eğilimleri okul türüne göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. [t (494)= 2.45, p<.05]. Özel okul öğrencilerinin eğlence amaçlı zorbalık eğilimleri (X=17.04) resmi okul öğrencilerinin zorbalık davranış eğilimlerine (X= 16.28) göre daha yüksektir. Bu bulgu, eğlence amaçlı zorbalık eğilimi ile okul türü arasında anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir.

Tablo.44. Okul (Resmi/Özel) Değişkenine Göre Duygu Zorbalığı Alt Ölçek Puanları İçin Yapılan İlişkisiz Grup “t” Testi Sonuçları

ALT ÖLÇEK	DEĞİŞKEN	n	Arit.ort	St.Sapma	St.Hata	t-Değeri	Sd	p
Duygu Zorbalığı	Resmi	321	18.76	4.38	0.24	4.04	494	.000*
	Özel	175	20.50	4.80	0.37			
	İlköğretim							
	İlköğretim							

P<.05*

Tablo.44’e göre öğrencilerin duygu zorbalık eğilimleri okul türüne göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. [t (494)= 4.04, p<.05]. Özel okul öğrencilerinin duygu zorbalık eğilimleri (X=20.50) resmi okul öğrencilerinin zorbalık davranış eğilimlerine (X= 18.76) göre daha yüksektir. Bu bulgu, duygu zorbalık eğilimi ile okul türü arasında anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir.

Yaş değişkenine göre, Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeğini cevaplayan kişi sayısı, Aritmetik ortalama ve Standart sapmalar Tablo. 45’de gösterilmiştir.

Tablo.45. Yaş Değişkenine Göre Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeği İçin Yapılan Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma

	Değişken	N	Aritmetik Ort.	Ss
ZDETOP	12 Yaş	127	103.79	18.05
	13 Yaş	206	106.99	19.23
	14 Yaş ve üzeri	163	106.07	18.48
	Toplam	496	105.87	18.69

Tablo.46. Yaş Değişkenine Göre Zorbalık Davranış Eğilimi Toplam Puanları İçin Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

ÖLÇEK	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler ortalaması	f	p
ZDETOP	Gruplararası	814.20	2	407.105	1.165	.313
	Gruplariçi	17225.8	493	349.401		
	Toplam	18040.00	495			

P<.05*

Tablo 46'ya göre analiz sonuçları, öğrencilerin zorbalık davranış eğilimleri arasında yaş bakımından anlamlı bir farklılık göstermemektedir [$f(2-493)=1.165$, $p>.05$].

Yaş değişkenine göre, Fiziksel Zorbalık Eğilimi Alt Ölçeğini cevaplayan kişi sayısı, Aritmetik ortalama ve Standart sapmalar Tablo 47'de gösterilmiştir.

Tablo. 47. Yaş Değişkenine Göre Fiziksel Zorbalık Eğilimi Ölçeği İçin Yapılan Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma

	Değişken	N	Aritmetik Ort.	Ss
Fiziksel Zorbalık Alt Ölçeği	12 Yaş	127	35.69	7.81
	13 Yaş	206	36.36	8.03
	14 Yaş ve üzeri	163	35.10	7.49
	Toplam	496	35.78	7.80

Tablo.48. Yaş Değişkenine Göre Fiziksel Zorbalık Alt Ölçeği Puanları İçin Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

ALT ÖLÇEK	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler ortalaması	F	p
Fiziki Zorbalık	Gruplararası	146.835	2	73.417	1.206	.300
	Gruplarıçi	30014.21	493	60.881		
	Toplam	30161.05	495			

P<.05*

Tablo 48'e göre analiz sonuçları, öğrencilerin fiziksel zorbalık eğilimleri arasında yaş bakımından anlamlı bir farklılık göstermemektedir [$f(2-493)=1.206$, $p>.05$].

Yaş değişkenine göre, Sözel Zorbalığı Eğilimi Ölçeğini cevaplayan kişi sayısı, Aritmetik ortalama ve Standart sapmalar Tablo49'da gösterilmiştir.

Tablo.49. Yaş Değişkenine Göre Sözel Zorbalık Eğilimi Ölçeği İçin Yapılan Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma

	Değişken	N	Aritmetik Ort.	Ss
Sözel Zorbalık Alt Ölçeği	12 Yaş	127	31.83	7.80
	13 Yaş	206	32.92	8.28
	14 Yaş ve üzeri	163	33.47	8.01
	Toplam	496	32.82	8.08

Tablo. 50. Yaş Değişkenine Göre Sözel Zorbalık Alt Ölçek Puanları İçin Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

ÖLÇEKLER	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler ortalaması	f	p
Sözel Zorbalık	Gruplararası	196.129	2	98.065	1.504	.223
	Gruplarıçi	32152.96	493	65.219		
	Toplam	32349.09	495			

P<.05*

Tablo 50'ye göre analiz sonuçları, öğrencilerin sözel zorbalık eğilimleri arasında yaş bakımından anlamlı bir farklılık göstermemektedir [$f(2-493)=1.504$, $p>.05$].

Yaş değişkenine göre, Eğlence Amaçlı Zorbalık Alt Ölçeğini cevaplayan kişi sayısı, Aritmetik ortalama ve Standart sapmalar Tablo51'de gösterilmiştir.

Tablo. 51. Yaş Değişkenine Göre Eğlence Amaçlı Zorbalık Alt Ölçeği İçin Yapılan Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma

	Değişken	N	Aritmetik Ort.	Ss
Eğlence Amaçlı Zorbalık Alt Ölç	12 Yaş	127	16.18	2.94
	13 Yaş	206	16.54	3.59
	14 Yaş ve üzeri	163	16.78	3.17
	Toplam	496	16.55	3.30

Tablo. 52 . Yaş Değişkenine Göre Eğlence Amaçlı Zorbalık Alt Ölçek Puanları İçin Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

ALT ÖLÇEK	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler ortalaması	f	p
Eğlence Amaçlı Zorbalık	Gruplararası	28.059	2	14.029	1.286	.277
	Gruplarıçi	5378.471	493	10.910		
	Toplam	5406.530	495			

Tablo 52'ye göre analiz sonuçları, öğrencilerin eğlence zorbalık eğilimleri arasında yaş bakımından anlamlı bir farklılık göstermemektedir [$f(2-493)=1.286, p>.05$].

Yaş değişkenine göre, Duygu Zorbalığı Alt Ölçeğini cevaplayan kişi sayısı, Aritmetik ortalama ve Standart sapmalar Tablo53'de gösterilmiştir.

Tablo.53. Yaş Değişkenine Göre Duygu Zorbalığı Alt Ölçeği İçin Yapılan Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma

	Değişken	N	Aritmetik Ort.	Ss
Duygu Zorbalığı Alt ölçeği	12 Yaş	127	18.76	4.21
	13 Yaş	206	19.54	4.84
	14 Yaş ve üzeri	163	19.63	4.70
	Toplam	496	19.38	4.65

Tablo.54 . Yaş Değişkenine Göre Duygu Zorbalığı Alt Ölçek Puanları İçin Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

ALT ÖLÇEK	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler ortalaması	F	p
Duygu Zorbalığı	Gruplararası	66.205	2	33.103	1.534	.217
	Gruplarıçi	10637.01	493	21.5765		
	Toplam	10703.22	495			

$P<.05^*$

Tablo 54'e göre analiz sonuçları, öğrencilerin duygu zorbalık eğilimleri arasında yaş bakımından anlamlı bir farklılık göstermemektedir [$f(2-493)=1.534, p>.05$].

Annenin Eğitim Düzeyi değişkenine göre, Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeğini cevaplayan kişi sayısı, Aritmetik ortalama ve Standart sapmalar Tablo 55'de gösterilmiştir.

Tablo.55. Annenin Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeği İçin Yapılan Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma

	Değişken	n	Aritmetik Ort.	Ss
ZDETOP	Okur yazar	69	107.68	18.67
	İlköğretim	236	111.13	18.45
	Orta-öğretim	112	108.43	18.52
	Üniversite	79	102.36	18.29
	Toplam	496	105.87	18.69

Tablo. 56 . Annenin Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Zorbalık Davranış Eğilimi Toplam Puanları İçin Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

ÖLÇEKLER	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler ortalaması	F	p
ZDETOP	Gruplararası	6058.321	3	2019.440	5.949	.001*
	Gruplarıçi	16701.7	492	339.453		
	Toplam	22760.03	495			

P<.05*

Tablo 56'ya göre analiz sonuçları, öğrencilerin zorbalık davranış eğilimleri arasında annenin eğitim düzeyi bakımından anlamlı bir fark göstermektedir [F(3-492)= 5.949, p<.05]. Başka bir ifade ile öğrencilerin zorbalık davranış eğilimleri, annenin eğitim düzeyine bağlı olarak anlamlı bir şekilde değişmektedir. Annenin eğitim düzeyleri arasındaki farkların hangi gruplar arasında olduğunu bulmak amacıyla yapılan Scheffe testinin sonuçlarına göre anneleri üniversite mezunu öğrencilerin (X=102.36) zorbalık davranış eğilimleri, anneleri ilköğretim mezunu öğrencilere (X= 111.13) göre daha düşük olduğu belirlenmiştir.

Annenin Eğitim Düzeyi değişkenine göre, Fiziksel Zorbalık Alt Ölçeğini cevaplayan kişi sayısı, Aritmetik ortalama ve Standart sapmalar Tablo 57'de gösterilmiştir.

Tablo.57. Annenin Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Fiziksel Zorbalık Alt Ölçeği İçin Yapılan Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma

	Değişken	n	Aritmetik Ort.	Ss
Fiziksel Zorbalık Alt Ölçeği	Okur yazar	69	36.40	8.40
	İlköğretim	236	37.53	7.69
	Orta-öğretim	112	37.21	7.82
	Üniversite	79	34.33	7.42
Toplam		496	35.78	7.80

Tablo.58. Annenin Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Fiziseli Zorbalık Alt Ölçeği Puanları İçin Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

ALT ÖLÇEK	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler ortalaması	f	P
Fiziksel Zorbalık	Gruplararası	995.660	3	331.887	5.599	.001*
	Gruplarıçi	29165.39	492	59.279		
Toplam		30161.05	495			

P<.05*

Tablo 58'e göre analiz sonuçları, öğrencilerin fiziksel zorbalık eğilimleri arasında annenin eğitim düzeyi bakımından anlamlı bir fark göstermektedir [F(3-492)= 5.599, p<.05]. Başka bir ifade ile öğrencilerin fiziksel zorbalık eğilimleri, annenin eğitim düzeyine bağlı olarak anlamlı bir şekilde değişmektedir. Annenin eğitim düzeyleri arasındaki farkların hangi gruplar arasında olduğunu bulmak amacıyla yapılan Scheffe testinin sonuçlarına göre anneleri üniversite mezunu öğrencilerin (X=34.33) fiziksel zorbalık eğilimleri, anneleri ilköğretim mezunu öğrencilere (X= 37.53) göre daha düşük olduğu belirlenmiştir.

Annenin Eğitim Düzeyi değişkenine göre, sözel zorbalık alt ölçeğini cevaplayan kişi sayısı, Aritmetik ortalama ve Standart sapmalar Tablo 59'da gösterilmiştir.

Tablo.59. Annenin Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Sözel Zorbalık Alt Ölçeği İçin Yapılan Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma

	Değişken	n	Aritmetik Ort.	Ss
Sözel Zorbalık Alt Ölçeği	Okur yazar	69	33.60	7.91
	İlköğretim	236	34.31	8.46
	Orta-öğretim	112	33.22	8.43
	Üniversite	79	31.91	7.76
	Toplam	496	32.82	8.08

Tablo.60. Annenin Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Sözel Zorbalık Alt Ölçeği Puanları İçin Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

ALT ÖLÇEK	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler ortalaması	F	P
Sözel Zorbalık	Gruplararası	503.014	3	167.671	2.584	.084
	Gruplarıçi	31916.07	492	64.870		
	Toplam	32419.084	495			

P<.05*

Tablo 60'a göre analiz sonuçları, öğrencilerin sözel zorbalık eğilimleri arasında annenin eğitim düzeyi bakımından anlamlı bir fark göstermemektedir [$F(3-492)= 5.599$, $p>.05$]. Başka bir ifade ile öğrencilerin fiziksel zorbalık eğilimleri, annenin eğitim düzeyine bağlı olarak anlamlı bir şekilde değişmemektedir.

Annenin Eğitim Düzeyi değişkenine göre, Eğlence Amaçlı Zorbalık Eğilimi Ölçeğini cevaplayan kişi sayısı, Aritmetik ortalama ve Standart sapmalar Tablo 61'de gösterilmiştir.

Tablo.61. Annenin Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Eğlence Amaçlı Zorbalık Alt Ölçeği İçin Yapılan Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma

	Değişken	N	Aritmetik Ort.	Ss
Eğlence Amaçlı Zorbalık Alt Ölç	Okur yazar	69	16.76	3.06
	İlköğretim	236	17.29	3.71
	Orta-öğretim	112	16.86	2.96
	Üniversite	79	16.09	3.33
	Toplam	496	16.55	3.30

Tablo.62. Annenin Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Eğlence Amaçlı Zorbalık Puanları İçin Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

ALT ÖLÇEK	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler ortalaması	F	p
Eğlence Amaçlı Zorbalık	Gruplararası	106.187	3	35.396	3.286	.021**
	Gruplarıçi	5300.343	492	10.773		
	Toplam	5406.530	495			

P<.05*

Tablo 62'ye göre analiz sonuçları, öğrencilerin eğlence amaçlı zorbalık eğilimleri arasında annenin eğitim düzeyi bakımından anlamlı bir fark göstermektedir [F(3-492)= 3.286, p<.05]. Başka bir ifade ile öğrencilerin eğlence amaçlı zorbalık eğilimleri, annenin eğitim düzeyine bağlı olarak anlamlı bir şekilde değişmektedir. Annenin eğitim düzeyleri arasındaki farkların hangi gruplar arasında olduğunu bulmak amacıyla yapılan Scheffe testinin sonuçlarına göre anneleri üniversite mezunu öğrencilerin (X=16.09) eğlence amaçlı zorbalık eğilimleri, anneleri ilköğretim mezunu öğrencilere (X= 17.29) göre daha düşük olduğu belirlenmiştir.

Annenin Eğitim Düzeyi değişkenine göre, Duygu Zorbalığı Alt Ölçeğini cevaplayan kişi sayısı, Aritmetik ortalama ve Standart sapmalar Tablo 63'de gösterilmiştir.

Tablo.63. Annenin Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Duygu Zorbalığı Alt Ölçeği İçin Yapılan Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma

	Değişken	n	Aritmetik Ort.	Ss
Duygu Zorbalığı Alt ölçeği	Okur yazar	69	19.49	4.45
	İlköğretim	236	20.54	4.92
	Orta-öğretim	112	19.86	4.81
	Üniversite	79	18.73	4.44
	Toplam	496	19.38	4.65

Tablo. 64. Annenin Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Duygu Zorbalığı Alt Ölçek Puanları İçin Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

ALT ÖLÇEK	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler ortalaması	f	p
Duygu Zorbalığı	Gruplararası	233.203	3	77.734	3.653	.013*
	Gruplarıçi	10470.01	492	21.281		
	Toplam	10703.22	495			

P<.05*

Tablo 64'e göre analiz sonuçları, öğrencilerin duygu zorbalık eğilimleri arasında annenin eğitim düzeyi bakımından anlamlı bir fark göstermektedir [F(3-492)= 3.286, p<.05]. Başka bir ifade ile öğrencilerin duygu zorbalık eğilimleri, annenin eğitim düzeyine bağlı olarak anlamlı bir şekilde değişmektedir. Annenin eğitim düzeyleri arasındaki farkların hangi gruplar arasında olduğunu bulmak amacıyla yapılan Scheffe testinin sonuçlarına göre anneleri üniversite mezunu öğrencilerin (X=18.73) duygu zorbalık eğilimleri, anneleri ilköğretim mezunu öğrencilere (X= 20.54) göre daha düşük olduğu belirlenmiştir.

Babanın Eğitim Düzeyi değişkenine göre, Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeğini cevaplayan kişi sayısı, Aritmetik ortalama ve Standart sapmalar Tablo 65'de gösterilmiştir.

Tablo.65. Babanın Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeği İçin Yapılan Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma

	Değişken	n	Aritmetik Ort.	Ss
ZDETOP	Okur yazar	33	105.60	18.18
	İlköğretim	226	110.68	18.42
	Orta-öğretim	117	105.75	18.66
	Üniversite	120	103.42	18.56
	Toplam	496	105.87	18.69

Tablo.66. Babanın Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Zorbalık Davranış Eğilimi Toplam Puanları İçin Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

ÖLÇEKLER	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler ortalaması	f	P
ZDETOP	Gruplararası	4140.27	3	1380.091	4.019	.008*
	Gruplarıçi	16892.7	492	343.351		
	Toplam	173069.0	495			

P<.05*

Tablo 66'ya göre analiz sonuçları, öğrencilerin zorbalık davranış eğilimleri arasında babanın eğitim düzeyi bakımından anlamlı bir fark göstermektedir [F(3-492)= 4.019, p<.05]. Başka bir ifade ile öğrencilerin zorbalık davranış eğilimleri, annenin eğitim düzeyine bağlı olarak anlamlı bir şekilde değişmektedir. babanın eğitim düzeyleri arasındaki farkların hangi gruplar arasında olduğunu bulmak amacıyla yapılan Scheffe testinin sonuçlarına göre babaları üniversite mezunu öğrencilerin (X=103.42) zorbalık davranış eğilimleri, babaları ilköğretim mezunu öğrencilere (X= 110.68) göre daha düşük olduğu belirlenmiştir.

Babanın Eğitim Düzeyi değişkenine göre, Fiziksel Zorbalık Alt Ölçeğini cevaplayan kişi sayısı, Aritmetik ortalama ve Standart sapmalar Tablo 67'de gösterilmiştir.

Tablo.67. Babanın Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Fiziksel Zorbalık Alt Ölçeği İçin Yapılan Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma

	Değişken	n	Aritmetik Ort.	Ss
Fiziksel Zorbalık Alt Ölçeği	Okur yazar	33	36.93	7045
	İlköğretim	226	36.99	7.37
	Orta-öğretim	117	36.53	8.30
	Üniversite	120	34.57	7.69
Toplam		496	35.78	7.80

Tablo.68. Babanın Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Fiziksel Zorbalık Alt Ölçeği Puanları İçin Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

ALT ÖLÇEK	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler ortalaması	F	P
Fiziki Zorbalık	Gruplararası	995.660	3	331.887	5.599	.001**
	Gruplarıçi	29165.39	492	59.279		
Toplam		30161.05	495			

P<.05*

Tablo 68'e göre analiz sonuçları, öğrencilerin zorbalık davranış eğilimleri arasında babanın eğitim düzeyi bakımından anlamlı bir fark göstermektedir [$f(3-492)= 4.019, p<.05$]. Başka bir ifade ile öğrencilerin fiziksel zorbalık eğilimleri, babanın eğitim düzeyine bağlı olarak anlamlı bir şekilde değişmektedir. Babanın eğitim düzeyleri arasındaki farkların hangi gruplar arasında olduğunu bulmak amacıyla yapılan Scheffe testinin sonuçlarına göre babaları üniversite mezunu öğrencilerin ($X=34.57$) fiziksel zorbalık eğilimleri, babaları ilköğretim mezunu öğrencilere ($X= 36.99$) göre daha düşük olduğu belirlenmiştir.

Babanın Eğitim Düzeyi değişkenine göre, Sözel Zorbalık Alt Ölçeğini cevaplayan kişi sayısı, Aritmetik ortalama ve Standart sapmalar Tablo 69'da gösterilmiştir.

Tablo.69. Babanın Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Sözel Zorbalık Alt Ölçeği İçin Yapılan Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma

	Değişken	n	Aritmetik Ort.	Ss
İlişki Zorbalığı Alt Ölçeği	Okur yazar	33	33.18	8.32
	İlköğretim	226	34.55	8.64
	Orta-öğretim	117	31.90	7.63
	Üniversite	120	32.33	7.88
	Toplam	496	32.82	8.08

Tablo. 70. Babanın Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Sözel Zorbalık Alt Ölçeği Puanları İçin Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

ALT ÖLÇEK	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler ortalaması	F	P
İlişki Zorbalığı	Gruplararası	503.014	3	167.671	2.584	.084
	Gruplarıçi	31916.07	492	64.870		
	Toplam	32419.084	495			

P<.05*

Tablo 70'e göre analiz sonuçları, öğrencilerin sözel zorbalık eğilimleri arasında babanın eğitim düzeyi bakımından anlamlı bir fark göstermemektedir [$f(3-492)= 2.584$, $p>.05$]. Başka bir ifade ile öğrencilerin ilişki zorbalık eğilimleri, babanın eğitim düzeyine bağlı olarak anlamlı bir şekilde değişmemektedir.

Babanın Eğitim Düzeyi değişkenine göre, Eğlence Amaçlı Zorbalık Alt Ölçeğini cevaplayan kişi sayısı, Aritmetik ortalama ve Standart sapmalar Tablo 71'de gösterilmiştir.

Tablo.71. Babanın Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Eğlence Amaçlı Zorbalık Alt Ölçeği İçin Yapılan Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma

	Değişken	n	Aritmetik Ort.	Ss
Eğlence Amaçlı Zorbalık Alt Ölç	Okur yazar	33	16.36	3.51
	İlköğretim	226	16.94	3.18
	Orta-öğretim	117	16.95	3.52
	Üniversite	120	16.16	3.18
Toplam		496	16.55	3.30

Tablo. 72. Babanın Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Eğlence Amaçlı Zorbalık Puanları İçin Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

ALT ÖLÇEK	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler ortalaması	F	P
Eğlence Amaçlı Zorbalık	Gruplararası	106.187	3	35.396	3.286	.021**
	Gruplarıçi	5300.343	492	10.773		
	Toplam	5406.530	495			

P<.05*

Tablo 72'ye göre analiz sonuçları, öğrencilerin eğlence amaçlı zorbalık eğilimleri arasında babanın eğitim düzeyi bakımından anlamlı bir fark göstermektedir [$f(3-492)= 3.286$, $p<.05$]. Başka bir ifade ile öğrencilerin eğlence amaçlı zorbalık eğilimleri, babanın eğitim düzeyine bağlı olarak anlamlı bir şekilde değişmektedir. babanın eğitim düzeyleri arasındaki farkların hangi gruplar arasında olduğunu bulmak amacıyla yapılan Scheffe testinin sonuçlarına göre babaları üniversite mezunu öğrencilerin ($X=16.16$) eğlence amaçlı zorbalık eğilimleri, babaları ilköğretim mezunu öğrencilere ($X= 16.94$) göre daha düşük olduğu belirlenmiştir.

Babanın Eğitim Düzeyi değişkenine göre, Duygu Zorbalık Alt Ölçeğini cevaplayan kişi sayısı, Aritmetik ortalama ve Standart sapmalar Tablo 73'de gösterilmiştir.

Tablo.73. Babanın Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Duygu Zorbalığı Alt Ölçeği İçin

		Yapılan Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma			
		Değişken	n	Aritmetik Ort.	ss
Duygu Zorbalığı Alt ölçeği	Okur yazar	33	17.81	4.27	
	İlköğretim	226	20.78	5.04	
	Orta-öğretim	117	19.09	4.74	
	Üniversite	120	19.01	4.27	
	Toplam	496	19.38	4.65	

Tablo.74 . Babanın Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Duygu Zorbalığı Alt Ölçek Puanları İçin Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

ALT ÖLÇEK	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler ortalaması	f	p
Duygu Zorbalığı	Gruplararası	233.203	3	77.734	3.653	.013*
	Gruplarıçi	10470.01	492	21.281		
	Toplam	10703.22	495			

P<.05*

Tablo 74'e göre analiz sonuçları, öğrencilerin duygu zorbalık eğilimleri arasında babanın eğitim düzeyi bakımından anlamlı bir fark göstermektedir [$f(3-492)= 3.653, p<.05$]. Başka bir ifade ile öğrencilerin duygu zorbalık eğilimleri, babanın eğitim düzeyine bağlı olarak anlamlı bir şekilde değişmektedir. Babanın eğitim düzeyleri arasındaki farkların hangi gruplar arasında olduğunu bulmak amacıyla yapılan Scheffe testinin sonuçlarına göre babaları üniversite mezunu öğrencilerin ($X=19.01$) duygu zorbalık eğilimleri, babaları ilköğretim mezunu öğrencilere ($X= 20.78$) göre daha düşük olduğu belirlenmiştir.

Tablo. 75. Zorbalık Davranış Eğilimi Toplam Puanlarının Algılanan Ekonomik Düzey Değişkenine Göre Kruskal Wallis Testi Sonucu

Algılanan Ekonomik Düzey	N	Sıra Ortalamaları	Sd	Λ	p	Anlamlı Fark
Alt	24	204.25	2	2.44	.294	
Orta	382	250.09				
Üst	90	253.57				

Tablo 75'e göre analiz sonuçları, zorbalık davranış eğilimi puanları, algıladıkları ekonomik düzeylerine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($\lambda(2)=2.44, p>.05$).

Tablo. 76 . Fiziki Zorbalık Alt Ölçeği Puanlarının Algılanan Ekonomik Düzey Değişkenine Göre Kruskal Wallis Testi Sonucu

Algılanan Ekonomik Düzey	N	Sıra Ortalamaları	Sd	Λ	p	Anlamlı Fark
Alt	24	226.21	2	1.170	.557	
Orta	382	247.24				
Üst	90	259.79				

Tablo 76'ya göre analiz sonuçları, fiziki zorbalık eğilimi puanları, algıladıkları ekonomik düzeylerine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($\lambda(2)=1.170, p>.05$).

Tablo. 77. Sözel Zorbalık Alt Ölçek Puanlarının Algılanan Ekonomik Düzey Değişkenine Göre Kruskal Wallis Testi Sonucu

Algılanan Ekonomik Düzey	N	Sıra Ortalamaları	sd	Λ	P	Anlamlı Fark
Alt	24	217.79	2	1.579	.454	
Orta	382	252.13				
Üst	90	241.27				

Tablo 77'ye göre analiz sonuçları, sözel zorbalık eğilimi puanları, algıladıkları ekonomik düzeylerine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($\lambda(2)=1.579, p>.05$).

Tablo. 78. Eğlence Amaçlı Zorbalık Alt Ölçeği Puanlarının Algılanan Ekonomik Düzey Değişkenine Göre Kruskal Wallis Testi Sonucu

Algılanan Ekonomik Düzey	N	Sıra Ortalamaları	Sd	Λ	p	Anlamlı Fark
Alt	24	221.38	2	4.943	.084	
Orta	382	243.51				
Üst	90	276.93				

Tablo78'e göre analiz sonuçları, eğlence amaçlı zorbalık eğilimi puanları, algıladıkları ekonomik düzeylerine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($\lambda(2)=4.943, p>.05$).

Tablo. 79. Duygu Zorbalığı Alt Ölçek Puanlarının Algılanan Ekonomik Düzey Değişkenine Göre Kruskal Wallis Testi Sonucu

Algılanan Ekonomik Düzey	N	Sıra Ortalamaları	sd	Λ	p	Anlamlı Fark
Alt	24	167.88	2	8.386	.015	
Orta	382	254.53				
Üst	90	244.39				

Tablo 79'a göre analiz sonuçları, duygu zorbalığı eğilimi puanları, algıladıkları ekonomik düzeylerine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($\lambda(2)=8.386, p>.05$).

Tablo.80. Okula Göre Bu Öğretim Yılında Zorbalığa Maruz Kalama Durumuna İlişkin Kay-Kare Testi Sonuçları

Bu Öğretim Yılında Zorbalığa Uğradınız mı?			
		Evet	Hayır
Resmi	N	204	117
İlköğretim	%	63.6	36.4
Okulları			
Özel	N	112	65
İlköğretim	%	62.9	37.1
Okulları			
TOPLAM	N	316	182
	%	63.3	36.7

Tablo 80’de görüldüğü üzere bu öğretim yılında zorbalığa uğrama ve uğramama okul değişkeni ile anlamlı bir ilişkisi olmadığı görülmektedir [$\chi(2)=2.64, P>.05$].

Tablo.81. Cinsiyete Göre Bu Öğretim Yılında Zorbalığa Maruz Kalama Durumuna İlişkin Kay-Kare Testi Sonuçları

Bu Öğretim Yılında Zorbalığa Uğradınız mı?			
		Evet	Hayır
Kız	N	179	110
	%	61.8	38.2
Erkek	N	137	72
	%	65.4	34.6
TOPLAM	N	316	182
	%	63.3	36.7

Tablo 81’de görüldüğü üzere ilköğretim I. Kademesinde zorbalığa ne kadar sıklıkla maruz kalma sürelerinin cinsiyet değişkeni ile anlamlı bir ilişkisi olmadığı görülmektedir [$\chi(2)=.666, P>.05$].

Tablo.82. Okul Değişkenine göre Bir Öğrenci Veya Grup Tarafından Bu Öğretim Yılı içerisinde Zorbalığa Maruz Kalma Durumlarına İlişkin Kay-Kare Testi Sonuçları

		Bir Öğrenci veya Grup Tarafından Bu Öğretim Yılında Zorbalığa Ne Kadar Maruz Kaldınız				
		Bir Haftadan Az	Bir Haftadan Fazla	Bir Ay	Bir Aydan Fazla	Bir Yıldan Fazla
Resmi Okullar	N	43	14	69	55	23
	%	21.1	6.9	33.8	27.0	11.3
Özel Okullar	N	28	32	25	18	9
	%	25.0	28.6	22.3	16.1	8.0
TOPLAM	N	71	46	94	73	32
	%	22.5	14.6	29.7	23.1	10.1

Tablo 82’de görüldüğü üzere okul değişkeni ile Bir Öğrenci Veya Grup Tarafından Bu Öğretim Yılı İçerisinde Zorbalığa Maruz Kalma Durumları arasında anlamlı bir ilişki vardır [$\chi(4)=31.5$, $P<.05$].

Tablo.83. Cinsiyet Değişkenine göre Bir Öğrenci Veya Grup Tarafından Bu Öğretim Yılı içerisinde Zorbalığa Maruz Kalma Durumlarına İlişkin Kay-Kare Testi Sonuçları

		Bir Öğrenci veya Grup Tarafından Bu Öğretim Yılında Zorbalığa Ne Kadar Maruz Kaldınız				
		Bir Haftadan Az	Bir Haftadan Fazla	Bir Ay	Bir Aydan Fazla	Bir Yıldan Fazla
Kız	N	42	21	56	43	16
	%	23.6	11.8	31.5	24.2	9.0
Erkek	N	29	25	38	30	16
	%	21.0	18.1	27.5	21.7	11.6
TOPLAM	N	71	46	94	73	32
	%	22.5	14.6	29.7	23.1	10.1

Tablo 83 ’de görüldüğü üzere bir öğrenci veya grup tarafından bu öğretim yılında zorbalığa ne kadar sıklıkla maruz kalma değişkeni ile cinsiyetin anlamlı bir ilişkisi olmadığı görülmektedir [$\chi(4)=3.482$, $P>.05$]..

Tablo.84. Okul Değişkenine göre son 6 ay içerisinde maruz kalınan zorbalık davranışlarına İlişkin Kay-Kare Testi Sonuçları

Son 6 Ay İçerisinde hangi Zorbalık Davranışına Maruz kaldınız				
		Sözel Zorbalık	Fiziksel Zorbalık	İlişki Zorbalığı
Resmi İlköğretim Okulları	N	104	51	49
	%	51.0	25.0	24.0
Özel İlköğretim Okulları	N	48	34	30
	%	42.9	30.4	26.8
TOPLAM	N	152	85	79
	%	48.1	26.9	25.0

Tablo 84’de görüldüğü üzere son 6 ay içerisinde maruz kalınan zorbalık davranışı değişkeni ile okulun anlamlı bir ilişkisi olmadığı görülmektedir [$\chi(2)=1.98, P>.05$].

Tablo.85. Cinsiyet Değişkenine göre son 6 ay içerisinde maruz kalınan zorbalık davranışlarına İlişkin Kay-Kare Testi Sonuçları

Son 6 Ay İçerisinde hangi Zorbalık Davranışına Maruz kaldınız				
		Sözel Zorbalık	Fiziksel Zorbalık	İlişki Zorbalığı
Kız	N	93	34	51
	%	52.2	19.1	28.7
Erkek	N	59	51	28
	%	42.8	37.0	20.3
TOPLAM	N	152	85	79
	%	48.1	26.9	25.0

Tablo 85’de görüldüğü üzere Cinsiyet Değişkeni ile son 6 ay içerisinde maruz kalınan zorbalık davranışları arasında anlamlı bir ilişki vardır [$\chi(2)=12.8, P>.05$].

Tablo.86. Okul Değişkenine Göre Zorbalık Davranışını Yapan Kişilere İlişkin Kay-Kare Testi Sonuçları

		Size Zorbalık Yapanlar Kimlerdir		
		Erkekler	Kızlar	Kızlar ve Erkekler
Resmi Okullar	N	100	36	67
	%	49.0	17.6	33.3
Özel Okullar	N	68	11	34
	%	60.2	9.7	30.1
Toplam	N	168	47	101
	%	53.0	14.8	32.2

Tablo 86’da görüldüğü üzere zorbalık davranışını gösteren kişi(ler) değişkeni ile okul un anlamlı bir ilişkisi olmadığı görülmektedir [$\chi(4)=2.01, P>.05$].

Tablo.87. Cinsiyet Değişkenine Göre Zorbalık Davranışını Yapan Kişilere İlişkin Kay-Kare Testi Sonuçları

		Size Zorbalık Yapanlar Kimlerdir		
		Erkekler	Kızlar	Kızlar ve Erkekler
Kız	N	81	27	69
	%	45.5	15.2	39.3
Erkek	N	87	20	32
	%	62.6	14.4	23.0
Toplam	N	168	47	101
	%	53.0	14.8	32.2

Tablo 87’de görüldüğü üzere Cinsiyet Değişkeni ile Zorbalık Davranışını Yapan Kişiler arasında anlamlı bir ilişki vardır [$\chi(2)=10.77, P<.05$].

Tablo.88. Okul Değişkenine göre Farklı Sınıf Seviyesinde Yapılan Zorbalık Durumuna İlişkin Kay_kare Testi Sonuçları

Size hangi Sınıf Seviyesinde Okuyan Öğrenciler Daha Çok Zorbalık Yapmaktadır				
		Büyük Sınıf Öğrencisi	Aynı Sınıf Seviyesindeki Öğrenci	Sınıf Arkadaşı
Resmi İlköğretim	N	79	53	71
	%	38.9	26.1	35.0
Özel İlköğretim	N	56	15	42
	%	49.1	13.4	37.5
TOPLAM	N	135	68	113
	%	42.5	21.6	35.9

Tablo 88’de görüldüğü üzere Okul Değişkeni ile Farklı Sınıf Seviyesinde Yapılan Zorbalık Durumu arasında anlamlı bir ilişki vardır [$\chi(2)=7.29$, $P<.05$].

Tablo.89. Cinsiyet Değişkenine göre Farklı Sınıf Seviyesinde Yapılan Zorbalık Durumuna İlişkin Kay_kare Testi Sonuçları

Size hangi Sınıf Seviyesinde Okuyan Öğrenciler Daha Çok Zorbalık Yapmaktadır				
		Büyük Sınıf Öğrencisi	Aynı Sınıf Seviyesindeki Öğrenci	Sınıf Arkadaşı
Kız	N	60	43	74
	%	33.9	24.3	41.8
Erkek	N	75	25	39
	%	53.6	18.1	28.3
TOPLAM	N	135	68	113
	%	42.5	21.6	35.9

Tablo 89’da görüldüğü üzere Okul Değişkeni ile Farklı Sınıf Seviyesinde Yapılan Zorbalık Durumu arasında anlamlı bir ilişki vardır [$\chi(2)=12.43$, $P<.05$].

Tablo.90. Okul Değişkenine göre Zorbalığın Yapıldığı Yer Durumuna İlişkin Kay_kare Testi Sonuçları

Okulda Zorbalık En Çok Nerelerde Yapılıyor?						
		Okul Koridoru	Sınıf	Okul Bahçesi	Okul Yolu	Tuvalet
Resmi	N	27	90	126	50	28
Okullar	%	8.4	28.0	39.3	15.6	8.7
Özel	N	36	86	37	7	14
Okullar	%	20.6	49.1	21.1	2.2	8.1
TOPLAM	N	63	176	163	52	42
	%	12.7	35.5	32.9	10.5	8.5

Tablo 90’da görüldüğü üzere Okul Değişkeni ile Zorbalığın Yapıldığı Yer Durumu arasında anlamlı bir ilişki vardır [$\chi(4)=61.28, P<.05$].

Tablo.91. Cinsiyet Değişkenine göre Zorbalığın Yapıldığı Yer Durumuna İlişkin Kay_kare Testi Sonuçları

Okulda Zorbalık En Çok Nerelerde Yapılıyor?						
		Okul Koridoru	Sınıf	Okul Bahçesi	Okul Yolu	Tuvalet
Kız	N	36	123	89	24	16
	%	12.5	42.7	30.9	8.3	5.6
Erkek	N	27	53	74	28	26
	%	13.0	25.5	35.6	23.5	12.5
TOPLAM	N	63	176	163	52	42
	%	12.7	35.5	32.9	10.5	8.5

Tablo 91’de görüldüğü üzere Cinsiyet Değişkeni ile Zorbalığın Yapıldığı Yer Durumu arasında anlamlı bir ilişki vardır [$\chi(4)=22.85, P<.05$].

Tablo.92. Okul Değişkenine Göre Zorbalığı Engelleme Durumuna İlişkin Kay-Kare testi
Sonuçları

		Bir öğrenciye Zorbalık Yapıldığında Engellemeye Çalıştınız mı?		
		Hemen Hemen Hiç	Bazen	Her Zaman
Resmi Okullar	N	56	178	87
	%	17.4	55.5	27.1
Özel okullar	N	27	98	50
	%	15.4	56.0	28.6
Toplam	N	83	276	137
	%	16.7	55.7	27.6

Tablo 92 'de görüldüğü üzere bir öğrenciye yapılan zorbalığı engelleme değişkeni ile okul türünün anlamlı bir ilişkisi olmadığı görülmektedir [$\chi(2)=.370, P>.05$].

Tablo.93. Cinsiyet Değişkenine Göre Zorbalığı Engelleme Durumuna İlişkin Kay-Kare Testi
Sonuçları

		Bir öğrenciye Zorbalık Yapıldığında Engellemeye Çalıştınız mı?		
		Hemen Hemen Hiç	Bazen	Her zaman
Kız	N	54	153	81
	%	18.8	53.1	28.1
Erkek	N	29	123	56
	%	13.9	59.1	26.9
Toplam	N	83	276	137
	%	13.9	55.6	27.6

Tablo 93 'de görüldüğü üzere bir öğrenciye yapılan zorbalığı engelleme değişkeni ile cinsiyetin anlamlı bir ilişkisi olmadığı görülmektedir [$\chi(2)=2.51, P>.05$].

Tablo.94. Okul Değişkenine Göre Öğretmen ve Yöneticilerin Zorbalığı Müdahale ve Önleme Durumuna İlişkin Kay-Kare Testi Sonuçları

Zorbalık Olaylarında Öğretmen ve Yöneticileriniz Tarafından Müdahale ve Önleme Çalışmaları Yapılıyor mu?					
		Hayır	Arada Sırada	Sık Sık	Bilmiyorum
Resmi	N	72	88	82	79
Okullar	%	22.4	27.4	25.5	26.6
Özel	N	33	56	39	47
Okullar	%	18.9	32.0	22.3	26.9
TOPLAM	N	105	144	121	126
	%	21.2	29.0	24.4	25.4

Tablo 94 'de görüldüğü üzere Okulu ile Öğretmen ve Yöneticilerin Zorbalığı Önleme değişkeni anlamlı bir ilişkisi olmadığı görülmektedir [$\chi(3)=2.22, P>.05$].

Tablo.95. Cinsiyet Değişkenine Göre Öğretmen ve Yöneticilerin Zorbalığı Müdahale ve Önleme Durumuna İlişkin Kay-Kare Testi Sonuçları

Zorbalık Olaylarında Öğretmen ve Yöneticileriniz Tarafından Müdahale ve Önleme Çalışmaları Yapılıyor mu?					
		Hayır	Arada Sırada	Sık sık	Bilmiyorum
Kız	N	41	86	81	80
	%	14.2	29.9	28.1	27.8
Erkek	N	64	58	40	46
	%	30.8	27.9	19.2	22.1
Toplam	N	105	144	121	126
	%	18.9	32.0	22.3	26.9

Tablo 95 'de görüldüğü üzere Cinsiyet ile Öğretmen ve Yöneticilerin Zorbalığı Önleme değişkeni arasında anlamlı bir ilişkisi vardır [$\chi(3)=21.19, P<.05$].

BÖLÜM V

YORUM

Bu bölümde, araştırmanın amaçları doğrultusunda elde edilen bulguların sonuçları, konuyla ilgili alanda yapılmış diğer araştırma sonuçları ile karşılaştırılacak ve kuramsal görüşler doğrultusunda açıklanmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın birinci amacı doğrultusunda Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeği (Toplamı) ve alt boyutlarının (Fiziksel Zorbalık,Sözel Zorbalık, Eğlence Amaçlı Zorbalık, Duygu Zorbalığı) cinsiyete göre farklılaşp farklılaşmadığının incelenmesidir.

Birinci amaç doğrultusunda araştırmada Zorbalık Davranış Eğilimi ölçeği kullanılmıştır. Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeği toplam puanlarının cinsiyete göre farkına bakmak için “t” Testi uygulanmıştır. “t” Testi analizi sonucunda erkek öğrencilerin Zorbalık Davranış Ölçeği puanlarının aritmetik ortalamaları, kız öğrencilerin aritmetik ortalamalarına göre daha yüksek olduğu görülmektedir (Tablo. 35). Bu sonuçlar, ilköğretim ikinci kademedeki okuyan erkek öğrencilerin zorbalık davranış eğilimleri kız öğrencilerin zorbalık davranış eğilimlerine göre daha yüksek olduğunu göstermektedir. Erkek öğrenciler, kız öğrencilere göre fiziksel, sözel ve psikolojik boyutlarda zorbalık içeren davranışlara başvurduklarını ve bu davranışları belli bir süre tekrarladıklarını ortaya çıkarmaktadır.

Araştırmadan elde edilen bu bulgu, literatürdeki kuramsal görüşler ve araştırmalar doğrultusunda açıklanabilir.

Ergenlikte büyümenin hızlı oluşu, biyolojik-cinsel değişmeye eşlik eden hormonal salgılar buluşta ve onu izleyen yıllardaki ergenin hem duygularında, hemde davranış ve tutumlarında belirgin farklılıklar sergilemesine neden olur (Akt: Kulaksızoğlu,1998; Hurlock,1987). Üzüntü, sevinç, öfke, korku gibi duygularını ifade ederken bu yoğunluk göze çarpar. Artan duygululuk ve çöşku hali ergende duygularını dışa vurma ve ifade etme ihtiyacını doğurur. Olumsuz duygular el, kol hareketleri, yüz ifadesi ve bağırma gibi sözlü ve sözsüz davranışlarla dışa vurulur (Kulaksızoğlu,1998).

Condry ve Ross'a (1985) göre erkeklerde, kızlara kıyasla zorbalık eğilimi ve saldırganlığın daha fazla görülmesi saldırganlığın sosyalleşmedeki rolünü ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, Borkhost'a göre de erkekler, zorba olmaya daha sık eğilimlidirler. Buna neden olarak, zorbalığın erkekler arasında daha yüksek sosyal bir statü taşımasını göstermektedir. Çünkü bu statü kendini diğerlerine kanıtlamanın bir yolu olarak kabul edilmektedir(güçlü çocuklar olarak). Akran grubu tarafından kabul edilmeleri için erkeklerin sert bir biçimde davranmaları beklenir. Diğer taraftan kızlar genellikle nazik, güzel ve itaatkar olmak için yetiştirilirler; ayrıca kızlar erkeklere kıyasla empatik bir yetenek geliştirirler. Üstelik, erkeklerin arkadaşlıkları güç ve heyecanla daha fazla ilgili olma eğilimindeyken, kızlar yakınlığa dayalı ikili etkileşimleri tercih ederler (Akt. Condry ve Ross, 1985).

Zorbalık saldırganlığın bir alt boyutudur. Erkeklerin saldırgan davranış problemleri genellikle kızlardan daha yaygın ve ciddi bulunmaktadır. Suç işleme ve suçlu davranışlarda bulunmalarında da aynı durum söz konusudur. Zorbalığın yaygınlığı hakkındaki bulgular da benzer bir eğilimi yansıtmaktadır. Bireysel rapor ölçümlerinde zorbalık bildiren erkeklerin sıklığı bu durumdaki kızların sayısından 3 kat daha fazladır. (Olweus, 1999; Rigby,1991). Bu sonuçlar doğrultusunda Miller, Danaher ve Forbes'de arkadaşlar arasındaki zorbalık miktarında cinsiyet farklılıklarının mevcut olduğunu belirtmektedir. Erkekler, kızlardan daha fazla zorbalık içeren davranışlarda bulunmaktadır. Chung ve Asher, ayrıca Rose ve Asher; akranlarla olan deneysel çatışmalarında kızlar özgeci stratejiler gösterme eğilimli iken erkekler, düşmanca ve zorlayıcı stratejiler kullanma eğilimlidirler. (Akt. Dölek,2002)

Rigby'ye (1996) göre ise erkeklerin zorbaca davranışlarını daha fazla göstermeleri, onların aileleri tarafından empoze edilen "maço"luk imajının benimsenmesinden kaynaklandığını ileri sürmektedir. Bu görüşe paralel bir diğer görüşte, erkekler üzerindeki "erkeksi davranışları gösterebilmenin tek yolu zorbalıktır" gibi bir okul atmosferinin etkisi ve baskısı , erkeklerin "dövüşmekten korkup kaçmamalılar" gibi çok önemli bir mesaj verdiğini vurgulamaktadır (Askew,1989.Akt. Rigby ve Slee,1991).

Yapılan araştırmalar doğrultusunda genel eğilim erkeklerin kızlardan daha çok zorbaca davranışlara başvurduklarını ve kızların erkeklere göre daha fazla zorbalığa maruz kaldığı yönündedir. İngiltere'de yapılan bir araştırmada da zorbalığın %65'inin erkekler, %15'inin kızlar tarafından %19'unun ise hem kız hem de erkekler tarafından yapıldığı yönündedir (Boulton & Underwood.1992). Konuyla ilişkili olarak yapılan başka bir

araştırmada da ise 4. sınıftan 8. sınıfa kadar olan erkek öğrencilerin %23'ü bir dönemde bir veya ikiden fazla sayıda zorbalıkta bulunurken kızların oranı ise %8' dir (Rigby, 1995). Bu araştırmada da Zorbalık davranış Eğilimi ölçeğinin sözel zorbalık, eğlence amaçlı zorbalık ve duygu zorbalık eğilimi alt boyutlarında erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre zorbalık eğilim puanları daha yüksek çıkmıştır (Tablo. 37;38;39)

Türkiye'de zorbalık ile yapılan az sayıdaki araştırmalarda da benzer sonuçlar bulunmuştur. Pişkin'de (2006) Ankara'da 4 ilköğretim okulunda 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflarında okuyan 1154 öğrenci üzerinde gerçekteşirdiği araştırmasında zorba grupta yer alan öğrencilerin oranı kızlardan anlamlı bir biçimde yüksek olduğunu bulmuştur.

Çınkır ve Kepenekçi (2000) yapmış oldukları araştırmada yönetici ve öğretmenler verdikleri cevaplara göre okullarda zorbalığı en fazla erkek öğrenciler (%69.53) yapmaktadır.

Dölek'in (2000) yapmış olduğu araştırmasında da zorbaca davranışta bulunan öğrencilerin oranı kızlarda %2.56 erkeklerde % 6.37'dir.

Ülkemizdeki okullarda akran zorbalığı ile ilgili araştırmalar çok az sayıdadır (Dölek, 2002; Gültekin,2003; Yıldırım,2001). Bu nedenle zorbalıkla ilişkili olduğu düşünölen ve zorbalığın bir alt boyut olarak görölen saldırganlık (Olweus, 1999; Rigby,1991) ve cinsiyet üzerine yapılmış araştırma sonuçlarına aşağıda yer verilmektedir.

Yapılan araştırmalarda ilköğretim okullarında okuyan öğrencilerin saldırganlık düzeyleri cinsiyete göre farklılık göstermemektedir (Gürsoy, 2002; Aktaş 2001; Aktaş, şahin, Aydın ,2005; Karataş, 2002, 2005; Hatunoğlu, 1994; Güner, 1995; Öztürk,1990;Tok, 2001) . Gümüş (2000).

Araştırmanın birinci amacı doğrultusunda zorbalık davranış eğilimi, cinsiyete göre farklılaşmaktadır. Erkek öğrenciler, kız öğrencilere göre daha yüksek zorbalık eğilimi göstermektedir. Kız öğrencilerin zorbalık eğiliminin düşük bulunması, onlar arasında zorbalığın önemli bir davranış biçimi olarak algılanmadığı şeklindeki bir yoruma götürmemedir. Bu yargı, yukarıda belirtildiği üzere literatürdeki kuramsal görüşler ve araştırma sonuçları ile örtüşmektedir.

Birinci amaç doğrultusunda Zorbalık Davranış Eğilimi ölçeğinin Fiziksel Zorbalık Alt Ölçeği kullanılmıştır. Fiziksel Zorbalık Alt Ölçeği puanlarının cinsiyete göre farkına bakmak için “t” Testi uygulanmıştır. “t” Testi analizi sonucunda kız öğrencilerin Fiziksel Zorbalık Alt ölçek puanlarının aritmetik ortalamaları ile erkek öğrencilerin Fiziksel Zorbalık Alt ölçek puanlarının aritmetik ortalamaları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır (Tablo.36). Bu sonuçlar, fiziksel zorbalık davranış eğiliminin ilköğretim ikinci kademedeki okuyan öğrencilerin cinsiyetine göre değişmediğini göstermektedir.

Literatürde fiziksel içerikli zorba davranışları ile cinsiyet arasındaki ilişkileri araştıran çalışmalarda iki farklı sonuç elde edilmiştir.

Birincisi, 5., 6. 7.ve 8. sınıftaki erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre vurma, itme, tartaklama, dayak atma, tokat atma ve şiddetli fiziksel davranışlara daha fazla başvurmaktadır (Olweus, 1983 ,1994; Seals ve Young, 2003; Lowenstein, 1992;Roland, 1989;Lagerspetz, 1988;;Baldry, 1998;Rigby ,1998;Smith,1998; Ahmed ve Smith,1994). Bu çalışmada ise öğrencilerin cinsiyete göre *zorbalık davranış eğilimlerinin* düzeyleri ve tipleri belirlenmeye çalışılmaktadır. Bu bağlamda, çok güçlü eğilimlere dayanarak davranış tahmini yapmak orta derecede güçlü olan eğilimlerden davranış tahmini yapmaktan daha geçerlidir. Özellikle orta derecedeki eğilimler davranışa yol açarken ortamsal etkenlerle etkileşime girdiklerinden ortamsal etkenlerin önemi küçümsenemez (Kağıtçıbaşı,1987). Bu düşünceden hareketle zorbalık eğilimi, orta derecede bir eğilim olarak düşünülebilir. Zorbalık eğilimi olan öğrencilerin bu eğilimi davranışa dönüştürebilmesi, arkadaş ilişkileri, alışkanlıkları, amaçları, sonuç hakkındaki beklentileri ve istekli olmaları ile ilişkili olduğu düşünülebilir. Yapılan araştırmalara baktığımızda (Olweus, 1983 ,1994; Seals ve Young, 2003; Lowenstein, 1992;Roland, 1989;Lagerspetz, 1988;;Baldry, 1998;Rigby ,1998;Smith,1998; Ahmed ve Smith,1994) öğrenciler tarafından, kendi ifadeleri (self-report) doğrultusunda “zorbaca davranışlar” ile cinsiyet arasındaki ilişki değerlendirilmektedir. Bu çalışmada ise “zorbalık eğilimi” ölçülmeye çalışılmaktadır. Bu iki kavram birbirine yakın kavramlar olarak düşünülse de günümüzde davranış, yalnızca belli koşullar altında tutumlarla tutarlılık göstermektedir (Dönmez,1998). Bu doğrultuda fiziksel zorbalık eğilimi yüksek olan her çocuk, fiziksel anlamda her zaman ve her ortamda zorbaca davranışta bulunacaktır diyemeyiz.

İkincisi ise zorbaca davranışlar ile cinsiyet arasında bir farklılık olmadığını ortaya koyan bulgulardır (Boulton ve Smith 1994; Charach,1995, Kumpulainen, Rasanen ve Purra,2001;Whitney ve Smith, 1993). Benzer bir şekilde, Ahmad ve Smith (1994) araştırmasında liseli erkeklerin kızlardan daha fazla fiziksel zorbalıkta yer almaya eğilimli olduğunu düşünmekle birlikte araştırmalarında anlamlı bir cinsiyet farklılığı bulunmamaktadır. Rigby (1998) ve Slee(1998) de cinsiyetler arasında *zorbalık tipleri* açısından farklılık olmadığını belirtmektedir.

Aynı zamanda Baldry ve Farrington (1999)'nın İtalya'da yapmış oldukları araştırmada erkeklerin hemen hemen kızlar kadar reddedilme, birisi hakkında dedikodu çıkartma gibi dolaylı zorbalığa maruz kaldıklarını belirtmektedir.

Türkiye'de ise Dölek'in (2002) İstanbul ilindeki okullarda yaptığı araştırmada da itip kakma, dövme gibi zorbaca davranışlarda bulunma ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Günümüzde ergenlik dönemindeki gençler geçmişte yaşanan kalıp yargılara dayalı cinsel ayrımlardan kurtuluyor gözükmektedirler. Hyde'in (1984) 1978'den 1981'e kadar saldırganlıkta cinsiyet farklılıkları üzerine yapılmış gelişimsel araştırmaların meta analizini yaptığı araştırmasında yakın dönemde elde edilen bulgularda saldırganlık açısından cinsiyet farklarının daha önce yapılmış çalışmalara oranla daha az olduğunu belirlemiş ve bunu bir ölçüde gündün güne toplumun cinsiyet kalıp yargılarından sıyrılmasına, sosyalleşme sürecinde ve sosyal normlarda yaşanan değişimlere bağlamıştır.

Çağımızın gençleri, ergenlik döneminde cinsiyet rollerine ait toplumdaki katı yargıların etkisinde fazla kalmadan, kendi cinsiyet rollerine ait özellikleri de benimseyerek, yeni davranış özelliklerini geliştirmektedirler. Cinsiyet rollerinin kazanılmasındaki bu değişim, çeşitli olaylara dönük davranışlarda cinsiyetler arasındaki farklılıkları azaltacağı yönünde düşünceleri doğurmaktadır (Koç,Tutkun ve Sezer, 2002). İleri sürülen görüşler, yapılan çalışmalar ve bu araştırmadan elde edilen bulgular doğrultusunda, cinsiyetin fiziksel içerikli zorbaca davranışlar göstermede çok fazla farklılık yaratmadığı söylenebilir.

Birinci amaç doğrultusunda Zorbalık Davranış Eğilimi ölçeğini Sözel Zorbalık alt ölçeği kullanılmıştır. Sözel zorbalık alt ölçeği puanlarının cinsiyete göre farkına bakmak için

“t” Testi uygulanmıştır. “t” Testi analizi sonucunda erkek öğrencilerin Sözel zorbalık puanlarının aritmetik ortalamaları (34.04) kız öğrencilerin Sözel zorbalık puanlarının aritmetik ortalamalarına (31.94) göre daha yüksek olduğu görülmektedir (Tablo.37). Bu sonuçlar, ilköğretim ikinci kademede okuyan erkek öğrencilerin Sözel zorbalık eğilimleri kız öğrencilerin Sözel zorbalık eğilimlerine göre daha yüksek olduğunu göstermektedir.

Zorbalıkta da kullanılan saldırgan davranışlar, genel gelişimsel eğilimleri göstermektedir. Gelişimle sadece zorbalığın şekli değil, kapsamı da değişmektedir. Saldırganlığın doğası ve saldırganlığın değişik biçimlerinin kullanımına yönelik eğilim, fiziksel ve psikolojik gelişmeyle birlikte değişmektedir. Çocuklar yaşamlarının ilk birkaç yılında fiziksel anlamda en saldırgan dönemlerini yaşamaktadırlar. Daha sonra saldırganlık düzeyleri okul öncesi yılları boyunca genellikle düşmektedir. Sözel ve sosyal beceriler geliştikçe çocuklar, sorunlarını ve isteklerini, saldırgan yöntemlere başvurmadan açıkça ifade edebilirler. Çocukların kullandıkları saldırganlık şekillerinde gelişimle birlikte değişiklik görülmektedir. Fiziksel saldırganlığa başvuran çocukların oranı gelişimle birlikte azalmakta, sözel ve dolaylı saldırganlık şekillerine başvuran çocukların oranı çocukluk ve ergenlik dönemi boyunca artmaktadır(Craig, Pepler, 2003).

Craig’in (1998) Yapmış olduğu araştırma sonuçlarına göre de. Erkeklerin davranışlarında yaşla beraber fiziksel saldırganlıkta azalma, sözel saldırganlıkta çoğalma görülmektedir. Ayrıca Craig’e (1998) göre erkek öğrenciler ilkökul düzeyinde fiziksel ve sözel zorbalığa başvururken ortaokulda sözel zorbalığı daha fazla kullanmaktadırlar. Boulton (2002) da araştırmasında iki cinsiyette de sözel saldırganlığın aynı oranlarda olduğunu bulmuştur.

Bjorquist ve ark. 1992 ‘de Finlandiya’da ve Smith’in 1993 yılında İngiltere’de yapmış oldukları araştırma sonuçlarına göre zorbalık biçimi olarak sözel zorbalık, fiziksel ve psikolojik zorbalık biçimlerine göre daha fazla görülmektedir(Akt. Boulton ve ark.,2002).

Ergenlikte erkeklerin saldırgan davranışı daha çok doğrudan, bağırsız, statü ve baskınlık iddialarını içerirken, buna karşılık kızlar, sosyal ilişkiler bağlamında ortaya çıkan düşmanca tavırları içeren dolaylı saldırganlığı kullanmaya eğilimlidirler. Bunlar, dedikodu,bir mağduru dışlama ve kışkırtma şeklinde oluşmaktadır (Thorne,1993). Bu

araştırmada da Sözel zorbalık alt boyutundaki maddeler, isim takmak, kızdırmak, tehdit etmek, küçük düşürücü sözler söylemek, alay etmek gibi statü, baskınlık ve gücü vurgulayan ifadelerden oluşmaktadır. Craig'in (1998) Yapmış olduğu araştırma sonuçlarına göre de Erkek zorbalılar başlangıçta kurbanı karşı fiziksel içerikli saldırgan davranışlar gösterirken daha sonra saldırganlık stratejilerinin hem fiziksel hem de sözlü saldırganlık içerdiği görülmüştür. Askew'de (1989) ergenlik çağındaki erkeklerin kızlara göre baskın olma ve güç olma konularıyla daha fazla meşgul olmaya eğilimli olduklarını ifade etmektedir. Bu sonuç, erkeklerin sözlü repartuvarlarının gelişmesiyle ilgili olduğunu düşündürmektedir. Erkeklerin davranışlarında yaşla beraber fiziksel saldırganlıkta azalma, sözlü saldırganlıkta çoğalma görülmektedir.

Türkiye'de zorbalıkla ilgili çalışmalara baktığımızda benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Yurtal ve Cenkseven'nin (2006) yapmış oldukları araştırma sonuçlarına göre öğrencilerin okulda yaşadıkları zorbalık biçimleri, "itildim" %63.74, 'bana küfür etti' %57.51, "sevmediğim isimlerle çağrıldım" %56.35, "benimle alay edildi" % 49.42, "elbiseme ve eşyalarım zarar verildi" %45.27, "hakkımda dedikodu yapıldı" %44.34 şeklinde ifade edilmektedir. Sonuçlar incelendiğinde ilk sıralarda yer alan zorbalık türlerinin çoğunlukla sözel boyutta olduğu dikkati çekmektedir. Akranlar arasındaki zorbalığı inceleyen araştırmalar, zorbalık içeren davranışlar da bulunmada cinsiyetin önemli bir faktör olduğunu belirlemiştir. Bir çok araştırmada erkek çocuklarının kızlardan daha fazla zorbaca davranışlarda buldukları tesbit edilmiştir (Rivers ve Smith,1994;Smith ve Sharp, 1994;Baldry ve Farrington,1999; Seal,2003; Kalliotis,2000;Pereia,Mendoca,Neto,Valento ve Smith,2004).

Türnüklü ve Yıldız (2002) İstanbul'da yaptığı araştırmada ilköğretim birinci kademe sınıflarında en sık rastlanan öğrenci istenmeyen davranışları olarak arkadaşlarıyla alay etme(%68), arkadaşlarına bağırma (%55), arkadaşına küfür etme (%51),biçiminde ifade etmişlerdir. Bu araştırmada da ilköğretim okullarında sözel içerikli saldırganlığın daha sık yaşandığı göze çarpmaktadır.

Çınkır ve Kepenekçi (2000) 36 yönetici ve 92 öğretmenin katıldığı toplam 128 katılımcıdan oluşan araştırmada yönetici ve öğretmenler verdikleri cevaplara göre okullarda diğer zorbalık türlerine nazaran en çok sözel zorbalığın "at takma", "alay etme", "süreklili takılma", "laf atma", "hakaret ve küfür etme", "tehdit etme" ve dedi kodu yayma"

biçimlerinde gerçekleştiğini belirtmektedirler. Aynı zamanda zorbalığı en fazla erkek öğrencilerin (%69.53) yaptığını ifade etmektedirler.

Zorbalık Davranış Eğilimi ölçeğinin sözel zorbalık eğilimi alt boyutu, öğrencilerin sözel olarak takılmak, küçük düşürücü sözler söylemek, isim takmak, dalga geçmek, kızdırmak gibi ifadeleri içermektedir. Bu bağlamda Dölek'in (2002) İstanbul ilindeki okullarda yaptığı araştırmada da kötü isim takılması, görünüşü ve konuşmasıyla alay etme gibi davranışlarla cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Bu araştırmada kullanılan Akran Zorbalığını Değerlendirme anketindeki “Son 6 ay içerisinde hangi zorbalık davranışına maruz kaldınız” sorusuna verilen cevaplarda erkek öğrenciler **sözel zorbalığa** %42.8 kız öğrenciler %52.2 oranında zorbalığa maruz kaldığı bulunmuştur. Ancak ankette yer alan başka bir soruda ise “Size zorbalık yapan kimdir” sorusuna verilen cevaplarda kızların %45.5’i erkeklerin %62.2’si erkek öğrenciler tarafından zorbalığa uğradıklarını belirtmektedirler. Bu sonuçlar göstermektedir ki erkek öğrencilerin büyük çoğunluğu erkekler tarafından sözel zorbalığa uğramaktadır. Ayrıca kızlarında hemen hemen yarısı erkekler tarafından zorbalığa maruz kalmaktadır. Erkeklerin sözel zorbalığa daha sık başvurdukları söylenebilir.

Yapılan araştırmalar ve görüşler doğrultusunda bu araştırma bulgusuna göre sözel zorbalık eğilimi, kızlara nazaran erkeklerde daha yüksek olduğu düşünülebilir.

Birinci amaç doğrultusunda Zorbalık Davranış Eğilimi ölçeğini Eğlence Amaçlı Zorbalık alt ölçeği kullanılmıştır. Eğlence Amaçlı Zorbalık alt ölçeği puanlarının cinsiyete göre farkına bakmak için “t” Testi uygulanmıştır. “t” Testi analizi sonucunda erkek öğrencilerin Eğlence Amaçlı Zorbalık puanlarının aritmetik ortalamaları, kız öğrencilerin Eğlence Amaçlı Zorbalık puanlarının aritmetik ortalamalarına göre daha yüksek olduğu görülmektedir (Tablo.38). Bu sonuçlar, ilköğretim ikinci kademedeki okuyan erkek öğrencilerin Eğlence Amaçlı Zorbalık eğilimleri kız öğrencilerin Eğlence Amaçlı Zorbalık eğilimlerine göre daha yüksek olduğunu göstermektedir.

Arora (1996) göre zorbalık içeren davranışlar ile şakalaşma ve oyunun amaçları bazen birbirine karışmaktadır. Bunun nedenini ise zorbalığa bakış açılarından ve yapılan farklı tanımlardan kaynaklanmasına bağlamaktadır.

Rigby'e (1997) göre de zorbalığın, genellikle kişinin gelişimi sırasında yaşanan ve hayatın içerisinde olmazsa olmaz şeklinde düşünülmesi tanımlanmasını ve boyutlarının belirlenmesini zorlaştırmaktadır. Rigby, iki farklı zorba davranışı olduğunu belirtmektedir. Birincisi; gücünü bilerek ve isteyerek kötüye kullanmak ,ikincisi; bilinçli olmadan, bir oyun olarak düşünülen ve eğlenmek amacıyla yapılan davranışlardır. Eğlence amaçlı zorbalık, mağdurun neşesini kaçıran davranışları içermektedir.

Rigby ve Slee (1991) Avustralya'da 8-12 yaşları arasındaki 667 çocuk arasında kurbanlara yönelik tutumları belirlemeye çalışmıştır. Bu çalışmada çocukların %10'u mağduru seyretmenin eğlenceli olduğunu belirtmişlerdir . Eğlence amaçlı alt boyuttunda ki maddeler; yapılan davranış(lar) kötü niyetle yapılmayıp, mağdurun iyiliği için yapıldığı iddia edilen ama kişinin neşesini kaçıran, hevesini kıran davranışları içerir.

Dölek (2002) araştırmasında okullarda %50.73 oranında öğrenci diğer öğrencileri rahatsız etmeyi değişik düzeylerde eğlenceli bulduğunu ortaya çıkartmaktadır.

Bu araştırmada da Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeğinin eğlence amaçlı zorbalık eğilimi alt ölçeğinde de yukarıdaki tanıma uyan maddeler yer almaktadır. Bu alt boyut doğrultusunda yapılan her hangi bir araştırma bulgusuna rastlanılmamıştır. Elde edilen araştırmalar doğrultusunda erkekler tarafından eğlence amaçlı zorbalık eğilimi ,kızlara göre daha yüksek olduğu söylenebilir.

Birinci amaç doğrultusunda Zorbalık Davranış Eğilimi ölçeğini Duygu Zorbalığı alt ölçeği kullanılmıştır. Duygu Zorbalığı alt ölçeği puanlarının cinsiyete göre farkına bakmak için "t" Testi uygulanmıştır. "t" Testi analizi sonucunda erkeklerin Duygu Zorbalığı puanlarının aritmetik ortalamaları, kız öğrencilerin Duygu Zorbalığı puanlarının aritmetik ortalamalarına göre daha yüksek olduğu görülmektedir (Tablo.39). Bu sonuçlar, ilköğretim ikinci kademedeki okuyan erkek öğrencilerin Duygu Zorbalığı eğilimleri kız öğrencilerin Duygu Zorbalığı eğilimlerine göre daha yüksek olduğunu göstermektedir.

Randall (1997)' a göre zorbalar, tam anlamıyla sosyal bilgiyi yönetememekte ve diğer insanların niyetleri ile ilgili gerçekçi yargılamalar yapamamaktadır. Zorbalar başkalarının duygularını algılayamamakta aynı zamanda diğer çocukların da onlar hakkında tam olarak ne

düşündüklerini bu da onların sosyal körlüklerinin bir işareti olduğunu belirtmektedir(Sutton, Smith & Swettenham,1999).

Hazler'de (1996) zorbalardaki sosyal körlüğü işaret ederek, diğer bireylerin kendilerini nasıl algıladıkları hakkında bilgiye ihtiyaç duyduklarını belirtmektedir.

Borg (1998) 'un ilk ve orta okullar arasında yapmış olduğu bir araştırmada da zorbalılar yüksek belirsizlik duyguları yaşadıklarını belirtmişlerdir. İlkokuldaki ortaokuldaki kız zorbalılar erkek zorbalara göre kurbanı karşı daha fazla pişmanlık duymaktadır. Belirsizlik ve tatmin olma duygusu, ortaokuldaki zorbalarda daha fazla ifade edilmektedir.

Maeda (2003) zorbalık olaylarına katılan öğrencilerin empati, duygusal düzenleme ve algılama düzeyleri ile sahip oldukları roller arasındaki ilişkileri araştırmıştır. 6. Sınıf da toplam 293 öğrencinin hemen hemen yarısı %49'u zorbalık olaylarına aktif olarak katılmışlar. Bu öğrencilerin %32.6'sı zorba, zorbanın yardımcısı ve zorbayı destekleyenlerden oluşmaktadır. %16'sı seyirci ve %18.5'i de kurbanı koruyanlar oluşturmaktadır. Empati ile zorba davranış arasındaki ilişki; zorba ve zorbanın takipçileri (zorbanın yardımcısı ve zorbayı destekleyenlerden) kurbanı koruyanlara göre empati düzeyleri daha düşük olduğu bulunmuştur. Bu bulgular doğrultusunda Maeda (2005) 'i empatinin zorba davranışları durdurmada önemli rol oynayabileceğini ifade etmektedir.

Zorbalık davranış eğilimi ölçeğinin duygu alt boyutu, daha çok zorbalıların, duygudaşlık (empati) yapmadıklarını ve duygularını doğru bir şekilde ifade etmediklerini vurgulayan ifadelerden oluşmaktadır. Yapılan araştırmalar ve elde edilen bu bulgu doğrultusunda duygu zorbalık eğilimi, kızlara nazaran erkeklerde daha fazla olduğu söylenebilir.

Araştırmanın ikinci amacı doğrultusunda Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeği (Toplamı) ve alt boyutlarının (Fiziksel Zorbalık, Sözel Zorbalık,, Eğlence Amaçlı Zorbalık, Duygu Zorbalığı) okul türüne göre farklılaşp farklılaşmadığının incelenmesidir.

Birinci amaç doğrultusunda araştırmada Zorbalık Davranış Eğilimi ölçeği kullanılmıştır. Zorbalık Davranış Eğilimi toplam puanı ve alt boyut (Fiziki Zorbalık, Sözel Zorbalık, Eğlence Amaçlı Zorbalık, Duygu Zorbalığı) puanlarının okul türüne göre farkına

bakmak için “t” Testi uygulanmıştır. “t” Testi analizi sonucunda öğrencilerin resmi ve özel okul değişkenine göre Zorbalık Davranış Eğilimi ve Alt boyutlarının aritmetik ortalamaları puanlarında anlamlı bir fark bulunmuştur (Tablo.40.,Tablo.41., Tablo.43., Tablo.44).

Batsche ve Knoff (1994)’a göre farklı ülkelerde ilköğretim öğrencilerinin zorbalığını değerlendirmede kullanılan kavram ve yöntemlerdeki farklılıklar zorbalıkla ilişkili okul faktörlerini ve hakim olan sınıflandırmaları doğrudan karşılaştırmayı zorlaştırmaktadır. Bu düşünceden hareketle, araştırmada kullanılmak üzere geliştirilen Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeğinin yukarıda da belirtildiği gibi dört alt boyutu bulunmaktadır. Alanda yapılan araştırmalarda kullanılan ölçeklerin(Rigby, Slee,1991; Olweus,1994) amaç, içerik ve alt boyutlar açısından Zorbalık Davranış Eğilimi ölçeği ve alt boyutlarıyla bire bir benzerlik göstermemektedir. Bu nedenle araştırmadan elde edilen, okul türü ve zorbalık davranış eğilimi ve alt boyutları arasındaki ilişkiyi gösteren bulgular genel olarak yorumlanmaktadır. Bu yorumlar, dört farklı yaklaşımla yapılmaktadır. Birincisi; kalabalık okul ve sınıf; ikincisi, okul atmosferi; üçüncüsü,disiplin; dördüncüsü, tutumlardır. Bu yorumlar doğrudan veya dolaylı olarak literatürde yer alan kuramsal görüşler ve araştırmalar doğrultusunda açıklanmaktadır.

1. Zorbalığın kalabalık sınıf mevcudu ile bağlantılı olduğuna ve öğrenci sayısı yükseldikçe zorbalığın da artacağı düşünülür. Genel inanış resmi okullara nazaran , özel okulların sınıf mevcudunun az olması nedeniyle zorbalık olaylarının daha az olduğu yönündedir. Ancak Norveç’te 700 okul ve 1463 sınıfta yapılan bir araştırmaya göre sınıf veya okulun öğrenci sayılarının zorbalık sorunu üzerindeki etkisinin çok düşük olduğu ortaya çıkmaktadır (Olweus, 1993). Yine O’Moore, Kirkhan ve Smith’in İrlanda okullarında yaptıkları geniş çaplı bir araştırmadan elde edilen bulgular, okul ve sınıftaki öğrenci sayısının artması ile zorbalık sorununun ters orantılı olduğunu göstermektedir.(Akt. Olweus,1999).

2. Zorbalık okul örgütünün okul ortamı içinde yaratmış olduğu atmosfere bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Öğrencinin okuldaki davranışları ile ilgili tutumlar, beklentiler ve normlar okulun kendine özgü özelliklerini belirler ve okuldan okula değişir (Rigby, 1997). Bu düşünceden hareketle özel okullar, güç, başarı, bireysel rekabet, özgürlük, bağımsızlık, rekabetçi bir ortamın oluşturulması, baskın olma gibi özellikleri, resmi okullara göre daha fazla önemsedikleri düşünülmektedir (İpek, 1999,Özkara,2002). Barron (1997)’nun 6., 8. Sınıfta toplam 1866 öğrencinin katıldığı çalışmada özel okul ve devlet okullarının,

öğrencilere kazandırdıkları değerlerdeki farklılıkların neler olduğunu araştırmıştır. Bu araştırma bulgularına göre özel okullarda, devlet okullarına nazaran birinci sırada kişisel değerler, eğitsel değerler ve ahlaki değerlere önem verildiği bulunmuştur. Terzi (1999) resmi ve özel ortaöğretim kurumlarında çalışan 486 yönetici ve 4044 öğretmenin katıldığı araştırmada, özel liselerde en başat örgütsel kültür boyutu güç kültürü olarak bulunmuştur. Bunu sıra ile, başarı kültürü, onay kültürü, geleneksel kültür, bağımlı kültür ve yakın ilişki kültürü izlemektedir. Özel okullarda, yukarıda adı geçen özelliklerin, öğrencilerin zorbalık davranış eğilimlerinin yüksek çıkmasında etkili bir faktör oluşturduğu düşünülebilir.

3. Davison, (1985)' a göre disiplin, öğretmen stilleri ve okula karşı tutumun zorbalıkla birlikte araştırılması gerekmektedir. Öğretmenler açısından; özel okullardaki öğretmenlerin, resmi okullardaki öğretmenlere göre disiplinsiz hareketler olarak değerlendirilebilecek saldırganlık ve zorbalık davranışları gösteren öğrencilere karşı daha hoşgörülü oldukları söylenebilir. Bu görüşü destekleyen bir araştırma da Akın (2002) tarafından İstanbul'da yapılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre özel lisede görev yapan öğretmenler, resmi lisede görev yapan öğretmenlere kıyasla saldırgan davranışlar gösteren öğrencilere daha fazla informal yaptırımlar kullandıkları belirlenmiştir.

Özel okula devam eden öğrencilerin ekonomik düzeylerinin yüksek olduğu düşünülmektedir. Bu düşünceden hareketle, Özçelik (1993) ortaöğretim kurumlarında disiplin cezası almış öğrencilerin içe dönüklük-dışa dönüklük kişilik özelliklerini çeşitli değişkenlere göre araştırmıştır. Araştırmada sosyo-ekonomik düzeyi düşük olan lise öğrencilerinin diğerlerine göre daha fazla ihtiyatlı, kontrollü ve sorumluluk özelliklerine sahip oldukları, sosyo-ekonomik düzeyi yüksek olan lise öğrencilerin ise daha fazla riske girme, saldırganlık ve sorumsuzluk içeren davranışlar gösterdikleri bulunmuştur.

4. Genellikle, bir kişinin davranışlarının tutumlarına bakılarak kestirilebileceği varsayılır, fakat küçümsenmeyecek sayıda bir araştırma bu ikisi arasındaki tutarlılığa kuşku ile bakmaktadır. Öyle görülüyor ki, günümüzde davranış, yalnızca belli koşullar altında tutumlarla tutarlıdır. Kişi açık davranışta bulunduğu her zaman hem tutumları ve hem de içinde bulunduğu ortam tarafından etkilenebilir (Dönmez,1998). Bu araştırmada öğrencilerin zorbalık davranış eğilimleri ölçüldüğü, dikkate alındığında 'zorbalık eğilimi' düzeyine bağlı olarak öğrencinin her ortamda 'zorbaca davranış' göstermesi beklenmeyebilir. Wicker'e göre "Tutumların açık davranışlarla tutarsız olmaları olasılığı, tutarlı olmaları olasılığından, daha

yüksektir (Akt. Dönmez,1998). Bu bağlamda Uysal ve Temel'in (2002) yapmış oldukları araştırmada 7.sınıfa devam eden öğrencilere şiddet eğilimi ölçeği ile şiddet davranış ölçeği uygulanmış, öğrencilerin şiddet eğilimi ve şiddet davranış puanları arasında anlamlı bir fark saptanmamıştır.

Dölek'e (2002) göre ülkemizde bulunan resmi ve özel okullara yeni gelen öğrencilerin ne tür davranışlara maruz kalacağı, büyük öğrencilerin küçüklere nasıl bir tutum göstereceği, öğrenciler arasındaki bağlılıklar veya birbirini kollama, işbirliği yapma tutumları, kız ve erkek öğrenciler arasındaki ilişki tarzı, öğretmen ve yöneticilerinin öğrencilerle ve velilerle olan ilişkileri, tutumları bellidir. Bu özellikler okuldaki zorbalık davranışlarını ve bu davranışlara gösterilecek toleransı artırabilir veya azaltabilir. Dölek (2002) araştırmasında Devlet okullarına (%19.9) nazaran, özel okullarda daha fazla sayıda öğrenci (%30.83) diğer öğrencileri rahatsız etmeyi değişik düzeylerde eğlenceli bulduğunu ortaya çıkartmaktadır.

Sonuç olarak bu bulgu araştırmanın örneklemin de yer alan özel ve devlet okullarının akran ilişkilerini yansıtmaktadır. Bu ilişki, araştırmada yer alan özel okullardaki öğrencilerin zorbalık eğilimleri, resmi okullardaki öğrencilere göre daha yüksek olduğunu göstermektedir. Elde edilen bu sonucun özel ve resmi okullarda zorbalıkla ilgili yapılacak başka araştırma bulgularıyla desteklenmesi gerektiği düşünülmektedir.

Araştırmanın üçüncü amacı, Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeği (Toplamı) ve alt boyutlarının (Fiziksel Zorbalık, Sözel Zorbalık, Eğlence Amaçlı Zorbalık, Duygu Zorbalığı) yaşa göre farklılaşım farklılaşmadığının incelenmesidir.

Üçüncü amaç doğrultusunda araştırmada Zorbalık Davranış Eğilimi ölçeği kullanılmıştır. Zorbalık Davranış Eğilimi toplam puanı ve alt boyut (Fiziki Zorbalık, Sözel Zorbalık, Eğlence Amaçlı Zorbalık, Duygu Zorbalığı) puanlarının yaşa göre farkına bakmak için Tek Faktörlü Varyans Analizi (Anova) Testi uygulanmıştır. Analiz sonucunda öğrencilerin yaş (12,13 ve 14) değişkenine göre Zorbalık Davranış Eğilimi ve Alt boyutlarının aritmetik ortalamaları puanları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır (Tablo.46.,Tablo.48., Tablo.50., Tablo.52., Tablo.54.). Bu sonuç doğrultusunda, ilköğretim ikinci kademedeki okuyan öğrencilerin yaşlarına (12,13 ve 14) göre Zorbalık Davranış Eğilimleri arasında ilişki bulunmamaktadır.

Bu araştırmada kullanılmak üzere geliştirilen Zorbalık Davranış Eğilimi leğinin yukarıda da belirtildiği gibi dört alt boyutu bulunmaktadır. Yapılan araştırmalarda kullanılan leklerin, Zorbalık Davranış Eğilimi leğinin amacı ve alt boyutları ile benzerlik göstermemektedir. Bu nedenle alt boyutlar açısından elde edilen bulgular, genel olarak değerlendirilmektedir. Yaş ve zorbalık eğilimi arasındaki ilişkiyle ilgili yorum(lar) doğrudan veya dolaylı olarak literatürde yer alan kuramsal görüşler ve araştırmalar doğrultusunda açıklanmaktadır.

Literatürde yapılan araştırmaları, iki farklı grupta toplayabiliriz. Birinci grup, yaş ve zorbalık arasındaki ilişkileri araştıran alışmalar. İkinci grup ise yaş ile kurban olma arasındaki ilişkileri araştıran alışmalar.

Birinci grupta yer alan araştırmalardan elde edilen bulgular arasında çelişki sonuçlar bulunmaktadır. Boulton ve Underwood (1993) 296 ortaokul öğrencisini katıldığı araştırmada öğrencilerin yaş ile zorba davranışlar gösterenler arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanılmamıştır. Bjorkqvist (1992) de yapmış olduğu araştırmada, 13-15 yaşları arasındaki çocuklarda yaş ile *zorbalık tipleri* arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Weisfeld (1994) 11-15 yaşlarında 5. Ve 8. Sınıflarda yapmış olduğu araştırmasında da öğrencilerin davranışlarını zorbalık/zorbalık değil şeklinde sınıflandırmaları ile yaş arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

Diğer yandan, bazı araştırmalar, zorbalığın yaşa bağlı olarak düştüğünü göstermektedir. Olweus (1991) ve Perry ve Kusel (1992) ise ilkokul ve ortaokul çocukları üzerinde yapmış oldukları araştırmalarda yaş ve sınıf düzeyleri ilerledikçe fiziksel zorbalıkta bir gerileme gözükmekle birlikte sözel saldırı ve argo kelime kullanımının sabit kaldığını belirtmektedirler. Aynı zamanda öğrencilerin ortalama zorbalık yüzdesi 2.sınıftan 6. Sınıfa kadar %11.6 iken 7. Sınıftan 9. Sınıfa kadar %5.4 olduğu görülmektedir. Rivers ve Smith'in(1994) araştırma sonuçlarına göre orta okulda grlen zorbalık tiplerinin (fiziksel, sözel, duygusal) ilkokula kıyasla daha azaldığı belirtilmektedir.

İkinci grupta yer alan araştırmalardan da elde edilen bulgular arasında çelişki sonuçlar bulunmaktadır. Andreau (2000) 8-12 yaşları arasındaki çocuklarla gerçekleştirdiği çalışmasında akran zorbalığına maruz kalma düzeyinde de yaşa bağlı bir farklılık olmadığını belirtmiştir. Benzer şekilde Mynard ve Joseph (2000)'de ,11-16 yaş grubundaki çocuklarda

kişisel eşyalara saldırı alt ölçeğinden alınan puanlar haricindeki diğer alt ölçekler olan fiziksel, ilişkisel akran zorbalığı alt ölçeklerinden alınan puanlar açısından yaşa bağlı bir değişim bulamamışlardır.

Farklı bir yaklaşımla, Olweus'un (2003) araştırmasında Bireysel Rapor Anketi (self-report questionnaire) kullanılmıştır. Bu çalışmada zorbalığa maruz kalma düzeyinde yaşa bağlı farklılık bulunmuştur. Öğrencilerin yaşları yükseldikçe zorbalığa maruz kalma düzeylerinde düşüş görülmektedir. Araştırmada kullanılan ankette kurbanları belirlemek için bu ifadelerin "daha sık", "haftada bir" veya "gün içinde değişik zamanlarda" seçilmiş olması beklenmektedir. Bu yolla elde edilen bulgular doğrultusunda, kurbanların frekanslarında yaklaşık olarak % 20'den (ilkokulun ilk yılları) yüzde 0-5'e (ortaöğretimin sonuna doğru) doğru bir düşüş belirtilmektedir.

Finlandiya'da yapılan bir başka çalışmadan elde edilen bireysel rapor bilgilerinde aşağı doğru bir eğilim bulunmuştur. Devamlı olarak kurban edilen çocukların frekansı % 11.7'den (6. sınıflar arasında) % 5.4'e (8.sınıflar arasında) düşmüştür. Bununla beraber, bu çalışma, kesitsel bir çalışma değildir fakat, çalışılan iki yaş grubundan elde edilen bilgiler (12 ve 14 yaş öğrencileri), iki yıllık bir ara ile toplanmıştır ve bahsedilen düşüşün yaşla ilgili gelişimsel bir değişimi mi yansıttığı, yoksa zaman boyunca Finlandiya okullarında oluşan bir değişimin işareti mi olduğuna karar vermek oldukça zordur (Salmivalli,2002).

Okul zorbalığı ile ilgili literatürde, akranları tarafından kurban edilen öğrencilerin frekansında bir yaş düşüşünün söz konusu olduğu sıklıkla belirtilmektedir. Bu aşağı doğru olan eğilimi gösteren deneysel çalışmalardır. Bu çalışmalar, tipik olarak bireysel raporlardan elde edilen bilgilere dayanmaktadır.

Bununla birlikte pek çok çalışmada ise kurban olmayla ilgili akran raporları kullanılarak yaş grubu karşılaştırmaları yapılmıştır. Bu tarz bir çalışma, Perry, Kusel ve Perry (1988) tarafından yürütülmüştür. Bu çalışmada 3.,4.,5. ve 6. sınıf öğrencileri arasında akran değerlendirmesi sonuçlarına göre kurban olmada herhangi bir yaş düşüşü görülmemektedir.

Diğer bir çalışmada Graham ve Juvonen (1998) tarafından yapılan önemli bir deneysel incelemedir. Bu çalışmada, zorbalığa maruz kalmaya ilişkin birey ve akran raporları kullanılmış, bireysel raporlara göre zorbalığa maruz kalan fakat akran raporlarına

göre öyle olmayan çocukların (paranoid kurbanlar) olduğu görülmektedir. Diğer taraftan, akranları tarafından kurban olarak nitelendirilen fakat kendileri mağduriyet yaşantılarını bildirmeyen çocuklar da bulunmaktadır (inkar eden kurbanlar). Bu araştırmada akranların görüşleri ve çocukların kendi görüşleri bir noktada birleştiğinde gerçek kurban ve kurban olmayanlardan söz edilebilir.

Başka bir araştırmada Smith, Madsen ve Moody (1999) okulda zorbalığa maruz kalan kurbanların frekanslarındaki sınıf seviyesi farklılıklarını, çeşitli bilgi kaynaklarından toplanan kesitsel bilgiler içerisinde değerlendirmektedir. Bu bilgi kaynakları; öğrencilerin kendisi, akranları ve öğretmenleridir. Katılımcılar, 48 okulun 4., 5. ve 6. sınıflarından (9-12 yaş arası), 600 kız ve 620 erkek olmak üzere toplam 1220 ilkokul öğrencisinden oluşmaktadır. Bireylerin kendileri tarafından bildirilen mağduriyette, yaşla ilgili belirtilen düşüş bulunmuştur ancak, bu ne akran ne de öğretmen raporları tarafından doğrulanmıştır. Aslında yaşa bağlı olarak azalan, kendilerini kurban olarak tanımlayanların (self identified victims) sıklığıdır. Bu öğrenciler kendilerinin kurban olma durumunu belirtirken akranları arasında kurban olarak tanınmayan öğrencilerdir.

Salmivalli'ye (2002) göre öğrenciler arasında kurban olmayla yaş düşüşünün gerçekten var olduğu ispatlanmamaktadır. Birçok çalışmada ortaya konan, kurban olmayla ilgili kişisel bildirimlerin yaşa bağlı olarak azaldığıdır. Yapılan çalışmalarda tespit edilen, kişisel bildirimli kurban olmada yaşla ilişkili açık bir düşüş olmasına rağmen akran bildirimli ve öğretmen bildirimli kurban olmada herhangi bir düşüş yoktur. Düşüşün söz konusu olduğu şeyin, aslında yaş grupları açısından kişisel tanımlı kurbanların göreceli frekansı olduğunu göstermektedir. Kurban olmada açık yaş düşüşü, akran ve öğrenci raporları gibi diğer bilgi kaynaklarını kullanan çalışmalar tarafından doğrulanmamaktadır.

Yukarıda verilen araştırma sonuçları doğrultusunda, zorbalığın küçük çocuklar için daha geniş bir anlam içerdiği söylenebilir. Çocuklar kendilerine yapılan herhangi bir davranışı kurban olma veya kendilerinin yapmış olduğu herhangi bir davranışı zorbalık olarak görebilirler. Çünkü, araştırmalarda, zorbalık ve kurban olma tüm öğrencilere tanımlanmış olsa da, özellikle yaşı küçük olan çocukların, araştırmacılar tarafından belirtilen tanımları kolaylıkla unutmaları ve soruları cevaplarken kendi zorbalık tanımlarını kullanmaları mümkündür. Zorbaca davranışlarda çocukların kendi görüşleri ve akranların görüşleri farklılık gösterdiği

için değişik yaş gruplarını kıyaslarken öz ve akran değerlendirmesinin birlikte yapılması daha aydınlatıcı olabilir.

Öğrencilerin sınıf seviyesine göre zorbalık eğilimleri araştırılmıştır. Buna göre, sınıf seviyesi artarken kurban olma sistematik ve belirgin bir şekilde azalma gösterirken sınıf seviyesinin artması ile zorbalık eğilimindeki azalma arasında sistematik bir ilişki bulunmamıştır (Champion, Vernberg, Shipman, 2003).

Genellikle saldırgan davranış olarak değerlendirilen zorbalık, kasti olarak zarar vermek için hem fiziksel hem de psikolojik olarak yapılan davranışları kapsamaktadır (Pellegrini, 2002). Bu düşünceden hareketle ülkemizde saldırganlık ve zorbalıkla ilgili ilköğretim ve ortaöğretimde yapılan araştırmalara göz attığımızda:

Gümüş (2000) araştırmasında ilköğretim II. Kademe öğrencilerinin buldukları sınıf düzeylerine göre saldırganlık düzeylerinde anlamlı bir farklılık görülmemektedir. Karataş (2002), Karataş'ın (2005), Tuzgöl (1998) ve Güner (1995) araştırmalarında lise düzeyinde okula devam eden öğrencilerin sınıf düzeyine göre saldırganlık puanları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Ülkemizde az sayıda yapılan akran zorbalığı ilgili çalışmalara baktığımızda Dölek (2002), Yurtal ve Cenkseven (2006) araştırmalarında zorbalıkta bulunma ile sınıf seviyesi arasında bir ilişki olmadığını belirtmektedirler.

Özetle, Türkiye'de ve bir kısmı yabancı araştırmalar, öğrencilerin zorbalık ve saldırganlık düzeylerinin yaşa bağlı olarak azalmadığını göstermektedir. Bu çalışmada da yaşa göre zorbalık eğilimlerinde bir farklılık görülmemesi, yaş aralıklarının (12-13-14) birbirine yakın olması ve bu yaş dilimlerinde benzer gelişim özellikleri göstermelerinin (Kulaksızoğlu,1998; Aydın,2005) bir sonucu olarak düşünülebilir. Bu bağlamda öğrencilerin buldukları gelişim basamakları zorbalık davranışlarının oluş sıklığını ve biçimini etkileyebilir. Diğer yandan, ilköğretim ikinci kademe okuyan öğrencilerin zorbalığa son verecek stratejileri kullanmayı öğrenmeleri, okulda zorbalık olaylarını meydana getirecek ortamların yaşanmasını azaltabilir. Bir diğer açıdan, araştırmaların bazılarında ise kurban olmanın yaşla birlikte düştüğüne ilişkin kesin bir sonuç bulunmamaktadır.

Aynı zamanda bu sonuç, yabancı literatürde yapılan bazı araştırmalarla paralellik göstermemesi kullanılan farklı yöntemlerin akran raporlarına dayalı yapılması ve tanımlardan ya da zorbalığın farklı türlerinin inceleniyor oluşundan kaynaklanabilir. Araştırmadan elde edilen elde edilen bu sonuç ise öğrencilerdeki zorbalık eğilimlerinin yaşa bağlı olarak bir

azalma göstermediğini vurgulamaktadır. Zorbalık eğiliminin, ulusal çapta değişik örneklem gruplarında tekrar araştırılması gerektirmektedir.

Elde edilen bu sonuçları destekleyecek farklı bir yaklaşıma göre değişik bulguları uzlaştırmanın bir yolu, genel eğilimler devam ederken, öğrencilerin önemli bir oranının bu genel gidişatı takip etmeyebileceğini kabul etmektir (Boulton, 2000).

Araştırmanın dördüncü amacı, Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeği (Toplamı) ve alt boyutlarının (Fiziksel Zorbalık, Sözel Zorbalık, Eğlence Amaçlı Zorbalık, Duygu Zorbalığı) annenin eğitim durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığının incelenmesidir.

Dördüncü amaç doğrultusunda araştırmada Zorbalık Davranış Eğilimi ölçeği kullanılmıştır. Zorbalık Davranış Eğilimi toplam puanı ve alt boyut (Fiziki Zorbalık, Sözel Zorbalık, Eğlence Amaçlı Zorbalık, Duygu Zorbalığı) puanlarının annenin eğitim durumuna göre farkına bakmak için Tek Faktörlü Varyans Analizi (Anova) Testi uygulanmıştır. Analiz sonucunda annenin eğitim durumu değişkenine göre Zorbalık Davranış Eğilimi ve Alt boyutlarının (Fiziki Zorbalık, Eğlence Amaçlı Zorbalık, Duygu Zorbalığı) aritmetik ortalamaları puanlarında anlamlı fark bulunmuştur (Tablo.56., Tablo.58., Tablo.62., Tablo.64.). Anneleri, üniversite mezunu öğrencilerin Zorbalık Davranış Eğilimi ve Alt boyutları; Fiziksel Zorbalık, Eğlence Amaçlı Zorbalık, Duygu Zorbalığı, anneleri ilköğretim mezunu öğrencilere göre daha düşüktür. Bu sonuca göre, annenin eğitim düzeyi yükseldikçe öğrencilerin zorbalık eğilimleri düşmektedir.

Bu araştırmada kullanılmak üzere geliştirilen Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeğinin yukarıda da belirtildiği gibi dört alt boyutu bulunmaktadır. Yapılan araştırmalarda kullanılan ölçeklerin, Zorbalık Davranış Eğilimi ölçeğinin alt boyutlarıyla bire bir benzerlik göstermemektedir. Literatürde zorbalık eğilimi ile annenin eğitim düzeyi ile ilgili birkaç görüş bulunmakla birlikte araştırmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle Zorbalık Davranış Eğilimi ölçeği ve alt boyutlar açısından elde edilen bulgular, genel olarak değerlendirilmektedir. Annenin eğitim düzeyi ve zorbalık eğilimi ile ilgili yorum(lar) doğrudan veya dolaylı olarak literatürde yer alan kuramsal görüşler ve araştırmalar doğrultusunda açıklanmaktadır.

Kağıtçıbaşı (1981)'nin görüşleri annenin eğitim düzeyinin artmasıyla birlikte çocuğa verilen psikolojik değer arttığı düşünülürse, bu annelerin çok sayıda çocuk sahibi olmanın

yerine ruhsal ve bedensel açıdan sağlıklı bir şekilde yetiştirebilecekleri kadar çocuğa sahip olmayı tercih ettikleri ve çocukla kurulacak olumlu iletişimin onun davranışları üzerinde etkisi konusunda daha bilinçli oldukları da düşünülebilir.

Stolz'da annelerin babalardan daha çok çocukların duygusal uyumları ve çocukların endişeden kurtulmalarıyla ilgilendiklerini belirtmiştir (Akt. Çağdaş,2002).

Olweus'un 1987 yılında yapmış olduğu araştırmada zorbaca davranışları etkileyen faktörlerin başında çocuk ve anne arasında var olan negatif tutumun önemini vurgulamaktadır (Akt. Besag,1989).

Koç,Tutkun ve Sezer (2002) 33 ilde ve 1500 annenin katıldığı araştırmada öfke ve düşmanlık yüksek oranda gözlenmiştir. Bu özellikler, eğitim düzeyine göre farklılık göstermektedir. Eğitim düzeyi düştükçe öfke ve düşmanlık artmaktadır. Öfke ve düşmanlık saldırganlığı da beraberinde getirmektedir. Kağıtçıbaşı (1993) yapmış olduğu bir çalışmada annenin çocuğa ilgili ve yakın davranışları çocukta daha fazla bağımsızlığa, daha az saldırganlığa yol açtığını bulmuştur. Çalışmaya katılan çocuklar, düşüncelerinin arkadaşlarıncı kabul gördüğü ve kararlarını kendilerinin verdiğine daha fazla inanmaktadırlar. Akbağ (1994) yapmış olduğu araştırmada üniversite mezunu olan annelerle ortaokul veya lise mezunu olan annelerin çocuklarına, okur-yazar olmayan ve ilkokuldan terk veya ilkokul mezunu annelerden daha ilgi ve şefkat gösterdiklerini bulmuştur. Bu yaklaşım tarzının çocuğun kişilik gelişimi ve davranış biçimi üzerinde olumlu etkiler bırakacağı belirtilmektedir. Aynı araştırmada okur-yazar olmayan ve ilkokuldan terk veya ilkokul mezunu olan annelerin üniversite mezunu annelerden daha fazla fiziksel ceza uyguladıklarını bulmuştur. Diğer taraftan annenin eğitim düzeyinin düşmesine paralel olarak duygusal cezalandırmanın arttığını belirtmektedir.

Batlaş (1991) yaptıkları araştırmada annelerin duygusal içerikli cezaları daha fazla kullandıklarını tespit etmiştir. Bu bulgu annenin çocukla daha fazla beraber olmasının doğal bir sonucu olarak ta değerlendirilmektedir.

Literatürde eğitim düzeyi düşük anne-babaların dayağa daha sık başvurdukları belirtilmektedir (Bilir,1987; Buz , Savaş,Ülküer,1988;Zussman,1978).

Uzmanlar fiziksel cezanın, çocuğun anne-babasına korku, öfke ve kızgınlık duymasına yol açtığını buna bağlı olarak ortaya çıkan olumsuz davranışların özellikle ergenlik döneminde sorunlarını saldırgan davranışlar ve kaba kuvvete dayalı çözmeyi seçtiklerini belirtmektedirler (Yavuzer,1986; Geçtan,1993; Fişek ve Sükan, 1983).

Zorbalar, saldırganlığa karşı olumlu tutum göstermektedir (Olweus,1994). Hazlar ve arkadaşları (1997) zorbaların bu tür tutumlarını aile içi ilişkilere bağlamaktadırlar. Zorbaların evde fiziksel ve duygusal istismara uğradıkları tutarsız disiplin uygulamalarına maruz kaldıkları ve yanlış anne-baba modeline sahip olduklarını düşünmektedirler. Bu bağlamda İstanbul'da özel ilköğretim okulları 2. Kademe ve özel liselerin 6.7. 8. Ve 10. Sınıflarında öğrenim gören 805 öğrenciye Akran Zorbalığını Belirleme Anketi, Çocuk Yetiştirme Stilleri ve Offer Benlik İmgesi uygulanmıştır. Algılanan çocuk yetiştirme stilleri çerçevesinden bakıldığında annede algılanan denetim/kontrol boyutunun alay, terör,açık saldırı ve zorbalığa maruz kalmada bağımsız katkısı bulunmuştur (Özen,2005).

Bu noktadan hareketle, Türkiye'de yapılan araştırmalara baktığımızda Aral, Ayhan, Türmenler'in (2004) yapmış oldukları çalışma da ilköğretim okullarının sekizinci sınıfına devam eden çocukların saldırganlık eğilim puanları annelerin eğitim düzeyi yükseldikçe azaldığı yönündedir. Dizman' da(2003) yapmış olduğu araştırmada benzer sonuçlara ulaşmıştır.

Masalıcı (2001) da 6. sınıfa devam eden öğrencilerin aile içi etkileşimleri ile çocuklardaki saldırganlık arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Bu araştırmada anneleri üniversite mezunu olan çocukların ilkokul mezunu olan gruba göre saldırgan davranışları daha az gösterdikleri ortaya çıkarılmıştır. Başar'da (1996) benzer sonuçlara ulaşmıştır.

Gürsoy'da (2002) 210 çocuk üzerinde yaptığı çalışmada annenin eğitim düzeyine bağlı olarak saldırganlık puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık bulmuştur.

Gümüş'ün (2000) araştırmasından elde edilen bulgulardan biri lise öğrencilerin saldırganlık düzeyleri babanın eğitim düzeyine göre farklılaşmasıdır. Babaları üniversite mezunu olan grubun saldırganlık düzeylerinin ilkokul ve ortaokul mezunu olanlarınkinden daha yüksek olduğu belirtilmektedir.

Dizmen (2003) araştırmasında anne-babası ile yaşayan ve anne yoksunu olan çocukların saldırganlık eğilimlerini incelemiştir. Anne-baba öğrenim düzeyinin toplam saldırganlık eğilim puanları açısından farklılık göstermektedir . Bu farklılık, öğrenim düzeyi arttıkça çocuklarda saldırganlık eğiliminin azaldığına işaret etmektedir.

Sonuç olarak, bu araştırma da annenin eğitim düzeyi yükseldikçe zorbalık davranış eğiliminin azaldığı görülmektedir. Elde edilen araştırma sonuçları doğrultusunda annenin eğitim düzeyinin artması ile çocukla kurulacak olumlu iletişimin onun davranışları ve kişiliğinin oluşumu üzerindeki etkisinin oldukça önemli olduğu düşünülebilir.

Araştırmanın beşinci amacı, Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeği (Toplamı) ve alt boyutlarının (Fiziksel Zorbalık, Sözel Zorbalık, Eğlence Amaçlı Zorbalık, Duygu Zorbalığı) babanın eğitim durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığının incelenmesidir.

Beşinci amaç doğrultusunda araştırmada Zorbalık Davranış Eğilimi ölçeği kullanılmıştır. Zorbalık Davranış Eğilimi toplam puanı ve alt boyut (Fiziki Zorbalık, Eğlence Amaçlı Zorbalık, Duygu Zorbalığı) puanlarının babanın eğitim durumuna göre farkına bakmak için Tek Faktörlü Varyans Analizi (Anova) Testi uygulanmıştır. Analiz sonucunda babanın eğitim durumu değişkenine göre Zorbalık Davranış Eğilimi ve Alt boyutlarının aritmetik ortalamaları puanlarında anlamlı fark bulunmuştur (Tablo.66.,Tablo.68.,Tablo.72., Tablo.74.). Babaları üniversite mezunu öğrencilerin Zorbalık Davranış Eğilimi ve Alt boyutları;Fiziksel Zorbalık, Eğlence Amaçlı Zorbalık, Duygu Zorbalığı, babaları ilköğretim mezunu öğrencilere göre daha düşüktür. Sonuç olarak, babaların, eğitim düzeyi yükseldikçe öğrencilerin zorbalık davranış eğilimleri düşmektedir.

Bu araştırmada kullanılmak üzere geliştirilen Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeğinin yukarıda da belirtildiği gibi dört alt boyutu bulunmaktadır. Yapılan araştırmalarda kullanılan ölçeklerin, Zorbalık Davranış Eğilimi ölçeğinin alt boyutlarıyla bire bir benzerlik göstermemektedir. Literatürde zorbalık eğilimi ile bannın eğitim düzeyi ile ilgili birkaç görüş bulunmakla birlikte araştırmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle Zorbalık Davranış Eğilimi ölçeği ve alt boyutlar açısından elde edilen bulgular, genel olarak değerlendirilmektedir. Babanın eğitim düzeyi ve zorbalık eğilimi ile ilgili yorum(lar) doğrudan veya dolaylı olarak literatürde yer alan kuramsal görüşler ve araştırmalar doğrultusunda açıklanmaktadır.

Baba-çocuk ilişkisini araştıran çalışmalar 70'li yıllardan sonra artış göstermektedir (Lynn,1974;Pilling ve Pringle,1978).

Babanın çocuk üzerindeki etkilerini dolaylı ve dolaysız etkiler olarak iki grupta toplamak mümkündür. Ailenin gelirini tümüyle ya da eşi ile birlikte karşılaması ile eşine karşı davranışları dolaylı etkilerdir. Babanın çocuğuna dokunması, konuşması, oynaması ve çocuğu ile ilgili çeşitli kararlara aktif olarak katılması ise babanın çocuk üzerindeki dolaysız etkileridir (Güngörmüş,1989).

Günümüzde teknolojik ve ekonomik alanlardaki sürekli ve hızlı gelişme aile yapısında ve aileyi oluşturan bireylerin görev ve sorumluluklarında da değişmelere neden olmuştur. Geleneksel geniş ailenin yerine anne-baba ve çocuklardan oluşan aile yapısı almıştır. Ekonomik şartların ağırlaşması, kadınların eğitim düzeylerinin yükselmesi, teknolojiadaki gelişme her geçen gün kadın iş gücüne duyulan ihtiyacı arttırmıştır. Annenin çalışma hayatına atılması, ailede babanın görev ve sorumluluklarında değişmelere neden olmuştur.

Bu gelişim ve değişimlere paralel olarak baba, ailenin gelirini sağlamanın yanı sıra, çocukların bakım ve eğitimlerinde önemli rol oynamaya başlamışlardır (Tezcan,1986;Ekşi,1990;İmamoğlu,1993:Cağdaş,2002). Yapılan araştırma bulguları,babaların da anneler kadar çocuklarının psiko-sosyal ve zihinsel gelişimlerinde etkin rol oynayabileceklerini ortaya koymaktadır(Dönmezer,1999). Bu bağlamda İstanbul'da özel ilköğretim okulları 2. Kademe ve özel liselerin 6.7. 8. Ve 10. Sınıflarında öğrenim gören 805 öğrenciye Akran Zorbalığını Belirleme Anketi, Çocuk Yetiştirme Stilleri ve Offer Benlik İmgesi uygulanmıştır. Algılanan çocuk yetiştirme stilleri çerçevesinden bakıldığında babada algılanan sevgi/ilgi boyutunun zorbalığa maruz kalma olasılığına bağımsız katkısı bulunmuştur (Özen,2005).

Stolz, anne ve babalarla yaptığı görüşmelerin sonunda babaların daha çok çocuğun eğitimi, ahlaki kişisel değerleri ve fiziksel güvenliği ile ilgilendiğini belirtmiştir. Annelerin ise çocukların duygusal uyumları ile ilgilendiklerini açıklamış ve endişeden kurtulmalarıyla ilgilendiklerini ortaya koymuştur(Akt. Güngörmüş,1998).

Parsons ve Bales babanın disiplini sağlayan geleceği planlayan, ailenin dışındaki dünya ile etkileşimde bulunan, kişiler arası ilişkileri düzenleyen bir kişi olarak çocuğa model olduğunu belirtmiştir (Cağdaş,2002).

Son yıllarda yapılan araştırmalar da babanın doğumdan başlayarak çocuğun çeşitli yönlerden gelişimini etkilediğini ortaya koymaktadır. Çalışmalar, babanın annelere oranla daha çok çocuğun bağımsız davranmasını sağlayan bir tutum içinde olduklarını göstermektedir (Güngörmüş,1998).

Bu doğrultuda, eğitim seviyesi yüksek anne-babaların çocuğa karşı daha fazla ilgi göstermesi doğal bir sonuç olarak değerlendirilebilir. Diğer taraftan eğitim düzeyi yüksek anne-babaların eğitim düzeyi düşük olanlara kıyasla, çocuğa ilgi göstermenin ve onunla duygu alışverişinde bulunmanın çocuğun davranışları üzerinde olumlu etkisi konusunda daha bilinçli oldukları da söylenebilir.

Akbağ (1994) yapmış olduğu araştırma da üniversite mezunu babaların çocuklarına ilkokuldan terk veya ilkokul mezunu babalar ile ortaokul veya lise mezunu olan babalara göre daha fazla ilgi ve şefkat gösterdiklerini belirtmektedir. Diğer taraftan araştırma bulgularına göre fiziksel cezalandırmanın babanın eğitim düzeyinin azalmasıyla arttığını belirtmektedir

Yapılan bir çok araştırma, özellikle baba ile erkek çocuk ilişkisinin azalması halinde çocuğun bilişsel gelişimi ve okul başarısı başta olmak üzere çeşitli konularda olumsuz etkilendiğini ortaya koymaktadır.

Ülkemizde ise baba ile ilgili yapılan araştırmalardan biride Özkardeş ve Arkonaç (1997) yapmış olduğu çalışmadır. Bu çalışmada farklı eğitim düzeyinden gelen erkeklerin kendilerini bir baba olarak nasıl algıladıkları, ideal bir babanın ve kendilerine benzeyemeyen babaların özelliklerini nasıl tanımladıkları araştırılmıştır. Elde edilen bulgulara göre üniversite eğitimi alan babalar kendilerini ve sorunlarını paylaşma, yakın olma gibi çocuğu doğrudan etkileyen faaliyetlere işaret eden özellikler ile tanımlarken ilkokul mezunu babalar ise geçimi sağlama gibi çocuğu dolaylı yoldan etkileyen faaliyetler çerçevesinde kendilerini tanımlamaktadır. İlkokul mezunu babalar kendileri ile ideal baba arasında bir fark görmemiştir. Üniversite mezunu babaların ideal babayı tanımlarken ailelerine zaman ayıran, çocuğuna güven verme, destekleme, hoşgörülü olma, destekleyici olma, çocuğu yetiştirme

gibi özellikleri kullanmışlardır. Bu özellikler çocukla doğrudan ilişkiyi etkileyebilecek özellikler olduğu dikkati çekmektedir. Bu bulgular çerçevesinde eğitim düzeyinin baba tanımını etkilediği görülmektedir.

Eğitim düzeyi yükseldikçe babanın çocuk üzerinde doğrudan etkisi olan faaliyetler çerçevesinde tarif etme eğiliminde olduğu görülmektedir. İlkokul mezunu olan babalar kendilerini, ideal babayı ekonomik düzeyi ile tarif etmektedir. Çocuğa olan sorumluluğunu eve getirdiği para ile birleştirmektedir.

Gümüş'ün (2000) araştırmasından elde edilen bulgulardan biri lise öğrencilerin saldırganlık düzeyleri babanın eğitim düzeyine göre farklılaşmasıdır. Babaları üniversite mezunu olan grubun saldırganlık düzeyleri ilkokul ve ortaokul mezunu olanlarından daha yüksek olduğu belirtilmektedir.

Bu alanda yapılan bir başka araştırma da Aral, Ayhan, Türmenler'in (2004) yapmış oldukları çalışmadır. Bu çalışma da ilköğretim okullarının sekizinci sınıfına devam eden çocukların saldırganlık eğilim puanları babaların eğitim düzeyi yükseldikçe azaldığı yönündedir.

Sonuç olarak, araştırmalardan elde edilen bulgular ışığında, babanın eğitim düzeyi yükseldikçe öğrencilerin zorbalık davranış eğilimleri puanları düşmektedir. Eğitim seviyesi yüksek babaların çocuğa karşı daha fazla ilgi göstermesi doğal bir sonuç olarak değerlendirilebilir. Diğer taraftan eğitim düzeyi yüksek anne-babaların eğitim düzeyi düşük olanlara kıyasla, çocuğa ilgi göstermenin ve onunla duygu alışverişinde bulunmanın çocuğun davranışları üzerinde olumlu etkisi konusunda daha bilinçli oldukları da söylenebilir.

Araştırmanın altıncı amacı doğrultusunda yer alan Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeği (Toplamı) ve alt boyutlarının (Fiziksel Zorbalık, Sözel Zorbalık, Eğlence Amaçlı Zorbalık, Duygu Zorbalığı) algılanan ekonomik düzeye göre farklılaşp farklılaşmadığının incelenmesidir.

Altıncı amaç doğrultusunda araştırmada Zorbalık Davranış Eğilimi ölçeği kullanılmıştır. Zorbalık Davranış Eğilimi toplam puanı ve alt boyut (Fiziki Zorbalık, Sözel Zorbalık, Eğlence amaçlı Zorbalık, Duygu Zorbalığı) puanlar ile algılanan ekonomik düzey

arasındaki ilişkilere bakmak için Kruskal Wallis H- Testi uygulanmıştır. Analiz sonucunda öğrencilerin algıladıkları ekonomik düzey(alt,orta,üst) değişkenine göre Zorbalık Davranış Eğilimi ve Alt boyutlarının aritmetik ortalamaları puanlarında anlamlı bir fark bulunmamıştır (Tablo.75.,76.,77.,78.,79). Bu sonuca göre öğrencilerin algıladıkları ekonomik düzeye(alt,orta,üst) göre var olan zorbalık eğilimi düzeyinde bir değişiklik göstermemektedir.

Ekonomik düzeye göre zorbalık eğiliminin farklılık göstermemesini birbiri ile örtüşen iki görüş doğrultusunda açıklanabilir.

Birinci görüş, okul ortamında zorbalığın oluşmasında üç faktör bulunmaktadır. Birincisi okulda çocukların ilişkilerinde benimsedikleri inançlar, tutumlar ve duygular, ikincisi çocuğun eğitim iklimi, üçüncüsü ise okulun zorbalığa ilişkin politikasıdır. Bu faktörlerin dışında öğretmen ve anne-baba tutumlarının da etkili olduğunu belirtmektedir (Rigby, 1997). İkinci görüş ise öğrenci grubunun, yetişkinlere göre yaşamı, çeşitli yanları ile ele aldığı ve aktif nüfusa dahil olmayan bir grup olarak sosyo-kültürel ve ekonomik etmenleri algılamakta düşsel ve imgesel boyutlar açısından değerlendirdiği de söylenebilir (Bilgin, 1984). Bu görüşler doğrultusunda okullun dinamik yapısı ve öğrencilerin olguları ve olayları algılayış biçimleri, zorbalığı değerlendirirken göz önünde bulundurulması gereken önemli noktalardan biri olabilir.

Olwesu'a göre (1994) öğrencilerin ailelerinin ekonomik durumu ile ilgili algılamaları, zorbaca davranışları üzerinde önemli bir rol oynamaktadır. Sosyo-ekonomik düzeyin zorbaca davranışlar üzerinde bir etkisi olabileceği düşünülse de Rigby ve Slee'nin Avustralya okullarında yapmış oldukları araştırma sonuçlarına göre okulun bulunduğu bölgenin sosyo-ekonomik düzeyi zorbaca davranışlar üzerinde anlamlı bir farklılık yaratmamaktadır.

Scotland'da iki ortaokulda 425 öğrenci üzerinde yapılan araştırmada demografik özellikler(ailenin sosyo-ekonomik düzeyi, yaş,cinsiyet), kendini iyi hissetme ve kişilik faktörleri açısından zorba ve kurbanlar arasındaki farklılıklar incelenmiştir. Bu araştırma sonucuna göre ailenin sosyo-ekonomik düzeyi, zorba ve kurban grupları arasında anlamlı bir farklılığa yol açmamaktadır (Karatzias ve Power, 2002).

Gofin, Palti ve Gordon (2002) tarafından Kudüs’de 11 okulda 14-16 yaşları arasında 1182 öğrenci üzerinde yapılan araştırmada öğrenciler tarafından algılanan ekonomik düzey ile zorba davranışlar arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Çocukla anne-baba arasındaki ilişkilerin çocuklarda yüksek saldırganlık tepki kalıbının gelişmesine yardımcı olduğu öne sürülmektedir (Olweus,1994). McCord, McCord ve Howart bu durumun anne-babanın sosyo-ekonomik durumu ile bir ilişkisinin bulunmadığını belirtmektedir(Akt. Olweus,1978).

Çocuğun fiziksel ve duygusal ihtiyaçları, ailenin amaçları ve değerleri içersinde karşılanmaktadır. Şüphesiz bazı aileler amaçlara ulaşmada çocuklarına saldırganca davranışları kullanması için cesaretlendirmekte ve izin vermektedir. Bir teoriye göre çocuklarının saldırganlığı kullanmasına göz yuman iki farklı aile şekli vardır. Birinci grup, gevşek, rahat, serbest olarak adlandırılan ‘diffusion parents’ ailelerdir. Bu aileler saldırganlığı, çocuklarının davranışlarında göstermesinde isteksizlerdir. İkinci grup, çocuklarının sosyal ortamlarda saldırgan davranışlar göstermesine izin veren ve cesaretlendiren ‘Selective diffusion parents’ ailelerdir (Besag, 1989) . Olweus’e (1978) göre böyle aileler şiddeti olumlu bir tutum olarak kabul etmektedirler. Besag(1989)’e göre bu tip aileler, çocuklarına saldırganlığı, çevresini kontrol etme ve sosyal kabulün bir yolu olarak göstermektedir. Ekonomik durum ve sosyal sınıf, ailenin önceden kazanmış olduğu bu davranış kalıplarını çok fazla değiştiremediğini ifade etmektedir.

Türkiye’de yapılan araştırmalara baktığımız da;

Gümüş (2000) ve Tuzgöl(1998) araştırmalarında farklı gelir düzeylerine sahip gruplar arasında saldırganlık düzeyleri açısından anlamlı farklılık bulunmamaktadır.

Güner(1995) 14-17 yaşları arasında 1079 öğrencinin katıldığı araştırmasında öğrencilerin ailelerinin gelir düzeylerini algılayışlarının saldırganlık düzeyleri üzerinde ortak etkilerinin anlamlı olmadığını belirtmektedir.

Ürküt(1988) farklı sosyo-ekonomik ve cinsiyet gruplarında yer alan gençler arasında saldırgan davranışlar bakımından farklılığın olup olmadığını saptamaya çalışmıştır. Elde

edilen sonuçlara göre farklı sosyo-ekonomik gruplar arasında saldırgan davranışlar bakımından anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

Demirhan (2002) araştırmada kendini açma düzeyleri farklı genel lise öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin kişisel ve sosyal nitelikler ile aile nitelikleri açısından farklılık gösterip göstermediğini incelemiştir. Genel lise öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin aile gelir durumunu algılama biçimlerine göre farklılık göstermediğini belirtmektedir.

Şiddette, zorbalık gibi saldırganlığın bir biçimidir. Şiddette zorbalık gibi kendine özgü bazı kriterlere sahiptir. Bunlardan biride, kişinin fiziksel veya bir araç kullanarak karşısındaki kişiyi yaralama ve zarar vermesidir. Şiddetin zorbalıkla örtüşen yönü fiziksel zorbalığın; vurma, itme, tartaklama gibi davranışların aynı zamanda şiddet olarak kabul edilmesidir. Bu çerçeveden bakıldığında, Özcebe ve Sarp (2005) ilköğretim 4-5 ve 7. Sınıf öğrencilerinin şiddet eğilimi ile sosyo-demografik özellikleri arasındaki ilişkiye bakmışlardır. Orta dönem adolesan grubunun ailelerinin ekonomik düzeyi ile şiddet eğilimleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır.

Sonuç olarak, bu araştırmaya katılan toplam 496 öğrenciden ailelerini orta ekonomik düzeyde algılayanların oranı % 77 üst düzeyde algılayanların oranı %18.1 ve alt düzeyde algılayanlar ise %4.8'dir. Ailelerini orta ve üst ekonomik düzey olarak algılayanların sayısı 476 öğrencidir. Araştırmada elde edilen bulgular doğrultusunda örneklem grubunun özellikleri de dikkate alınarak, öğrencilerin ailelerinin ekonomik düzeylerini algılayan subjektif davrandıkları söylenebilir. Bu bağlamda algılanan ekonomik düzeye göre zorbalık davranış eğiliminin farklılık göstermemesi, öğrenci algılamalarının ailenin ekonomik durumunu belirlemede güvenilir olmadığı da düşünülebilir. Aynı zamanda zorbalıkla ilgili olarak Türkiye'de çok az araştırmanın olması elde edilen bulguların yorumlanmasında güçlük oluşturmaktadır. Bu konuda daha fazla araştırmaya ihtiyaç vardır.

Aşağıda Araştırmanın yedinci amacı doğrultusunda Akran Zorbalığı Değerlendirme Anketine ile okul, cinsiyet değişkenleri arasında var olan ilişkilere ait bulgular, alandaki görüşler ve araştırma sonuçları doğrultusunda açıklanmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın yedinci amacı doğrultusunda, Okulda Zorbalık Değerlendirme Anketinin “*Bu öğretim yılında zorbalığa uğradınız mı?*” sorusu ile okul ve cinsiyet arasındaki ilişkinin incelenmesidir.

Akran Zorbalığı Değerlendirme Anketinin “*Bu öğretim yılında zorbalığa uğradınız mı?*” sorusu ile okul ve cinsiyet arasındaki ilişkiye bakmak için Kay-kare Testi uygulanmıştır. Kay-kare Testi analizi sonucunda okul ve cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır (Tablo.80.,Tablo.81).

Fonseca (1989) da yapmış olduğu bir araştırmada özel okul ve resmi okulları arasında meydana gelen zorbalık olayları arasında anlamlı bir farklılık bulmamaktadır.

Elde edilen bulgular doğrultusunda, 496 öğrenci “*Bu öğretim yılında zorbalığa uğradınız mı*” sorusuna % 63.3’ü zorbalık içeren davranışlara maruz kaldığını sadece % 36.7’si zorbalık içeren davranışlara uğramadıklarını belirtmektedirler (Tablo., Yurtal ve Cenkseven (2006) yapmış oldukları araştırmada,). benzer sonuçlara ulaşmışlardır. Araştırmaya katılan öğrencilerin %35.1’i okulda şiddet içeren davranışlarla karşılaşmadıklarını belirtirken, %64,9’u ise okulda şiddet içeren davranışlara maruz kaldıklarını belirtmişlerdir.

Baldry ve Ferrigton (1999) da araştırmasında örneklem grubunun % 50’sinin zorbalığa uğradığını ve zorbalığa uğrayanların oranının oldukça yüksek olduğunu belirtmektedir

Elde edilen bu bulgu “*Bu öğretim yılında zorbalığa uğradınız mı*” ile okul türü arasında anlamlı bir ilişki çıkmadığını göstermektedir. İstatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki saptanamamasına karşın grup oranları incelendiğinde; zorbalığa maruz kaldığını belirten resmi okul öğrencilerinin oranı %63.6 iken özel okul öğrencilerinin oranı % 62.9’tür. Bu iki oran oldukça birbirine yakın değerler olarak göze çarpmaktadır (Tablo.).

Elde edilen bu bulgu “*Bu öğretim yılında zorbalığa uğradınız mı*” ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki çıkmadığını göstermektedir. Zorbalığa *maruz kalma* açısından Gültekin’in (2003) araştırmasında da kız ve erkek öğrenciler arasında her hangi bir fark görülmemiştir. Bu sonucu destekleyen araştırmalar (Andreou,2000; Karatzias,2002; Austin ve Joeph,1996; Kochenderfer-Ladd ve Skinner,2002; Mynard ve Joseph,1997 ve 2000) olduğu kadar

desteklemeyen (Boivin ve Hymel,1997; Wolke ve diğerleri,2001) araştırmalarda bulunmaktadır.

Kız ve erkekler arasında akran zorbalığına genel olarak maruz kalma açısından fark olmamasının nedeni erkek öğrencilerin her iki cinsiyete karşı saldırganlık sergilerken,kızların ağırlıklı olarak hemcinslerine saldırgan davranışlar yöneliyor olmaları olabilir. Nitekim, daha önceden de belirtilmiş olduğu gibi zorba rolündekilerin çoğunluğunun erkek olduğu çeşitli araştırma bulgularınca da ortaya konulmuştur (Baldry ve ferrington,1999;Borg,1999).

Akran Zorbalığı Değerlendirme Anketi kullanılmıştır. Okulda Zorbalık Değerlendirme Anketinin *“Bir öğrenci veya grup tarafından bu öğretim yılında zorbalığa ne kadar süre maruz kaldınız?”* sorusu ile okul ve cinsiyet arasındaki ilişkiye bakmak için Kay-kare Testi uygulanmıştır. Kay-kare Testi analizi sonucunda okul ile anlamlı bir ilişki bulunmuştur (Tablo.82). Cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır (Tablo.83).

Elde edilen bulgular doğrultusunda 496 öğrenci *“Bir öğrenci veya grup tarafından bu öğretim yılında zorbalığa ne kadar süre maruz kaldınız?”* sorusuna % 22.5’i *“bir haftadan az”* %14.6’sı, *“bir haftadan fazla”*, 29.7’si *“bir ay”*, 23.1’i *“bir aydan fazla”*, 10.1 *“bir yıldan fazla”* süre zorbalığa maruz kaldıklarını belirtmektedirler (Tablo. 82).

İlgili Tablo. 82 incelendiğinde; resmi okullarda zorbalığa maruz kalma süreleri *“bir haftadan az”* %21.1, *“bir haftadan fazla”* % 6.9 iken özel okullara göre bu süreler *“bir haftadan az”* %25’e, *“bir haftadan fazla”* % 28.6’ya yükselmektedir. Resmi okullarda *“bir ay”* %33.8, *“bir aydan fazla”* %27, *“bir yıldan fazla”* %11.3 iken özel okullarda, bu süreler *“bir ay”* %22.3, *“bir aydan fazla”* %16.1, *“bir yıldan fazla”* %8’ düşmektedir. Bulgular doğrultusunda, zorbalığa maruz kalma özel okullarda, (*“bir haftadan az”* , *“bir haftadan fazla”*) resmi okullara göre kısa süreli gerçekleşmesini uygun fiziki koşullar, ders dışı etkinlikler, sosyal faaliyetlerin ve öğrencinin rahatlayabileceği alanların fazla olması öğrencilere farklı davranışlar göstermesi için alternatif oluşturduğu düşünülmektedir. Özel okulların rehberlik servislerinin öğrenci mevcudunun azlığı nedeniyle öğrencilere daha fazla eğitsel ve psikolojik destek sağladıkları düşünülmektedir.

Özel okullarda ‘**bir haftadan az**’ ve ‘**bir haftadan fazla**’ zorbalığa maruz kalma daha fazla görülürken, resmi okullarda ise ‘**bir ay**’, ‘**bir aydan fazla**’ ve ‘**bir yıldan fazla**’ zorbalığa maruz kalma daha fazla görülmektedir.

Akran Zorbalığı Değerlendirme Anketi kullanılmıştır. Okulda Zorbalık Değerlendirme Anketinin “**Son 6 ay içerisinde hangi zorbalık davranışına maruz kaldınız?**” sorusu ile okul ve cinsiyet arasındaki ilişkiye bakmak için Kay-kare Testi uygulanmıştır. Kay-kare Testi analizi sonucunda cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur (Tablo.85). Okul arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır(Tablo.84).

Elde edilen bulgular doğrultusunda 496 öğrenci “**Son 6 ay içerisinde hangi zorbalık davranışına maruz kaldınız?**” sorusuna % 48.1’i ‘**sözel zorbalığa**’, %26.9’ü ‘**Fiziksel zorbalığa**’ ve %25’i ‘**İlişki zorbalığı**’ na maruz kaldıklarını belirtmektedirler (Tablo. 85).

İlgili Tablo.85 incelendiğinde; “**Son 6 ay içerisinde hangi zorbalık davranışına maruz kaldınız?**” ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Kız öğrencilerin, ‘**Sözel Zorbalığa**’ %52.2 ve ‘**İlişki Zorbalığı**’ na %28.7 oranında maruz kalırken erkek öğrenciler ‘**Sözel Zorbalığa**’ %42.8 ve ‘**İlişki Zorbalığı**’ na %20.3’ oranında maruz kalmaktadır. Erkek öğrenciler ‘**Fiziksel Zorbalığı**’ na %37 oranında maruz kalırken kız öğrenciler %19.1 oranında maruz kalmaktadır. Bu bulgular doğrultusunda kız öğrencilerin ‘**Sözel Zorbalığa**’ ve ‘**İlişki Zorbalığı**’na, erkek öğrencilerin ise ‘**Fiziksel zorbalığa**’a daha fazla uğradıkları söylenebilir. Pişkin’nin (2006) Ankara’da 4 ilköğretim okulunda 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflarında okuyan1154 öğrenci üzerinde gerçekleştirdiği araştırmasında öğrencilerin en fazla sözel zorbalığa uğradıkları bunu fiziksel ve dolaylı zorbalık izledikleri .bulmuştur.

Akran Zorbalığı Değerlendirme Anketinin “**Size zorbalık yapanlar kimdir?**” sorusu ile okul ve cinsiyet arasındaki ilişkiye bakmak için Kay-kare Testi uygulanmıştır. Kay-kare Testi analizi sonucunda cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur (Tablo.87). Okul ile arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır(Tablo.86).

Elde edilen bulgular doğrultusunda 496 öğrenci “**Size zorbalık yapanlar kimdir?**” sorusuna % 53’ü ‘**erkekler**’, %14.8’i ‘**kızlar**’ ve %32.2’si ‘**kızlar ve erkekler**’ olarak belirtmektedirler (Tablo.87).

İlgili Tablo.87 incelendiğinde; *“Size zorbalık yapanlar kimdir”* sorusu ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Kız öğrencilerin, %45.5’i **‘erkekler’**, %15.2’ si de **‘kızlar’** tarafından zorbalığa uğramaktadırlar. Erkek öğrencilerin %62.6’sı **‘Erkekler’**, %14.4’ü **‘Kızlar’** tarafından zorbalığa uğramaktadır. Bu bulgular doğrultusunda hem kız hemde erkek öğrenciler daha fazla erkek öğrenciler tarafından zorbaca davranışlara maruz kaldıkları söylenebilir. Bu araştırmada da Tablo.37’de görüldüğü üzere erkek öğrencilerin sözel zorbalık eğilimi puanları kız öğrencilerin puanlarına göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Olweus (1987)’de benzer sonuçlara ulaşmıştır. Sonuçlara göre erkeklerin büyük çoğunluğu diğer erkekler tarafından zorbalığa uğrarken, kızların %60 sadece erkekler tarafından zorbalığa maruz kalmaktadır. Benzer şekilde, batılı ülkelerde yapılmış sayısız araştırma, erkek öğrencilerin açık saldırılara hedef olma açısından kız öğrencilere göre daha fazla risk altında olduğu işaret etmektedir (Crick ve Grotpeter,1995 ve 1996).

Boulton ve Underwood (1993) da yapmış oldukları araştırmada benzer sonuçlara ulaşmıştır. Boulton ve Underwood (1993) araştırmasında *“Size zorbalık yapan kız veya erkek mi”* sorusu ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki bulmuştur. Erkek kurbanların %81’i erkeklerden, %9.5’ ise kızlardan zorbalığa uğrarken, kız kurbanların %37’si erkeklerden, %24’ü kızlardan zorbalığa uğramaktadır. Ayrıca *“Size zorbalık yapan kız veya erkek mi”* sorusu ile okul değişkeni arasında da anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Bu konuda literatürü inceleyen, Ahmad ve Smith (1994) şu sonuçlara ulaşmıştır; erkeklerin hem kızlara hemde erkeklere zorbalık yapmakta olduğunu ve erkeklerin kızlar tarafından zorbalığa maruz kaldıklarını açıklamada gönülsüz davrandıkları bulunmuştur.

Dölek(2002) ‘de İstanbul’da yapmış olduğu araştırmasında hem kız hemde erkek öğrencilerin diğer erkek öğrenciler tarafından daha fazla zorbaca davranışlara uğradıklarını belirtmektedir.

Adana’da 10-14 yaşları arasında 212’si kız, 221’i erkek olmak üzere 433 öğrenci üzerinde yapılmış bir araştırmada zorba davranışlara maruz kalma açısından kız ve erkek öğrenciler arasında erkeklerin lehine anlamlı farklılıklar bulunmuştur (Yurtal ve Cenkseven, 2006)

İlgili Tablo.86 incelendiğinde “*Size zorbalık yapanlar kimdir?*” ile okul türü arasında anlamlı bir ilişki yoktur. İstatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki saptanamamasına karşın grup oranları incelendiğinde; ‘**erkekler**’ tarafından zorbalığa uğrama oranı resmi okullarda %49 iken Özel okullarda %60.2’ye yükseldiği, ‘**kızlar**’ tarafından zorbalığa uğrama oranı ise resmi okullarda %17.7 iken özel okullarda %9.7’ ye düştüğü göze çarpmaktadır.

Gofin, Palti ve Gordon’nun (2002) yapmış oldukları araştırmada da öğrencilerin %50.3 erkekler tarafından %39.5’i kızlar tarafından zorbalığa maruz kalmışlardır.

Akran Zorbalığı Değerlendirme Anketinin “*Size hangi sınıf seviyesinde okuyan öğrenciler daha çok zorbalık yapmaktadır?*” sorusu ile okul ve cinsiyet arasındaki ilişkiye bakmak için Kay-kare Testi uygulanmıştır. Kay-kare Testi analizi sonucunda okul ve cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur (Tablo. 88., Tablo.89).

Elde edilen bulgular doğrultusunda 496 öğrenci “*Size hangi sınıf seviyesinde okuyan öğrenciler daha çok zorbalık yapmaktadır?*” sorusuna %42.5’i ‘**Büyük sınıf öğrencisi**’, %21.6’si ‘**Aynı sınıf seviyesindeki öğrenci**’ ve %35.9’su ‘**Sınıf arkadaşı**’ olarak belirtmektedirler (Tablo. 88).

İlgili Tablo.88 incelendiğinde; “*Size hangi sınıf seviyesinde okuyan öğrenciler daha çok zorbalık yapmaktadır?*” sorusu ile okul türü arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Özel okul öğrencilerinin, %49.1’i ‘**Aynı sınıf seviyesindeki öğrenciler**’ tarafından zorbalığa uğrarken, resmi okulda ise %38.9’a yükselmektedir. Bu bulgular doğrultusunda Özel okullarda zorbalığa uğrama ‘**Aynı sınıf seviyesindeki öğrenciler**’ tarafından daha fazla yapıldığı da söylenebilir.

İlgili Tablo.89 incelendiğinde; “*Size hangi sınıf seviyesinde okuyan öğrenciler daha çok zorbalık yapmaktadır?*” sorusu ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. ‘**Büyük sınıf öğrencileri**’ tarafından zorbalığa uğrama oranı erkek öğrencilerde %53.6 iken kız öğrencilerin %41.8’ i ise sınıf arkadaşları tarafından zorbalığa maruz kaldıklarını belirtmektedirler. Erkek öğrenciler en çok ‘**Büyük sınıf öğrencileri**’ tarafından zorbalığa maruz kaldıkları ve kızların, erkek öğrencilere nazaran sınıf arkadaşları tarafından da zorbalığa maruz kaldıkları söylenebilir. Adana’da 10-14 yaşları arasında 212’si kız, 221’i erkek olmak üzere 433 öğrenci üzerinde yapılmış bir araştırmada zorba

davranışlarda bulunanların daha çok yaşı büyük erkek öğrenciler olduğu bulunmuştur (Yurtal ve Cenkseven, 2006)

Perry (1988)yapmış olduğu araştırmada, geliştirdiği Yaşıt Aday Envanter sonuçlarına göre 6. Sınıfta zorbalığa maruz kalma 3. Sınıfta zorbalığa maruz kalmaya göre daha az yaşanmaktadır. Rigby ve Slee (1998) araştırmalarında ilkokul öğrencilerinin büyük sınıflardan daha fazla kurban olduklarını göstermektedir.

Perry,Kusel (1988) ve Baulton, Underwood (1992) göre okul çevresinde zorbalık hareketlerine en çok yaşı küçük olan öğrenciler maruz kalmaktadır. Çünkü yaşı büyük olan öğrenciler daha küçük olan öğrencilere göre fiziksel ve psikolojik olarak daha güçlü olmalarından kaynaklandığını ifade etmektedirler.

Rigby (1998) göre küçük çocuklar büyük çocuklara göre daha sık zorbalığa uğradıklarını rapor etmektedirler.

Olweus'a (1995) göre her okul seviyesinde zorbaların en aktif oldukları yılın buldukları okulun son sınıfı olduğunu ifade etmektedir. Bu görüşünü de şu şekilde açıklamaktadır; son sınıf öğrencileri okulun yaşça ve bir oranda bedence en büyükleri oldukları için gücü en rahat kullanan kişi olmalarına bağlamaktadır.

Akran Zorbalığı Değerlendirme Anketinin “*Okulda zorbalık en çok nerelerde yapılıyor?*” sorusu ile okul ve cinsiyet arasındaki ilişkiye bakmak için Kay-kare Testi uygulanmıştır. Kay-kare Testi analizi sonucunda okul ve cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur (Tablo.90., Tablo.91).

Elde edilen bulgular doğrultusunda 496 öğrenci “*Okulda zorbalık en çok nerelerde yapılıyor?*”sorusuna %12.7’si ‘**Okul Koridoru**’, %35.5’i ‘**Sınıf**’, %32.9’su ‘**Okul Bahçesi**’,%10.5’i ‘**Okul Yolu**’ ve %8.5’le ‘**Tuvalet**’ olarak belirtmektedirler (Tablo.90).

İlgili Tablo. 90 incelendiğinde; “*Okulda zorbalık en çok nerelerde yapılıyor?*”sorusu ile okul türü arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Özel okul da, %20.6 ‘**Okul Koridoru**’n da ve %49.1 ‘**Sınıf**’ta, resmi okullarda ise %39.3’ü **Okul Bahçesi**’,%15.6’si ‘**Okul Yolu**’ ve %8.7’ ile ‘**Tuvalet**’te zorbaca davranışların görülme oranları daha yüksektir.

Bu bulgular doğrultusunda okul türüne göre zorbalık davranışlarının görüldüğü yerlerin farklı olduğu söylenebilir. Adana’da 10-14 yaşları arasında 212’si kız, 221’i erkek olmak üzere 433 resmi ilköğretim öğrencisi üzerinde yapılmış bir araştırmada zorbalığın en fazla yaşandığı yerin “okul bahçesi” olduğu görülmektedir (Yurtal ve Cenkseven, 2006).

İlgili Tablo.91 incelendiğinde; **“Okulda zorbalık en çok nerelerde yapılıyor?”**sorusu ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Kızlarda, %42.7 **‘Sınıf’**ta, %30.9’su **Okul Bahçesi’**nde, erkeklerde ise %35.6’sı **Okul Bahçesi’**,%25.5’i **‘Sınıf’**ta, %23.5’i **‘Okul Yolu’**ndadır. zorbaca davranışların görülme oranları erkeklerde daha yüksektir. Bu bulgular doğrultusunda cinsiyete göre zorbalık davranışlarının görüldüğü yerlerin farklı olduğu söylenebilir.

Akran Zorbalığı Değerlendirme Anketinin **“Bir öğrenciye zorbalık yapıldığında engellemeye çalıştınız mı?”** sorusu ile okul ve cinsiyet arasındaki ilişkiye bakmak için Kay-kare Testi uygulanmıştır. Kay-kare Testi analizi sonucunda okul ve cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır (Tablo.92., Tablo.93). Dölek (2002) de İstanbul’ da ikinci Kademe İlköğretim okullarında yapmış olduğu araştırmada zorbaca davranışların öğrencilerce durdurulması ile okul türleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Elde edilen bulgular doğrultusunda 496 öğrenci **“Bir öğrenciye zorbalık yapıldığında engellemeye çalıştınız mı?”**sorusuna %16.7’si **‘Hemen hemen hiç’**, %55.6’si **‘Bazen’**, %27.6’sı **‘her zaman’** olarak belirtmektedirler (Tablo.93).

Rigby ve Slee’nin (1991) araştırmasında da zorbaca davranışlara maruz kalan kurbanı desteklemekle okul türü ve cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.). Müdahale etme açısından çocukların yaşları arttıkça akranlarına yardım etme eğilimi de azalmaktadır (Cowie,1998).

İlkokullarda kurbanı karşı kız ve erkeklerin tutumları değişiklik göstermemesine rağmen genel eğilim ergenlikte hem kız hemde erkekler için kurbanı karşı pozitif tutumun azalması eğilimindedir (Rigby ve Slee, 1991).

Akran Zorbalığı Değerlendirme Anketinin **“Zorbalık olaylarında öğretmen ve yöneticileriniz tarafından müdahale ve önleme çalışmaları yapılıyor mu?”** sorusu ile okul ve cinsiyet arasındaki ilişkiye bakmak için Kay-kare Testi uygulanmıştır. Kay-kare Testi analizi sonucunda cinsiyet ile arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur (Tablo.95). Okul ile arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır (Tablo.94).

“Zorbalık olaylarında öğretmen ve yöneticileriniz tarafından müdahale ve önleme çalışmaları yapılıyor mu?” ile okul türü ile arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır (Tablo.94). Dölek (2002) de araştırmasında zorbaca davranışların öğretmenlerce durdurulması ile okul türleri arasında anlamlı bir ilişki bulmamıştır.

Zorbalığı düşük yaygınlıkta değerlendiren öğretmenler, zorbalıkla karşılaştıklarında oldukça sık olarak durdurmakta başarısızlık göstermekte ve bazen kurbanları destekleyerek ve zorbaları suçlayarak problemi şiddetlendirmektedirler. Olweus (1993), öğretmenlerin tutumlarının zorba/kurban problemlerinin genişliğinde başlıca öneme sahip olduğunu fakat dikkatlerini çeken zorbalık olaylarının sadece üçte birine müdahale ettiklerini bildirmektedir.

Elde edilen bulgu **“Zorbalık olaylarında öğretmen ve yöneticileriniz tarafından müdahale ve önleme çalışmaları yapılıyor mu?”** ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur (Tablo.95). Kız öğrencilerin bu soruya verdikleri cevabın ‘Hayır’ oranı %14.2 iken erkek öğrencilerde bu oran % 30.8’e yükselmektedir. Elde edilen bu sonuca göre kız öğrenciler zorbalık olaylarına karşı yapılan müdahale ve önleme çalışmalarını erkeklere göre yeterli algılamamaktadırlar. Bu bulgudan hareketle, ilköğretim ikinci kademedeki kızların erkeklere göre zorbalığa uğrama biçimleri sosyal dışlama, dedikodu şekillerinde olması bu durumun öğretmenler tarafından fark edilmemesine neden olabileceği düşünülebilir. Birkinshaw ve Eslea’ye göre öğretmenlerin fiziksel zorbalığı, sözel ve ilişkisel zorbalığa göre daha kolay fark ettiklerini bunun sonucu olarak da olaya anında müdahale ettikleri yapılan araştırmalarda ortaya çıkmıştır (Akt. Dölek, 2004).

Öğretmenler okul içinde zorbalığın miktarını tahmin edememektedir. Çünkü zorbalığın miktarından (derecesini) habersizdirler. Bu durumda öğretmenlerin tutumları, zorbalığa karşı tepkilerinde önemli rol oynamaktadır (Graig, Henderson ve Murphy, 2000; Atlas ve Pepler,1998;Olweus,1999).

Yoon (2004) araştırmasında öğrencilerin zorbaca davranışlarına, öğretmenlerin müdahale olasılığını belirlemede üç öğretmen özelliğinin (yetkinlik, empati ve olayı önemsemek) önemli olduğunu vurgulamaktadır. Sonuç olarak bu üç özelliğin, öğretmenlerin zorbalık olayına müdahale etme olasılığını arttırmada önemli bakış açılarını oluşturmaktadır.

Yoon (2004) zorbalık olayına müdahalede, üç özellikte önemli olmakla beraber “zorbalık olayını önemsemek” diğerlerinden daha önemli olduğunu vurgulamaktadır.

Öğretmenlerin zorbalığa olan inançları, zorbalığa müdahale oranını etkilemektedir. Craig ve Pepler 1997’de yapmış olduğu çalışmada öğretmenlerin %4’ü zorbalık olaylarına müdahale ettikleri yönündedir. Pepler ise (1994) yapmış olduğu araştırmasında öğrencilerin %35’i zorbalığı durdurmak için öğretmenlerin müdahale ettiklerini belirtmektedir. Benzer sonuçlar bir anket çalışmasında ilkökul öğrencilerin %40’ı ortaokul öğrencilerinin %60’ı öğretmenlerin sadece 1 kere zorbalığı durdurmaya çalıştıkları belirtilmektedir (Olweus, 1984). Graham ve Schuster (2003) öğretmenlerin zorbalığın sosyal bir yapısı olduğunu anlamalarına karşın zorbalığın engellenmesi için en iyi yol hakkında hiçbir fikirlerinin olmadığını belirtmektedirler. Stephenson ve Smith (1989) yaptıkları çalışmada öğretmenlerin %91’i sınıftaki zorbalığı kabul etmekte fakat zorbalığın çok az miktarda olduğunu ifade etmektedirler. Buna ek olarak öğretmenlerin %25’i zorbalığı, görmemenin işe yarayacağını düşünmektedirler. Harris ve Willoughby’nin (2003) araştırmasında öğretmenlerin, yöneticilerin zorbalığı azaltma çalışmaları ile ilgilerinin çok az olduğunu belirtmektedirler. Yapılan bu çalışmaların sonuçları, öğretmenlerin devamlı ve sık sık zorbalığa müdahale etmediklerini göstermektedir (Craig, Henderson & Murphy, 2000).

Bu araştırmaların tersine Borg ve Falzon (1989)’da yapmış oldukları çalışmada öğretmenlerin zorbalığı sınıf içindeki 3 çok ciddi problemden biri olduğunu belirtmektedirler.

BÖLÜM VI

ÖZET VE ÖNERİLER

Bu araştırma kapsamında, ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin zorba davranış eğilimlerinin okul türü ve bazı sosyo-demografik değişkenler ile ilişkisi incelenmiştir. Araştırmanın evreni Avrupa yakası, Kadıköy İlçesindeki bütün resmi ve özel ilköğretim okulları ikinci kademesinde okuyan öğrencilerden oluşmaktadır. Araştırmanın örneklemini Kadıköy ilçesindeki 4 resmi ve 3 özel ilköğretim ikinci kademedeki okulların öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmada Öğrenci Soru Listesi, araştırmacı tarafından geliştirilen “Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeği” ve “Okulda Zorbalık Değerlendirme Anketi” kullanılmıştır. “Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeği” 55 sorudan oluşan ve 4 alt boyutu olan, 5’li Likert tipinde bir ölçektir. “Okulda Zorbalık Değerlendirme Anketi” 7 sorudan oluşmaktadır. Araştırmaya katılan öğrencilerin yaş ortalamaları 13.08’dir. %58.1’i kız, %41.9’u erkek öğrencidir.

Araştırmadan elde edilen sonuçlar, araştırmanın amaçları doğrultusunda kısaca aşağıda özetlenmiştir.

Araştırmanın birinci amacı, Zorbalık Davranış Eğiliminin ve alt boyutlarının (Fiziksel Zorbalık, Sözel Zorbalık, Eğlence Amaçlı Zorbalık, Duygu Zorbalığı) cinsiyete göre farklılaşım farklılaşmadığının incelenmesidir.

Birinci amaç doğrultusunda;

Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeği toplam puanlarının cinsiyete göre farkına bakılmıştır. Erkek öğrencilerin Zorbalık Değerlendirme Ölçeği puanlarının aritmetik ortalamaları, kız öğrencilerin aritmetik ortalamalarına göre daha yüksek olduğu bulunmuştur. Araştırmanın birinci amacı doğrultusunda zorbalık davranış eğilimi, cinsiyete göre farklılaşmaktadır. Erkek öğrenciler kız öğrencilere göre daha yüksek zorbalık eğilimi göstermektedir.

Zorbalık Davranış Eğilimi ölçeğinin Fiziksel Zorbalık Alt Ölçeği kullanılmıştır. Fiziksel Zorbalık Alt Ölçeği puanlarının cinsiyete göre farkına bakılmış. Kız öğrencilerin Fiziksel Zorbalık Alt ölçek puanlarının aritmetik ortalamaları ile erkek öğrencilerin Fiziksel Zorbalık Alt ölçek puanlarının aritmetik ortalamaları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Zorbalık Davranış Eğilimi ölçeğini Sözel Zorbalık alt ölçeği kullanılmıştır. Sözel zorbalık alt ölçeği puanlarının cinsiyete göre farkına bakılmıştır. Erkek öğrencilerin Sözel Zorbalık puanlarının aritmetik ortalamaları kız öğrencilerin sözel zorbalık puanlarının aritmetik ortalamalarına göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar, ilköğretim ikinci kademedeki okuyan erkek öğrencilerin ilişki zorbalığı eğilimleri kız öğrencilerin ilişki zorbalığı eğilimlerine göre daha yüksek olduğunu göstermektedir.

Zorbalık Davranış Eğilimi ölçeğini Eğlence Amaçlı Zorbalık alt ölçeği kullanılmıştır. Eğlence Amaçlı Zorbalık alt ölçeği puanlarının cinsiyete göre farkına bakılmıştır. Erkek öğrencilerin Eğlence Amaçlı Zorbalık puanlarının aritmetik ortalamaları, kız öğrencilerin Eğlence Amaçlı Zorbalık puanlarının aritmetik ortalamalarına göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar, ilköğretim ikinci kademedeki okuyan erkek öğrencilerin Eğlence Amaçlı Zorbalık eğilimleri kız öğrencilerin Eğlence Amaçlı Zorbalık eğilimlerine göre daha yüksek olduğunu göstermektedir.

Zorbalık Davranış Eğilimi ölçeğini Duygu Zorbalığı alt ölçeği kullanılmıştır. Duygu Zorbalığı alt ölçeği puanlarının cinsiyete göre farkına bakılmıştır. Erkeklerin Duygu Zorbalığı puanlarının aritmetik ortalamaları, kız öğrencilerin Duygu Zorbalığı puanlarının aritmetik ortalamalarına göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar, ilköğretim ikinci kademedeki okuyan erkek öğrencilerin Duygu Zorbalığı eğilimleri kız öğrencilerin Duygu Zorbalığı eğilimlerine göre daha yüksek olduğunu göstermektedir.

Araştırmanın ikinci amacı, Zorbalık Davranış Eğiliminin ve alt boyutlarının (Fiziksel Zorbalık, Sözel Zorbalık,, Eğlence Amaçlı Zorbalık, Duygu Zorbalığı) okul türüne göre farklılaşıp farklılaşmadığının incelenmesidir.

İkinci amaç doğrultusunda;

Zorbalık Davranış Eğilimi ölçeği kullanılmıştır. Zorbalık Davranış Eğilimi toplam puanı ve alt boyut (Fiziki Zorbalık, Eğlence Amaçlı Zorbalık, Duygu Zorbalığı) puanlarının okul türüne göre farkına bakılmıştır. öğrencilerin resmi ve özel okul değişkenine göre Zorbalık Davranış Eğilimi toplam puanı ve Alt boyutlarının aritmetik ortalamaları puanlarında anlamlı bir fark bulunmuştur .

Özel okul öğrencilerinin, Zorbalık Davranış Eğilimi(toplam puan), fiziki zorbalık, eğlence amaçlı zorbalık ve duygu zorbalığı eğilimleri, resmi okullardaki öğrencilerin zorbalık eğilimlerine göre daha yüksek olduğu bulunmuştur. Bununla birlikte, öğrencilerin fiziksel zorbalık eğilimleri okul türüne göre bir farklılık göstermemektedir.

Araştırmanın üçüncü amacı, Zorbalık Davranış Eğiliminin ve alt boyutlarının (Fiziksel Zorbalık, Sözel Zorbalık, Eğlence Amaçlı Zorbalık, Duygu Zorbalığı) yaşa göre farklılaşıp farklılaşmadığının incelenmesidir.

Üçüncü amaç doğrultusunda,

Zorbalık Davranış Eğilimi ölçeği kullanılmıştır. Zorbalık Davranış Eğilimi toplam puanı ve alt boyut (Fiziki Zorbalık, Sözel Zorbalık, Eğlence Amaçlı Zorbalık, Duygu Zorbalığı) puanlarının yaşa göre farkına bakılmıştır. Öğrencilerin yaş (12,13 ve 14) değişkenine göre Zorbalık Davranış Eğilimi ve Alt boyutlarının aritmetik ortalamaları puanları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Zorbalık davranış eğilimi ve alt boyutları yaşa bağlı olarak bir değişim göstermemektedir.

Araştırmanın dördüncü amacı, Zorbalık Davranış Eğiliminin ve alt boyutlarının (Fiziksel Zorbalık, Sözel Zorbalık, Eğlence Amaçlı Zorbalık, Duygu Zorbalığı) annenin eğitim durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığının incelenmesidir.

Dördüncü amaç doğrultusunda,

Zorbalık Davranış Eğilimi ölçeği kullanılmıştır. Zorbalık Davranış Eğilimi toplam puanı ve alt boyut (Fiziki Zorbalık, Sözel Zorbalık, Eğlence Amaçlı Zorbalık, Duygu Zorbalığı) puanlarının annenin eğitim durumuna göre farkına bakılmıştır. annenin eğitim durumu değişkenine göre Zorbalık Davranış Eğilimi ve Alt boyutlarından Fiziki Zorbalık, Eğlence Amaçlı Zorbalık, Duygu Zorbalığı aritmetik ortalamaları puanlarında anlamlı fark bulunmuştur. Sözel Zorbalık eğilimi alt boyutu ile annenin eğitim düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Anneleri, üniversite mezunu öğrencilerin Zorbalık Davranış Eğilimi ve Alt boyutları;Fiziksel Zorbalık, Eğlence Amaçlı Zorbalık, Duygu Zorbalığı, anneleri ilköğretim mezunu öğrencilere göre daha düşüktür. Sonuç olarak, annelerin, eğitim düzeyi yükseldikçe öğrencilerin zorbalık davranış eğilimleri düşmektedir.

Araştırmanın beşinci amacı, Zorbalık Davranış Eğiliminin ve alt boyutlarının (Fiziksel Zorbalık, Sözel Zorbalık, Eğlence Amaçlı Zorbalık, Duygu Zorbalığı) babanın eğitim durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığının incelenmesidir.

Beşinci amaç doğrultusunda,

Zorbalık Davranış Eğilimi ölçeği kullanılmıştır. Zorbalık Davranış Eğilimi toplam puanı ve alt boyut (Fiziksel Zorbalık, Sözel Zorbalık, Eğlence Amaçlı Zorbalık, Duygu Zorbalığı) puanlarının babanın eğitim durumuna göre farkına bakılmıştır. Babanın eğitim durumu değişkenine göre Zorbalık Davranış Eğilimi ve Alt boyutlarının (Fiziksel Zorbalık, Eğlence Amaçlı Zorbalık, Duygu Zorbalığı) aritmetik ortalamaları puanlarında anlamlı fark bulunmuştur. Babaları üniversite mezunu öğrencilerin Zorbalık Davranış Eğilimi ve Alt boyutları; Fiziksel Zorbalık, Eğlence Amaçlı Zorbalık, Duygu Zorbalığı, babaları ilköğretim mezunu öğrencilere göre daha düşüktür. Sonuç olarak, babaların, eğitim düzeyi yükseldikçe öğrencilerin zorbalık davranış eğilimleri düşmektedir.

Araştırmanın altıncı amacı doğrultusunda yer alan Zorbalık Davranış Eğiliminin ve alt boyutlarının (Fiziksel Zorbalık, Sözel Zorbalık, Eğlence Amaçlı Zorbalık, Duygu Zorbalığı) algılanan ekonomik düzeye göre farklılaşıp farklılaşmadığının incelenmesidir.

Altıncı amaç doğrultusunda,

Zorbalık Davranış Eğilimi ölçeği kullanılmıştır. Zorbalık Davranış Eğilimi toplam puanı ve alt boyut (Fiziki Zorbalık, Sözel Zorbalık, Eğlence amaçlı Zorbalık, Duygu Zorbalığı) puanlar ile algılanan ekonomik düzey arasındaki ilişkilere bakılmış. Öğrencilerin algıladıkları ekonomik düzey(alt,orta,üst) değişkenine göre Zorbalık Davranış Eğilimi ve Alt boyutlarında anlamlı bir fark bulunmamıştır .

Araştırmanın yedinci amacı doğrultusunda,

Akran Zorbalığını Değerlendirme Anketinin “**Bu öğretim yılında zorbalığa uğradınız mı?**” sorusu ile okul ve cinsiyet arasındaki ilişkinin incelenmesi sonucunda okul ve cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Akran Zorbalığı Değerlendirme Anketinin “**Bir öğrenci veya grup tarafından bu öğretim yılında zorbalığa ne kadar süre maruz kaldınız?**” sorusu ile okul ve cinsiyet

arasındaki ilişkinin incelenmesi sonucunda okul ile anlamlı bir ilişki bulunmuştur . Cinsiyet ile arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır .

Resmi okullarda zorbalığa maruz kalma süreleri ‘**bir haftadan az**’ %21.1, ‘**bir haftadan fazla**’ % 6.9 iken özel okullara göre bu süreler ‘**bir haftadan az**’ %25’e, ‘**bir haftadan fazla**’ % 28.6’ya yükselmektedir. Resmi okullarda ‘**bir ay**’ %33.8, ‘**bir aydan fazla**’ %27, ‘**bir yıldan fazla**’ %11.3 iken özel okullarda, bu süreler ‘**bir ay**’ %22.3, ‘**bir aydan fazla**’ %16.1, ‘**bir yıldan fazla**’ %8’ düşmektedir.

Özel okullarda ‘**bir haftadan az**’ ve ‘**bir haftadan fazla**’ zorbalığa maruz kalma daha fazla görülürken, resmi okullarda ise ‘**bir ay**’, ‘**bir aydan fazla**’ ve ‘**bir yıldan fazla**’ zorbalığa maruz kalma daha fazladır.

Akran Zorbalığı Değerlendirme Anketi kullanılmıştır. Akran Zorbalığı Değerlendirme Anketinin “*Son 6 ay içerisinde hangi zorbalık davranışına maruz kaldınız?*” sorusu ile okul ve cinsiyet arasındaki ilişkinin incelenmesi sonucunda cinsiyet ile arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Okul ile arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır .

“*Son 6 ay içerisinde hangi zorbalık davranışına maruz kaldınız?*” ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Kız öğrencilerin, ‘**Sözel Zorbalığa**’ %52.2 ve ‘**İlişki Zorbalığı**’ na %28.7 oranında maruz kalırken erkek öğrenciler ‘**Sözel Zorbalığa**’ %42.8 ve ‘**İlişki Zorbalığı**’ na %20.3’ oranında maruz kalmaktadır. Erkek öğrenciler ‘**Fiziksel Zorbalığı**’ na %37 oranında maruz kalırken kız öğrenciler %19.1 oranında maruz kalmaktadır. Bu bulgular doğrultusunda kız öğrencilerin ‘**Sözel Zorbalığa**’ ve ‘**İlişki Zorbalığı**’na, erkek öğrencilerin ise ‘**Fiziksel zorbalığa**’a daha fazla uğradıkları söylenebilir.

Akran Zorbalığı Değerlendirme Anketinin “*Size zorbalık yapanlar kimdir?*” sorusu ile okul ve cinsiyet arasındaki ilişkinin incelenmesi sonucunda cinsiyet ile arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Okul ile arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

“*Size zorbalık yapanlar kimdir*” sorusu ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Kız öğrencilerin, %45.5’i ‘**erkekler**’, %15.2’ si de ‘**kızlar**’ tarafından zorbalığa uğramaktadırlar. Erkek öğrencilerin %62.6’sı ‘**Erkekler**’, %14.4’ü ‘**Kızlar**’ tarafından zorbalığa uğramaktadır.

Akran Zorbalığı Değerlendirme Anketinin *“Size hangi sınıf seviyesinde okuyan öğrenciler daha çok zorbalık yapmaktadır?”* sorusu ile okul ve cinsiyet arasındaki ilişkinin incelenmesi sonucunda okul ve cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Özel okul öğrencilerinin, %13.4’ü ‘**Aynı sınıf seviyesindeki öğrenciler**’ tarafından zorbalığa uğrarken, resmi okulda ise %26.1’a yükselmektedir. Bu bulgular doğrultusunda resmi okullarda zorbalığa uğrama ‘**Aynı sınıf seviyesindeki öğrenciler**’ tarafından daha fazla yapıldığı da söylenebilir. zorbalığa uğrama oranı erkek öğrencilerde %53.6 iken kız öğrencilerde bu oran %33.9’a düşmektedir. Kız öğrencilerin **Aynı sınıf seviyesindeki öğrenci**’ tarafından zorbalığa uğrama oranı %24.3 ve ‘**Sınıf arkadaşı**’ tarafından zorbalığa uğrama oranı %41.8 erkek öğrencilerde bu oranlar (%18.1), (28.3) düşmektedir. Bu bulgular doğrultusunda Hem kız hem de erkek öğrenciler en çok ‘**Büyük sınıf öğrencileri**’ tarafından zorbalığa maruz kaldıkları ve kızların, erkek öğrencilere nazaran sınıf arkadaşları tarafından da zorbalığa maruz kaldıkları söylenebilir.

Akran Zorbalığı Değerlendirme Anketinin *“Okulda zorbalık en çok nerelerde yapılıyor?”* sorusu ile okul ve cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Özel okul da, %20.6 ‘**Okul Koridoru**’n da ve %49.1 ‘**Sınıf**’ta, resmi okullarda ise %39.3’ü **Okul Bahçesi**’,%15.6’si ‘**Okul Yolu**’ ve %8.7’ ile ‘**Tuvalet**’te zorbaca davranışların görülme oranları daha yüksektir. Bu bulgular doğrultusunda okul türüne göre zorbalık davranışlarının görüldüğü yerlerin farklı olduğu söylenebilir. Kızlarda, %42.7 ‘**Sınıf**’ta, % 30.9’su **Okul Bahçesi**’nde, erkeklerde ise %35.6’sı **Okul Bahçesi**’,%25.5’i ‘**Sınıf**’ta, %23.5’i ‘**Okul Yolu**’ndadır. zorbaca davranışların görülme oranları erkeklerde daha yüksektir. Sonuç olarak cinsiyete göre zorbalık davranışlarının görüldüğü yerlerin farklı olduğu söylenebilir.

Akran Zorbalığı Değerlendirme Anketinin *“Bir öğrenciye zorbalık yapıldığında engellemeye çalıştınız mı?”* sorusu ile okul ve cinsiyet arasındaki ilişkinin incelenmesi sonucunda okul ve cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Akran Zorbalığı Değerlendirme Anketinin *“Zorbalık olaylarında öğretmen ve yöneticileriniz tarafından müdahale ve önleme çalışmaları yapılıyor mu?”* sorusu ile okul ve cinsiyet arasındaki ilişkinin incelenmesi sonucunda cinsiyet ile arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Okul ile arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Kız öğrencilerin bu soruya verdikleri cevabın ‘Hayır’ oranı %14.2 iken erkek öğrencilerde bu oran % 30.8’e yükselmektedir. Elde edilen bu sonuca göre kız öğrenciler zorbalık olaylarına karşı yapılan müdahale ve önleme çalışmalarını erkeklere göre yeterli algılamamaktadırlar.

ÖNERİLER

- Okullarda *zorbalık eğilimleri* yüksek olan öğrencilere çeşitli eğitim programları uygulanabilir. Bu eğitim programlarının içeriği, Problem çözme, çatışma çözme, arabuluculuk, stresle başetme, öfke kontrolü, davranış kontrolü, kendi kendini denetim stratejileri, sosyal beceri eğitimi, empatik beceri kazanımı, duyguları tanımlama ve doğru iletişim biçimlerini kazandırma ile ilgili konuları içeren farklı eğitim programları uygulanabilir.
- Okullarımızda yaşanan zorbalık olaylarında büyük bir artış göze çarpmaktadır. Akran grupları, öğretmenler, veliler arasında zorbalık kavramı nasıl tanımlanmaktadır; bu konularda nitel araştırmaların yapılması önerilebilir.
- Okullarda kurban olarak belirlenmiş öğrencilere yönelik psikolojik destek sağlayacak grup çalışmaları düzenlenebilir. Bu grup çalışmalarını içeriğinde benlik saygısı, kaygı, korku, özgüven, depresyon vb. gibi psikolojik faktörler yer alabilir.
- Zorbalıkta yer almayan akran öğrenciler için de zorbalık olaylarına karşı farkındalığı arttırmaya ve kurbanlara karşı olumlu tutum geliştirmeye yönelik programların yapılması önerilebilir.
- Başta öğretmenler olmak üzere anne-baba, yöneticiler ve okul personelinin aktif katılımını sağlayacak çalışmaların yapılmasıyla zorbalık problemi hakkında farkındalığın artırılması sağlanabilir.
- Öğretmenlere zorbalıkla mücadele konusunda hizmet-içi eğitim programları düzenlenebilir.
- Zorbalıkla ilgili olarak okullarda tüm öğrencilere yönelik çeşitli etkinlikler (drama çalışmaları, konferanslar, seminerler vb. gibi) eğitim programının bir parçası olarak değerlendirilmelisi önerilebilir.
- Zorbalıkla ilgili olduğu düşünülen, cinsiyet, yaş, kardeş sayısı, devamsızlık, akademik başarı, arkadaş ilişkileri, anne-babanın sağ- ölü- üvey olması, anne-baba tutumları, öğretmen tutumları, okul türleri (*resmi, özel, yabancı özel*), eğitim seviyesi

(*anaokulu, ilköğretim, ortaöğretim, üniversite*), okul büyüklüğü, okul iklimi, okul güvenliği, okul disiplini, vandalizm gibi değişkenlerle ilişkilerin araştırılması önerilebilir.

- Ülkemizde daha büyük örneklemeler üzerinde yapılacak araştırmalarla, var olan zorbalığın yaygınlığı, zorbalık tipleri, kurban tipleri, seyirci öğrenciler, okullarda oluş biçimleri hakkında geniş kapsamlı bilgilere ulaşılması için yeni çalışmalar yapılabilir.
- Öğrencilerin, öğretmenlerin ve yöneticilerin zorbalık karşısındaki tutumlarına yönelik ölçekler geliştirilmesi önerilebilir.
- Farklı eğitim seviyelerindeki öğrencilere yönelik zorbalık eğilim ölçeklerinin geliştirilmesi önerilebilir.

KAYNAKÇA

Ahmed, E., Braithwaite, V. (1999). A multiperspective comparison of bullying status groups: family and school concerns. *School Stress*. The Oxford University Press.

Andreou, E. (2000) "Bully/victim problems and their association with psychosocial constructs in 8-12-year-old Greek school children". **Aggressive Behavior**, 26, 49-56.

Akbağ, M. (1994). *Liseli Ergenlerin Anne-Baba tutumlarını Algılamaları İle Uyum Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. M.Ü. Eğitim Bilimleri Enstitüsü Anabilim Dalı. İstanbul.

Akın, G. (2002) *Orta Öğretim Kurumlarında Öğretmenlerinin Sınıf Yönetiminde Karşılaştıkları Disiplin Sorunları Ve Başetme Yolları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. M.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Anabilim Dalı.

Aktaş, V. (2001). *Çocuklarda Saldırganlık İle Olumsuz Niyet Yükleme Eğilimleri Arasındaki İlişkiler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans. H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Anabilim Dalı. Ankara.

Arora, C., Thompson (1994) Defining Bullying for a Secondary School. **Educational and Child Psychology** .4(3-4):110-20.

Arora, C. (1996). Defining Bullying: Towards a Clearer General Understanding and More Effective Intervention Strategies. **School Psychology International**. 17(4); 317-30.

Austin, S., Joseph, S. (1996) "Assessment of bully/victim problems in 8-11 year olds" **British Journal of Educational Psychology**, 67.51-54

Aydın, B. (2005). *Çocuk ve Ergen Psikolojisi*. Atlas Yayın Dağıtım. 2. Baskı. İstanbul

Ayvaşık, B., Er, N., Kışlak, Ş. (2000). *Psikoloji Terimleri Sözlüğü İngilizce-Türkçe*. Türk Psikologlar Derneği Yayınları.

Bacanlı,H.,Erdoğan,F. (2003).Matson Çocuklarda Sosyal Becerileri Değerlendirme Ölçeğinin (Messy) Türkçeye Uyarlaması. **Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri** 3 (2)354-367.

Baldry, A., Farrington, D.(1999).Types of Bullying Among Italian School Children. **Journal of Adolescence.** 22 .423-426.

Batlaş, Z., Batlaş, A. (1991). “Kolej ve Anadolu Liselerine Giriş Sınavına Hazırlanan Öğrencilerin Duygusal İstismarı” Çocuk İstismarı ve İhmali:Çocukların Kötü Muameleden Korunması I.Ulusal Kongresi (12-14 Haziran 1989). Der: Esin Konanaç, İpek Gürkaynak, Ayten Egemen, Ankara.

Batsche,G M., Knoff, H. (1994). Bullies and Their Victims: Understanding a Pervasive Problem in the Schools. **School Psychology Review.** 23.İssue2 166-179

Batsche, G., Knoff, M. (1994).Bullies and Their Victims. **School Psychology Review.** 23(2). 165-174.

Baysal, Can. (1987) Davranış Bilimleri. İ.Ü. İşletme Fakültesi Yayını. No:191.İstanbul. 58.

Besag,V. (1989). Bullies and victims in school. Milton Keynes, UK:open University Press.

Bilgin,N.(1984).Bireylerce Algılanan Şekliyle Yaşam Kalitesi. III. Ulusal Psikoloji Kongresi Bilimsel Çalışmaları. Psikologlar Derneği Yayınları

Bilir,Ş. (1991).“Türkiye’nin 16 İlinde 4-12 yaşlar Arasındaki 50.473 Çocuğa Fiziksel Ceza Verme Sıklığı ve Buna ilişkin Problem Durumlarının İncelenmesi”.Aile ve Toplum.Cilt: 1,Sayı:1,Mart, 57-69

Boıvın,M., Hymel,S.(1997) “Peer experiences and social self-perceptions:A sequential model”. *Developmental Psychology.* 33.135-145

Borg,M., Hazler,R. J., Carney,J. (2002)Empowering Peers to Prevent Youth Violence
Journal of Humanistic Counseling, **Education and Development**. 41. 129-149.

Borg, M.(1998). The Emotional Reactions of School Bullies and Their Victims.
Educational Psychology. 18.(4):433-444.

Borg, Mark.(1999).The Extent and Nature of Bullying Among Primary and Secondary
Schoolchildren. **Educational Research**, .41.(2): 121-43

Boulton, M., Trueman, M., Flemington, I. (2002). Associations Between Secondary
School Pupils' Definitions of Bullying, Attitudes Towards Bullying, and Tendencies to
Engage in Bullying: age and sex differences. **Educational Studies**. 28 (4): 353-370.

Boulton, M., Flemington,I. (1996).The Effects of a Short Video Intervention on
Secondary School Pupils' Involvement in Definitions of and Attitudes Towards Bullying.
School Psychology International.17.311-345.

Boulton,J., Underwood,K,. (1992). Bully/victim Problems Among Middle School
Children **British Journal of Educational Psychology**.62,73-87.

Buz,S.,Ülküer,S. (1988) “5-6 Yaş Arasındaki Çocukları Ana-babalarının
Ödüllendirme ve Cezalandırma Yöntemleri” **Eğitim ve Toplum**. 12(69), 56-62.

Carey,T.A.(2003). Improving the success of anti-bullying intervention programs: tool
for Matching__programs with purposes . **International Journal of Reality Therapy**
22.(2).57-68.

Cağdaş,A. (2002).Anne-Baba-Çocuk İletişimi.Nobel Yayın. Ankara.

Cartwright, N. (1995). ‘Combating bullying in a secondary school in the UK’, **Journal
for a just and Caring Education**.1.345-53.

Champion,K., Vernberg,E., Shipman,K. (2003) Nonbullying victims of bullies: Aggression,social skills, and friendship characteristics.. **Applied Developmental Psychology**. 24. 535-551

Cole, J.C. M., Cornell, D. G., Sheras, P. (2006)Identification of School Bullies by SurveyMethods.**ProfessionalSchoolCounseling**,Vol.9,Issue4

Cowie,H. (1998)Perspectives of Teachers and Pupils on the Experience of peer Support Against Bullying. **Educational Research and Evulation**.4,108-125.

Craig, W.M., Henderson,K., Murphy,G. (2000) Prospective Teacher's Attitudes Toward Bullying and Victimization. **School Psychology International**. 21(1):5-21.

Craig, W., Pepler, D. (1997).Observation of Bullying and Victimization in The Schoolyard. **Canadian Journal of School Psychology**. 13(2):41-60.

Craig,W.,M., Pepler,D. (2003) Identifying and Targeting Risk for Involment in Bullying and Victimization. **Canadian Journal Psychiatry**.48.(9).81-97

Graig,W.,(1998).The relationship among bullying, victimization, depression, anxiety and aggression in elementary school children. **Journal of Personality and Individual Differences**. 24.123-130.

Chang,I.(2003).Variable effects of children's aggresion, social withdrawal,and prosocial leadership as functions of teacher beliefs and behaviors. **Child Development**.74.535-548.

Crick,N.R (1995). Relation Aggression:The role of intent Attributions,Feelings of Distress,and Provocation Type.**Development and Psychopathology** 7:313-22 .

Crick,N.R.(1995).Relational aggressio,gender and social psychological adjustment.**Child Development**.66.710-722.

Cronbach,L.J. (1970).Essentials of Psychological testing. (3.Ed). New York: Harper& Row Publishers,İnc.

Dake, J., Price, J., Telljohann, S. (2003). The Nature and Extent of Bullying at School. **Journal of School Health**.73 (5): 173-180.

Demirhan,M.(2002). *Kendini Açma Düzeyleri Farklı Genel Lise Öğrencilerinin Bazı Değişkenler Açısından Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.A.Ü.Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Eskişehir.

Deutsch,M.(1993). Educating for a peaceful world. **American Psychologist**.48,510-517.0

Dizman,H.(2003). *Anne ve Babasıyla Yaşayan ve Anne Yoksunu Olan Çocukların Saldırganlık Eğilimlerinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi A.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü. Ankara.

Dodge,K.,Pettit,G., Brown,M. (1986). Social Competence in Children. **Monographs of The Society For Research in Child Development**.51. (2) 413-427.

Dodge, K. (1994). A Review and reformulation of social information processing mechanisms in children's social adjustment. **Psychological Bulletin**. 115. 74-101.

Dodge, K(1990). Peer status and aggression in boy's groups:Developmental and contextual analysis. **Child Development**.61.1289-1309.

Dodge,K., Coie,J.,Pettit ve Prıcw,J. (1990). 'Peer status and aggression in boys'group:Developmental and contextual analyses'. **Child Development**. 61.1289-1309.

Dölek, Nevin. (2002) *İlk ve Orta Öğretim Okullarındaki Öğrenciler Arasında Zorbaca Davranışların İncelenmesi ve "Zorbalığı Önleme Tutumu Geliştirilmesi Programı"nın Etkisinin Araştırılması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. M.Ü. Eğitim Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.

Dölek, Nevin. (2004) “Öğrencilerde Görülen Zorbaca Davranışlarla Başa Çıkma”. Türk PDR Derneği.İstanbul Şubesi. Dيفون Dersanesi Yayınları.

Dönmezer,İ. (1999). Ailede İletişim ve Etkileşim. İstanbul: Sistem Yayıncılık. 78-90.

Egan,S.,Perry,D. (1998). Does low self regard invite victimization. **Development Psychology**. 34, 299-309.

Ekşi,A. (1990). Çocuk,Genç, Ana-Babalar. Bilgi Yayınevi. İstanbul.33.

İmamoğlu,O. (1993).“Değişen Dünyada Değişen Aile-İçi Roller” Kadın Araştırmaları Dergisi.İstanbul:İ.Ü. Kadın Sorunları Araştırma Ve Uygulama Merkezi, 1, 49-57.

Ergin.D.Y.(1995) “Ölçeklerde geçerlik ve güvenilirlik”. Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Dergisi. 7. 125-148.

Eron,L.,Huesmann,L. (1984) ‘The control of aggressive behavior by changes in attitudes, values and the conditions of learning. **Research Papers in Education**.16.3. 139-71.

Eron,L. Ve Ark. (1987) ‘ Agresion and correlates over 22 years’.**Educational Research**.40.203-18.

Eslea, M., Mukhtar, K. (2000)Bullying and Racism Among Asian Schoolchildren in Britain. **Educational Research**. 42(2):207-217.

Espelage,D.(2003). Examination of peer-group contextual effects on aggression during early adolescence.**Child Development**.74,205-220.

Falzon, J.M. (1989) Primary School Teachers’ perception of Pupils’Undesirable Behaviours(abstact). **Educational Studies**. 15 (3):251-60.

Fişek,G.,Sükan,Z.(1983). Çocuğunuz ve Siz. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları. İstanbul.47.

Hatunoğlu,A. (1994) *Ana-Baba tutumları İle Saldırganlık Arasındaki İlişki*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı.Ankara.

Hawkins,D., Pepler,D.,Graig,W.(2001).Naturalistic observations of peer interventions in bullying. **Social Development**.10, 512-527.

Henry,D., Guerra,N. (2000).Normative influences on aggression in urban elementary school classrooms.**American Journal of Community Psychology**.28.59-81.

Hodges,E.,Boivin,M.,Bukowski,W. (1999) The power of friendship;Protection against an escalating cycle of peer victimization. **Developmental Psychology**.35.94-101.

Hazler,R. (1996). Breaking the cycle of Violence. **American Psychologist**. 44.329-335.

Hazler,R. (1997) An Overlooked Factor in peer-on-Peer Abuse. **Journal for The Professional Counselor**. 11,(2), 11-21.

Herbert,G.(1993). “Changing children’s attitudes through the curriculum”.Understanding and managing bullying. Oxford. 92-103.

Hoover,J.,Oliver,R,. Hazler,R. (1992) Bullying:perceptions of adolescent Victims in the Midwestern. **School Psychology International**. 13, 516.

Hovardaoğlu, S. , Sezgin, N. (1998). Eğitimde ve Psikolojide Ölçme Standartları. Ankara:Türk Psikologlar Derneği Yayınları.No:14.

Hyde,J.S. (1984)”How large are gender differences in aggression?” **Developmental Psychology**. 20, 722-736.

İpek,C. “Resmi liseler ile Özel liselerde Örgütsel Kültür ve Öğretmen öğrenci İlişkisi”
Doktora Tezi, A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara,

Garrity,C.,Jens,K.,Parter,W.,Sager,M.(1994).Bully Proofing Your School:A
Comprehensive Approach for Elementary Schools camshort-Camilli.

Gençtan,E. (1993) İnsan Olmak.Remzi Kitabevi. 13.Baskı.İstanbul.46

Greenbaum,S,. (1988). School bully and Victimization (Resource Paper) 21-24.

Gilmartin, B.,(1987). Peer Group antecedents of Severe Love-Shyness in Males.
Journal of Personality. 55, 467-489.

Güngörmüş,O. (1989) “Okulöncesi Dönemde baba Çocuk İlişkisinin Çocuğun
Gelişimine Etkisi” YA-PA 6. Okulöncesi Eğitimi ve Yaygınlaştırılması Semineri. (İstanbul,
11-13 Mayıs). İstanbul:Ya-pa yayınları,

Gümüş,T.(2000).*Kendini Kabul Düzeyleri Farklı Genel Lise Öğrencilerinin Bazı
Değişkenlere Göre Saldırganlık Düzeyleri.* Yayınlanmamı Yüksek Lisans Tezi. H.Ü. Sosyal
Bilimler Enstitüsü. Ankara

Güner,N (1995). *Ergenlerin dinledikleri müzik türünün depresyon ve saldırganlık
düzeyine etkisi.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans. H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara

Gültekin (2003). *Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği Geliştirme Çalışması.* Yayınlanmamış
Yüksek Lisans Tezi. H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.

Gürsoy,F.(2002). Annesi Çalışan ve Çalışmayan Çocukların Saldırganlık Eğilimlerinin
İncelenmesi. **Çocuk Gelişimi ve Eğitim Dergisi** 6,7. 7-15 Haziran-Aralık.

Johnston, Malley ve Bachmen (1993). Monitoring The future Study for Goal 6 of The
National Education Goals: A Special Report for the National Educational Goals Panel.

Kelam,S., Ling,X., Merisca,R.,Brown,H.(1998).The effect of the level of aggression in the first grade classroom on the course and malleability of aggressive behavior into middle school.**Development and Psychopathology**.10, 165-185.

Karasar, N. (1999). Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar, İlkeler, Teknikler. Ankara.Nobel Yayınevi.

Karatzias,A.,Power,K.(2002). Bullying and Victimization in Scottish Secondary School:Same or Separate Entities. **Aggressive Behavior**. 28,45-61.

Kağıtçıbaşı, Ç.(1998)”Türkiye’de Aile Kültürü” Kadın Ailede Başlar:Çok Amaçlı Eğitim Modeli.İstanbul:Ya-Pa Yayınları.49-57.

Karataş,Z.B.(2002). *Anne Baba Saldırganlığı ile Lise Öğrencilerinin Saldırganlığı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı.

Karataş,B.Z.(2005). Anne Baba Saldırganlığı ile Lise Öğrencilerinin Saldırganlığı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. [Çağdaş Eğitim Dergisi](#).30(317):30-39.

Kochenderfer-Ladd,B., Skinner,K.(2002). “Children’s coping strategies:Moderators of the effects of peer victimization?” *Developmental Psychology*.32, 267-278.

Kulaksızoğlu,A.(1998). Ergenlik Psikolojisi. Remzi Kitabevi. İstanbul.30

Ladd,G.,Ladd,B. (1998). Parenting behaviors and parentchild relationships:Correlates of peer victimization in kindergarden. **Development Psychology**.34, 1450-1458.

Lagerspetz,K.,Bjorkqvist,K.,Berts,M., ve King,E.,(1982).Group Aggression Among Schoolchildren in Three Schools. **Scandinavian Journal of Psychology**.23, 45-52.

Lane,D.A. (1989) Bullying in school; neede for an integrated approach. **School Psychology International**.10, 211-215.

Lynn,D. (1974). *The father is role in Child development*,Belmont, California. Wadsworth pub.

Ma, Xin., Stewin, L. (2001). Bullying in School: Nature, effects and Remedies. **Research Papers in Education**. 16(3), 247-270.

Maeda,K. (2005) Empathy, Emotion Regulation and perspective Taking as Predictors of Children's Participation in Bullying. Doctor of Philosophy. University of Washington

McLaughlin,F.E., Marasculio,L.A.(1990) *Advanced Nursing and Health Care Research:Quantification Approaches*,Philedelphia,35-57

Mynard,H.,Joseph,S. (1997). "Bully victim problems and their association with Eysenck's personality dimensions in 8 to 13 year-olds" **British Journal of Educational Psychology**.67, 51-54

Mynard,H.,Joseph,S. (2000). "Development of the Multidimensional peer victimization Scale" **Aggressive Behavior**.26, 169-178

Neary,A.,Joseph,S.(1994). Peer viktimization and its relationship to self-concept and depression among schoolgirls. **Personality and Individual Differences**. 16,183-186.

Nansel,T. (2001). Bullying behaviors among US youth:Prevalence and association with psychosocial adjustment. **Journal of the American Medical Association**.284-298.

National Institute of Education.(1978).*Violent schools-safe schools*. Washington,DC.U.S. Department of Healty,Education and Welfare.

O'Connell,P.,Pepler,D.,Craig,W. (1999). Peer involvement in bullying:Insights and challenges for intervention. **Journal of Adolescence**.22, 437-452.

Olweus, D. (2003). A Profile Of Bullying. **Educational Leadership**. 60 (6): 12-17.
11-26

Olweus, D.(1984). Aggressors and their Victims:Bullying at School Behaviours in Schools 57-76.

Olweus, D. (1996). Bullying in Mixed Sex Groups of Children. **Educational Psychology**. 16 Issue 4 439-454.

Olweus,D. (1991a) Bully/Victim problems among school children:Basic facts and effects of a school based intervention program. **The Development and Treatment of Childhood Agression**. 45-102.

Olweus, D.(1993). Victimization by peers:Antecedent and Long Term Outcomes. Social Withdrawal,İnhibition and Shyness in Childhood. **Social Development**.6(1)315-341.

Olweus, D. (1994). ‘Bullying at school:Long-term outcomes for the victims and an effective school based intervention program’. **Agressive Behavior**. 6, 44-57.

Öner,N. (1997). Türkiye’de Kullanılan Psikolojik Testler: Bir Başvuru Kaynağı. (3.Basım).İstanbul. Boğaziçi Üniversitesi Matbaası.

Öner,N. (1994). Türkiye’de Kullanılan psikoloji,k Testler: Bir Başvuru kaynağı. (1.Basım).İstanbul. Boğaziçi Üniversitesi Matbaası.

Özçelik,İ. (1993) *Orta dereceli okullarda disiplin cezası almış öğrencilerin içe dönüklük kişilik özelliklerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi K.T.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özgüven,İ.E. (2000) Psikolojik Testler.4.Baskı,Ankara,PDREM Yayınları. Sistem Ofset,83-120

Özkardeş,O., Arkonaç,S, (1998). İki Farklı Eğitim Düzeyinde Baba Olma Algısı. M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi. 10. 253-263.

Öztürk,İ. (1990) *Ana-Baba tutumlarının Üniversite Öğrencilerinin Bağımsızlık, Duyguları Anlama, Yakınlık, Başatlık, Kendini Suçlama ve Saldırganlık Düzeylerine Etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Pellegrini,A. (1998) Bullying,Victimization and Sexual harassment During the Transition to Middle School. **Educational Psychologist** 37 (3),151-163.

Pellegrini,A.,Bartini,M.,Brooks,F.(1999). School bullies,victims and aggressive victims:Factors relating to group affiliation and victimization in early adolescence.**Journal of Educational Psychology**.91,216-224.

Pellegrini,A.(2000).An empirical comparison of methods of sampling aggression and victimization in school settings. **Journal of Educational Psycholog**.92, 360-366.

Perner,d.,Ruffman,T.,Leekam,S,. (1994).Theory of mind is contagious; you catch it from your sibs.**Child Development**.65, 1228-1238.

Pepler, G. (1994) An Evaluation of an Anti- bullying Intervention in Toronto Schools. **Canadian Journal of Community Mental Health** 13, 95-110.

Perry,D.,Perry,L. (1990).Peers' perceptions of consequences that victimized children provide agressors.**Child Development**. 61, 1310-1325.

Peirce,A.G.(1995) Measurement, Principles and Praticce of NursingResearch.St Louis,Mosby-Year Book,265-290.

Perry,D,Kusel, S,. (1988). Victims of Peer aggression. **Developmental Psychology**. 24,807-814).

Pilling,D.,Pringle,M.K. (1978). Controversial issues in Child Development. National Children's Bureau,paul Elek. Ltd.

Pişkin,M. (2006) *Akran zorbalığı olgusunun ilköğretim öğrencileri arasındaki yaygınlığının incelenmesi*. 1.Şiddet ve okul ;Okul çevresinde çocuğa yönelik şiddet ve alınabilecek tedbirler uluslar arası katılımlı sempozyum. Bildiri Özetleri.İstanbul

Polit,D.E., Hungler,B.P.(1997) *Essentials of Nursing Research Methods,Appraisal and Utilization*,4, 151-190

Portney, L.G., Watkins,M.P. (1993) *Foundaions of Clinical Research:Application to Practice*, 53-85.

Rigby, K. (1995) *What Schools Can Do About Bullying*. The Professional Reading Guide for Educational Administrators. Vol.17(1):1-5.

Rigby,K.,Slee,P.T. (1991).*Bullying Among Australian School Children:Reported Behavior and Attitudes Towards Victims*. **Journal of Social Psychology**. 131, 615-27.

Rigby,K., Slee, P. (1993). *Dimensions of İnterpersonal relations among Australian children and İmlications for Psychological Well-being*. **Journal of Social Psychology** 33.33-42.

Rigby,K.(1997). *Attitudes and beliefs about bullying among Austrain school children*. Irish. **Journal of Psychology**.18,202-220.

Rigby,K. (2003).*Consequences of bullying in school* . **Canada Journal Psychiatry** 48,(9),2003.

Rodkin, P.,Hodges,E. (2003) *Bullies and Victims in the peer Ecology:Four Questions for Psychologists and School Professionals*. **School Psychology Review**.32, 384-400.

Tattum,D.(1993).*What is bullying?Understanding and managing bullying*. Oxford.3-14.

Tavşancıl, Ezel (2002). *Tutumların Ölçülmesi ve SPSS ile Veri Analizi*. Nobel Yayın Dağıtım.

Tekin,H. (2000) Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme. 14.Baskı. Yargı Yayınevi.Ankara

Terzi, A.R. (1999) *Özel ve Devlet Liselerinde Örgüt Kültürü*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. G.Ü. Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.

Tezbaşan, A. (1999) Likert Tipi Ölçek Geliştirme Kılavuzu.Ankara. Psikologlar Derneği Yayınları.1-55.

Tok,Y.(2001) *Cinsiyet Rollerine İlgili Farklı Kalıp Yargılara Sahip Üniversite Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeyleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans. H. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.

Tuzgöl, M.(1998) *Ana-baba Tutumları Farklı Lise Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.

Türkdoğan, O. (1988). Sosyal Hareketlerin Sosyolojisi. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. 555.

Saban,A. (2002) *Özel İlköğretim Okullarının Veli Beklentilerini Karşılama Düzeyleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Salmivalli,C.,Lagerspetz, K.,Bjorkvist,K.,Osterman,K., Kaukiainen,A.(1996).Bullying as a group process: participant roles and their relations to social status within the group.**Aggressive Behaviour**.22,1-15

Salmivalli,C. (1997).Peer Networks and bullying in schools.**Scandinavian Journal of Psychology**.38,305-312.

Salmivalli.C.(2002) Is there an age decline in victimization by peers at school.**Educational Research** . 44, 269-277.

Smith,P.,Madsen,K.,Moody,J. (1999). What causes the age decline in reports of being bullied at school? Towards a developmental analysis of being bullied.**Educational Research**.41, 267-85.

Schwartz,D.,(1993). The emergence of chronic peer victimization in boys' play groups. **Child Development**.64,1755-1772.

Sharp,Sonia. (1996).Self-esteem,Response Style and Victimization. **School Psychology International**.17,347-357.

Sharp,S.,Thompson,D.Arora,T. (2000). How long before it hurts? An investigation into long term bullying.**School Psychology Internatinoal**.21(1):37-46.

Siaan,G (1993) Bullying; Teacher's Views and School Effects Educational Studies 19:307-21

Smith,P.(1999). What causes the age decline in reports of school being bullied at school? Toward a developmental analysis of risks of being bullied. **Educational Research**.41,267-285.

Sutton,J., Smith,P.K., Swettenham,J. (1999)Bullying and 'Theory of Mind': A Critique of the 'Social Skills Deficit' View of Anti-Social Behaviour. Department of Psychology, Goldsmiths College,London.

Slee, P. (1995)Peer Victimization and its relationship to depression among Australian primary school students. **Person Individual Diffrent**.18, No.1. 57-62.

Slee,P.(1994) Situational and Interpersonal coorelates of anxiety associated with peer victimization. **Chil Psychology and Humam Development**. 25, 97-107.

Sourander, A., Helstela, L. Persistence of Bullying From Childhood to Adolescence A Longitudinal 8- Year Follow-up Study. **Child Abuse& Neglect**. 2, (7):873-881.

Sutton,J.,Smith,P.,Swettenham,J. (1999). Socially undesirable need not be incompetent. *Social Development*,8,132-134.

Ürküt,G.(1988). *Farklı Sosyo-Ekonomik ve Cinsiyet Gruplarındaki Üniversite Öğrenilerinin Engellenme Karşısında Geliştirdikleri Agresif Tepkilerinin Rosenzweig Picture –Frustration Testi İle İncelenmesi ve Grupların Agresyon Testi İle İncelenmesi ve Grupların Agresyon Yön ve Türü Bakımından Karşılaştırılması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. U.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikiyatri Anabilim Dalı. Bursa

Tekin, H. (1993).Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme. Yargı Yayınlar. Ankara.

Twemlow,S.,Sacco,F., Williams,P. (1996). A clinical and interactional perspective on the bully-victim-bystander relationship.**Bulletin of the Menninger Clinic**.60,297-313.

Vernberg,E. (1990). Psychological adjustment and experiences with peers during early adolescence:Reciprocal, incidental or unidirectional relationships. **Journal of Abnormal Child Psychology**.18,187-198

Whitney, S., (1993). A Survey of the nature and extent of bullying in junior/middle and secondary schools. **Educational Research**. 35, 325

Wolke, D., Woods, S., Stanford, K., Schulz, H. (2001).Bullying and Victimization of Primary School Children in England and Germany: Prevalence and School Factors. **British Journal of Psychology**. 92,673-696.

Wood,G.L., Haber,J. (1994) *Nursing Research:Methods,Critical Appraisal and utilization*, Stlouis Mosby-year Book,365-382

Yavuzer,H. (1986).Ana-Baba ve Çocuk. Remzi Kitabevi. İstanbul. 51.

Yavuzer, H. (2001). Ana-baba ve Çocuk. Remzi Kitabevi.64.

Yıldırım,A., Şimşek,H. (2000).*Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayınevi. Ankara

Yoneyama, S., Naito, A. (2003) Problems with the Paradigm:the school as a factor in understanding bullying (with special reference to Japon)
British Journal of Sociology of Education, 24,(3), 315- 16

Yurtal,F., Cenkseven,F. (2006). İlköğretim Okullarında Zorbalığın İncelenmesi. 1.Şiddet ve okul ;Okul çevresinde çocuğa yönelik şiddet ve alınabilecek tedbirler uluslar arası katılımlı sempozyum. Bildiri Özetleri.İstanbul

Zussman,J. (1978) “Relationship of Demographic Factors to Parental Discipline Techniques”. **Developmental Psychology**. 14,(6),685-686.

EK1

N		ZORA
Normal Parameters ^{a, b}	Mean	05,8730
	Std. Deviation	18,6985
Most Extreme Differences	Absolute	,059
	Positive	,051
	Negative	-,059
Kolmogorov-Smirnov Z		1,311
Asymp. Sig. (2-tailed)		,064
a.		

b. Test distribution is Normal
Calculated from data

EK.2

ZDEÖ
AÇIKLAMA

Bu ölçek **okuldaki arkadaş ilişkilerine** yönelik tutumları ölçmek amacı ile hazırlanmıştır. Ölçekte 67 cümle bulunmaktadır. **Her ifadeyi okuduktan sonra bunu *NE SIKLIKLA* yaptığınızı size verilen liste üzerinde ayrılan yere aşağıdaki örneğe uygun olarak işaretleyiniz. Her ifadeyi okuduktan sonra aklınıza ilk geleni cevaplayınız. Ölçekteki tüm maddeleri işaretleyiniz.**

Size verilen tutum listesi üzerine ADINIZI yazmayınız, KİMLİĞİNİZİ belirtecek herhangi bir işaret koymayınız.

	HİÇ BİR ZAMAN KATILMIYORUM	ÇOK AZ KATILYORUM	BAZEN KATILYORUM	ÇOĞU ZAMAN KATILYORUM	HER ZAMAN KATILYORUM
Küçük çocuklarla dalga geçmek eğlencelidir				X	

	HİÇ BİR ZAMAN KATILMIYORUM	ÇOK AZ KATILYORUM	BAZEN KATILYORUM	ÇOĞU ZAMAN KATILYORUM	HER ZAMAN KATILYORUM
1. Sınıfta her hangi bir şeyi yaptırmak için fiziksel güç kullanmak yeterlidir	☐	☐	☐	☐	☐
2. Hoşlanmadığım birinin gruba girmesini istemem.	☐	☐	☐	☐	☐
3. Sessiz bir öğrenciyi kızdırmak kolaydır.	☐	☐	☐	☐	☐
4. Oyun oynarken koyduğum kurallara uymayı döverim.	☐	☐	☐	☐	☐
5. Hareketleri ile beni sınırlendiren birisine kötü sözler söylerim	☐	☐	☐	☐	☐
6. Sınıfta birisini incitecek şeyler söylediysem o bunu hak etmiştir.	☐	☐	☐	☐	☐
7. Küçük çocuklar korkutulduğunda yüzlerindeki ifade çok komik olur.	☐	☐	☐	☐	☐
8. Yaptığım esprilerden dolayı arkadaşlarımla utanması beni güldürür.	☐	☐	☐	☐	☐
9. Düşüncelerimi başkalarıyla paylaşıyorum.	☐	☐	☐	☐	☐
10. Bana hoşlanmadığım bir hareket yapılırsa tokat atarım.	☐	☐	☐	☐	☐
11. Sıkıntıyı arkadaşlarımla konuşarak hafifletirim.	☐	☐	☐	☐	☐
12. Sınıfta birisine küfür etmek beni sakinleştirir.	☐	☐	☐	☐	☐
13. Beni kızdıran kişilere vurmam isterim.	☐	☐	☐	☐	☐
14. Kendimden güçsüz birisine kızdıysam hak ettiği cezayı veririm	☐	☐	☐	☐	☐
15. Hoşlanmadığım birisinin, okul eşyalarına zarar vermeyi düşünürüm.	☐	☐	☐	☐	☐
16. Oyun oynarken birisi, kurallarına uymadığında ona kötü sözler söylerim.	☐	☐	☐	☐	☐
17. Kendimden güçsüz birisini dövmüşsem o bunu hak etmiştir.	☐	☐	☐	☐	☐
18. Sınıfta nedensiz yere birisine bağırılır.	☐	☐	☐	☐	☐
19. Birisini kızdırmak için saçını çekerim.	☐	☐	☐	☐	☐
20. Bazı kişi veya kişilere karşı kırıcı sözler söylenir.	☐	☐	☐	☐	☐
21. Sınıfta hoşlanmadığım kişiye kötü şakalar yaparım.	☐	☐	☐	☐	☐
22. Sınıfta bazı çocuklara sert davranmak normaldir.	☐	☐	☐	☐	☐
23. Çelme takmak, eğlencelidir.	☐	☐	☐	☐	☐
24. Hoşlanmadığım birisine kırıcı sözler söylemek beni rahatsız etmez.	☐	☐	☐	☐	☐
25. Sınıfta birisini bilerek kızdırmak hoşuma gider.	☐	☐	☐	☐	☐
26. Birisi ile olan sorunumu konuşarak çözmeyi tercih ederim.	☐	☐	☐	☐	☐
27. Kendimden güçsüz birisine kızdıysam onu sınırlendirecek davranışlarda bulunurum.	☐	☐	☐	☐	☐
28. Birisine kızdıysam canını yakmak isterim.	☐	☐	☐	☐	☐
29. Sınıfta biri üzgünse onu fark edebilirim.	☐	☐	☐	☐	☐
30. Birisinin kötü bakışı ona vurmam için yeterlidir.	☐	☐	☐	☐	☐
31. Okulda gücünü göstermek için birisini tehdit etmek gerekir.	☐	☐	☐	☐	☐
32. Sınıfta benden hoşlanmadığımı hissettiğim kişiye küçük düşürücü sözler söylerim.	☐	☐	☐	☐	☐
33. Bir sorunu çözmek için konuşmaktan çok bağırarak etkilidir.	☐	☐	☐	☐	☐
34. Arkadaşıma el şakası yapmayı severim.	☐	☐	☐	☐	☐
35. Benden güçsüz çocuklarla dalga geçmek hoşuma gider.	☐	☐	☐	☐	☐
36. Bazı çocukları sınırlendirmek için defterine abuk sabuk yazılar yazarım.	☐	☐	☐	☐	☐
37. Hoşlanmadığım birisine tokat atmışsam o bunu hak etmiştir.	☐	☐	☐	☐	☐
38. Sınıfın kurallarına uymak önemlidir.	☐	☐	☐	☐	☐
39. Kendimi kötü hissettiğimde birisine vurmam beni sakinleştirir.	☐	☐	☐	☐	☐
40. Benden küçük çocuklarla dalga geçmekten hoşlanırım.	☐	☐	☐	☐	☐
41. Sınıfta benden güçsüz birisi ile tartışırken fiziksel gücümü gösteririm.	☐	☐	☐	☐	☐

	HİÇ BİR ZAMAN KATILMIYORUM	ÇOK AZ KATILYORUM	BAZEN KATILYORUM	ÇOĞU ZAMAN KATILYORUM	HER ZAMAN KATILYORUM
42. Kendimden güçsüz çocuklara takılmak eğlencelidir.	☐	☐	☐	☐	☐
43. Birisine kötü sözler söylemek, onun bunu hak ettiği anlamına gelir.	☐	☐	☐	☐	☐
44. Okulda birisine kızdıysam tehdit ederim.	☐	☐	☐	☐	☐
45. Şaka olsun diye birisine isim takmak hoşuma gider.	☐	☐	☐	☐	☐
46. Benim istediğimi yapmayan birisi ile konuşmam.	☐	☐	☐	☐	☐
47. Hak ettiğine inandığımda birisine vururum.	☐	☐	☐	☐	☐
48. Sınıfta arkadaşlık yapmak istemediğim kişi ile bir şeyler yapmak istemem	☐	☐	☐	☐	☐
49. Sınıfta birisi kırıldığı zaman onu anlayabiliyorum.	☐	☐	☐	☐	☐
50. Sınıftaki birisine haddini bildirmek için fiziksel gücümü kullanmaktan çekinmem.	☐	☐	☐	☐	☐
51. Birisine takılmak için laf atmak hoşuma gider..	☐	☐	☐	☐	☐
52. Sinirlendiğimde benden küçük öğrencilere bağırarak rahatlarım.	☐	☐	☐	☐	☐
53. İlginç giyinen birisine takılmaktan hoşlanırım.	☐	☐	☐	☐	☐
54. Sınıfta bazı kişilerle dalga geçmek eğlencelidir	☐	☐	☐	☐	☐
55. Beni kızdıran birisini korkutmak hoşuma gider.	☐	☐	☐	☐	☐
56. İhtiyacım olduğunda arkadaşım bana para vermek zorundadır.	☐	☐	☐	☐	☐
57. Arkadaşım olmasını istemediğim birini görmezlikten gelirim.	☐	☐	☐	☐	☐
58. Birisinin görünüşü tuhafsa ona takılırım.	☐	☐	☐	☐	☐
59. İhtiyacım olduğunda arkadaşıma söylemeden eşyalarını alırım.	☐	☐	☐	☐	☐
60. Sınıfta birisi utanınca yüzündeki ifade beni güldürür.	☐	☐	☐	☐	☐
61. Lider olmak, güçlü olmayı gerektirir.	☐	☐	☐	☐	☐
62. Söylediklerimi önemsemeyen birisiyle konuşmam.	☐	☐	☐	☐	☐
63. Korkak olan oyuna giremez.	☐	☐	☐	☐	☐
64. Küçük ve zayıf olan çocukları kızdırmak eğlencelidir.	☐	☐	☐	☐	☐
65. Arkadaşlık yapmak istemediğim kişiye her fırsatta ters cevaplar veririm.	☐	☐	☐	☐	☐
66. Garip konuşan birine gülünür.	☐	☐	☐	☐	☐
67. Birisini sinirlendirmek için el şakası yapılır.	☐	☐	☐	☐	☐

EK:4

KİŞİSEL BİLGİ ÇİZELGESİ

Lütfen kişisel bilgi çizelgesini doldurunuz. ADINIZI-SOYADINIZI,NUMARANIZI
YAZMAYINIZ.

1. Yaşınız

a.12 yaş ( ) b.13 yaş ( ) c.14 yaş ve üzeri ( )

2. Cinsiyetiniz

a. Kız ( ) b. Erkek ( )

3. Okuduğunuz sınıf

a. 6.sınıf ( ) b. 7. sınıf ( ) c. 8. sınıf ( )

4.Okul türünüz

a. Devlet ( ) B. Özel ( )

5.Annenizin eğitim durumu

a.Okur –Yazar ( ) b.İlköğretim ( ) d.Lise ( ) e.Yüksekokul ( )

6.Babanızın eğitim durumu

a.Okur –Yazar ( ) b.İlköğretim ( ) d.Lise ( ) e.Yüksekokul ( )

7.Ailenizin algıladığınız ekonomik düzey

a.Alt ( ) b Orta ( ) c. Üstü ( )

AKRAN ZORBALIĞINI DEĞERLENDİRME ANKETİ

AÇIKLAMA: Bu anket ilköğretim ikinci kademesinde okuyan öğrencilerin zorbalık davranışları hakkında bilgi toplamak amacıyla düzenlenmiştir. Soruları okuduktan sonra kendinize uyan seçeneğin önündeki parantezin içine çarpı (X) işareti koyunuz. Ankete ADINIZI–SOYADINIZI NUMARANIZI SINIFINIZI yazmanız gerekmektedir.

Ankette yer alan sorulara *içtenlik* ve *ciddiyetle* vereceğiniz cevaplarınız için teşekkür ederim.

Okul Zorbalığı, bir ya da birden çok öğrencinin kendilerinden daha güçsüz öğrencileri kasıtlı ve sürekli olarak rahatsız etmesi ile sonuçlanan ve kurbanın kendisini koruyamayacak durumda olduğu bir saldırganlık türüdür. Okul zorbalığı, tekme atma, tokat vurma, itme çekme gibi fiziksel, sataşma , alay etme, dalga geçme, kızdırma, hoşşa gitmeyen isim takma, küçük düşürücü sözler söyleme gibi sözel, dedikodu ve söylenti çıkarıp yayma, arkadaş grubundan dışlama gibi ilişkisel olarak ortaya çıkmaktadır.

1. Bu öğretim yılında zorbalığa uğradınız mı?

- a. Evet ( )   b. Hayır ( )

2. Cevabınız “evet” ise; bir öğrenci veya bir grup tarafından bu öğretim yılı içinde ne kadar süre zorbalığa maruz kaldınız

- a. 1 haftadan az ( )   b. 1 haftadan fazla ( )   c. 1 ay ( )
d. 1 aydan fazla ( )   e. 1 yıldan fazla ( )

3. Zorbalıkla ilgili kullanılan 3 farklı davranış biçimi vardır. Son 6 ay içerisinde hangi zorbalık davranışına maruz kaldınız.

- a. Sözel Zorbalık ; Kötü isimler kullanmak, kızdırmak, küfür etmek , lakap takmak gibi. ( )
b. Fiziksel Zorbalık; Vurmak, itmek, çarpmak, dövmek, tartaklamak, çimçiklemek gibi ( )
c. İlişki Zorbalığı; Gruptan dışlanmak, küsmek, hakkında dedikodu yapılması gibi ( )

4. Size en çok zorbalık yapanlar kimlerdir?

- a. Erkekler ( )   b. Kızlar ( )   c. Kızlar ve erkekler ( )

5. Size hangi sınıf seviyesinde okuyan öğrenciler daha çok zorbalık yapmaktadır?

- a. Büyük sınıf öğrencisi ( )   b. Aynı sınıf seviyesindeki öğrenci ( )
c. Sınıf arkadaşı ( )   d. Alt sınıf seviyesindeki öğrenci ( )

6. Okulda zorbalık en çok nerelerde yapılıyor?

- a. Okul koridorunda ( )   b. Sınıfta ( )   c. Okul bahçesinde ( )
d. Okul Yolunda ( )   e. Tuvalette ( )

7. Okulda zorbalıkta buldunuz mu?

- a. Evet ( )   b. Hayır ( )

8. Okulda bir öğrenciye zorbalık yapıldığında engellemeye çalıştınız mı?

a. Hemen hemen hiç ( ) b. Bazen ( ) c. Her zaman ( )

9. Okulunuzda zorbalık olayları için öğretmen ve yöneticileriniz tarafından gerekli müdahale ve önleme çalışmaları yapılıyor mu?

a. Hayır ( ) b. Arada sırada ( ) c. Sık sık ( ) d. Bilmiyorum ( )

10. Okulda bir çocuk zorbalığa uğradığında diğer çocuklar ne kadar sıklıkla durdurmaya çalışıyor?

a. Bazen ( ) b. Hemen hemen hiç ( ) c. Her zaman ( )